د مجلو او جرائدو څخه

د مرحوم الفت صاحب ځيني

مضامين او ليکنې

Ketabton.com

جرمني ۲۰۱۱ ميلادي کال

www.ulfat.de

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

فهرست

عنوان	مخ
ستاشان	1
له مدرسې نه اېستل	1
انسان څه غواړي؟	2
کارونه	4
وده اوتکامل	5
ماشومان	6
رياکاران	7
دشپنو کېږدۍ	9
دقضاوت شعور	10
بختوره	11
ځان ساتل	12
کټورۍ	13
دشاعر مقام	14
څنګه ژوند کوو؟؟	16
کورنۍ	18
فکرونه هم تغيرمومي	20
شاعرانه خيال	21
تياره او رڼا	22
بله دنيا	23
دبشريت قافله اومنزل مقصود	23
دمحبت لېوال	24
پوهه او معرفت	26
د زړه پوښتنې	28
د ژوندانه روح	29
دمشرانو عشق	30
سترقوت	32
له کارسره علاقه	34
دپوهې غرور	36
عقل، قانون غرايز	37
اجتماعي نظام	40
د ځان مينه	42
دخان ناظر	45

(c) ketabton.com: The Digital Library

كميت پيژندنه.. 46
اداري سياست 47
اشتباه.. 48
خان اوبډای... 49
فكر او كار.. 51
وطن.. 51
ملت 52
حقيقي غل... 53
بنديوانه 54
ملي ناموس 55
پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی 55
څنګه حاكم ؟ رښتيا وايم... 57

(c) ketabton.com: The Digital Library

بسم ا لله الرحمن الرحیم

ستاشان

که زه ښه وکړم ته راسره ښه کوې که بدو کړم دبدوسز را کوې.
که ستا مینه زما په زړه کښې پیداشي په محبت راته ګوري.
که زه بې مینې شم ستا مهرباني کمېږي.
ستا د رحمت بارانونه په ما باندې هغه وخت ورېږي چې زما په زړه کښې رحم وي.
زه چې هر څه وکړم ته هماغسې راسره کوې.
که څوک په عذاب کړم په عذابوې مې، که ستا په امراو ستاپه نامه چاته څه ورکړم په عوض کښې ډېر څه راکوې.
زما نیک بختي او بد بختي زما په عمل اړه لري او جنت یا دوزخ ته تګ زما د ښه عمل او بد عمل نتیجه ده.
زموږ عقل اوفکر همدغه دی موږ چې تاته پخپله آئینه کښې ګورو ستا په باب دغه راز فکر کوو. که موږ ځانته ونه ګورو ستالوی شان ته ګورو ته زموږ له خیا ل اوفکر نه ډېر لوی بې اوستا لویې موږ پوره نه شولیدی.
ستا ذات او ستا شان زموږ له عقل اوفکرنه ډېراو چت دی.موږ چې د ځان غوندې خلکو لپاره کالې نیسو او هغه دسرپه سترګونه وینو یا لنډوې یا اوږده. ستا کارونه زموږ په خیا ل او فکرکښې نه راځي او بس همدومره پوهېږو چې ته مونږ غوندې نه یې. موږ ډېر واړه او کوچنې یو او ته ډېرلوی یې چې په فهم اوقیاس کښې نه ځايېږې.
دا زموږ کاردی چې دښو په مقابل کښې ښه وکړو او دبدو په مقابل کښې بد، که موږ څوک وو هو حاکمان موږ وهي. که موږ د ځمکې په لمن کښې غنم وشیندو او او به ورکړو ډېرغنم راکوې او زموږ آب و دانه ځمکه بې عوضه نه پرېږدي.
که د یوه نیالګي پالنه اوروزنه وکړو ډېر ه خوږه میوه او یخ سیورى راکوې. که سوداګرته پیسې ولېږو څه چې وغواړو راکوې یې.که له یوه ماشوم سره مینه وکړو له موږ سره مینه کوې. ستاشان له مخلوق نه اوچت دی. ستا اراده زموږ دارادې تابع نه ده.
ستاکړه زموږ له کړو، نه پیداکېږي.
ستا محبت زموږله محبت نه وروسته نه دی (۱)

له مدرسې نه ایستل

استاد وویل: ځا ن وړوکی وګڼه او د لویوالی خیا ل له سره لرې کړه!
شاګرد حیران غوندې شو اوپه ډېر احترام یې وویل که سړی ځان صغیروګڼي او روږه وخوري، څوک به یې نه ملامتوي؟ ایا د حقیقت په مخ پرده اچو ل څه بد کارنه دی؟
استاد: ته زما په مقصد پوه نه شوې، زه وایم لویې ښه نه ده.
ځانته په حقارت کتل ښه کاردی، سړی باید خپل ځان له هرچانه ټیټ اوښکته وګڼي، که غواړې چې په رښتیا لوی سړی شې په ماناکښې ځان وړوکی وګڼه اوپه لوی نظر ځانته مه ګوره!

---

(۱) کابل مجله . ۱۳۳۲ کا ل،۸ ګڼه دېښتې دویم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شاګرد: داځنګه کیدای شي چې سړی یو ځل پوه شي چې لوی یم او بیا پخپل نظرکښې ځان کوچنی ماشوم کړي. که دا کار ممکن وي او په رښتیا یوه لوی سړي ته ځان وړوکی اوحقیر ښکاره شي نو بیا هېڅ کله نه شي لوېېدای.
هغه چې ځانته په درانه نظرنه ګوري، په سپکو کارونو نه شرمېږي او لوی لوی کارونه نه شي کولی. سړی باید ځان لوی وګڼي اولوی مسولیت قبو ل کړی. شاګردته استاد یو څه وویل او عصر وزمانې بل سبق ورکاوه. استادپه تنګ شواو خپل شاګرد یې دشیطان په نامه له مدرسې نه وایست. (۱)

انسان څه غواړي؟

کوم انسان او څنګه انسان؟ دپوښتنې سړی باید معلوم شي چې څوک دی او څه شي ته زیات احتیاج لري. که مونږ دا پوښتنه له کوم ړانده وکړو خبره د مخه فیصله ده چې ړوند له خدایه څه غواړي دوه سترګې، همدارنګه یوتږی په اوبوپسې هڅه کوي، رنځور وایي روغ صورت پا چایي ده او دصحت خاوندان نور نور څه غواړي.
دا پوښتنه ډېرې ډډې او اړخونه لري، تاسې هېڅکله داګمان مه کوئ چې لیکونکی دکوم مریض تپوس کوي یاله کوم وږي تږي سره ګړېږي.
داسوا ل له دغسې ضروري اوبد یعي حوایجو نه هغه خوا ځای لري او دعشق په لیونیو پورې هم څه ارتباط نه لري ځکه چې د هغوئ لیلی معلومه ده او پو هېږو چې دګلزار بلبلې، سره ګلونه، پتګان او بلې ډیوې غواړي.
داپوښتنه له هغو کسانو څخه ده چې په تن پټ او په نس ماړه دي، دعقل اوبصیرت دعوی' کوي او په انساني مطالبو کښې لږه ډېره مطالعه لري. یا په ملایي تعبیر له ماکولاتونه معقولاتوته رسېدلي دي، مګر دلته هم ښایي چې ټو ل یو راز جواب رانه کړي یوبه وایي زه د ملت او وطن سعادت غواړم. بل به خبره د بشر خیر خواهي ته رسوي او له عصري ریاکارۍ نه به کار اخلي دغه راز غټې دعوې هرڅوک په رښتیا نشي کولی او په دنیاکښې ډېرلږ خلک دي چې دغه راز عالي شعوربه لري، نوددې لپاره چې ددغسې لویو دعوو مخه ونیول شي یوټکی په خپله پوښتنه کښې زیاتوو او وایو.
ته د خپل ځان لپاره څه غواړې؟ ډېرې پسې؟ که نوم او شهرت، عزت او اعتبار ته ډېر احتیاج لرې؟ که له دې حده تېر شوی یې او غواړې چې دعالم له شور وشره ځان لیرې کړې او دعلم او معرفت په دنیاکښې د حقیقت رڼا ولټوې هغه خوند چې دنیا داربې په جاه و جلال، زینت او ارایش خوړو او خوندورو شیانو کښې پیداکړی؟
رښتیا ووایه! چې ته څوک یې او څه غواړې؟ دا وروستۍ دعوه هر څوک نه شي کولی او هر سړی دغسې نه شي کیدای. له ډېرو ډوډۍ غړیو او وچو ماد یونو څخه اورو(تواضع کم کن و درمبلغ افزای) ځیني نورلا وایي (مرانان ده کفش برسربزن) همدغه راز اشخاص دي چې په دنیاکښې عمومیت اوا کثریت لري یا په بل عبارت وطنونه ترې ډک دي په هرځای او هره طبقه کښې چې ګورو په همدغه شي پسې هڅه کیږي او دټولو کوښښونو غایه همدغه شی دی، چې ما ل او دنیا یې بولي. که تاسې د هر چا زړه ته غوږ ورنژدې کړئ په ډېرو سینو کښې همدغه تپش لیدل کېږي او ډېر خلک چې په نیمه شپه کښې خدای ته زارۍ کوي همدغه څه ترېنه غواړي. هر زیارت لره چې ځي مراد یې همدغه شی وي او په بتخانه او حرم کې همدغه ورکه لټوي. څوک یې د دلبرو دصدقې لپاره غواړي اوڅوک یې اصلي معشوقه بولي. ډېرلږ کسان دي چې دما ل او دنیا په سیوري کښې نوم او شهرت، عزت او اعتباره هم لټوي او دچا ګواښوته سرونه نه نیسي یعنې دنورو تواضع اوپیسې دواړه غواړي اوپه یوه کمبوت هم نه راضي کېږي او دا راز خلک دخپل ځان له تش مادیت نه پورته ګڼي او په یوازې پیسونه خوشحالېږي. مګرله پیسوهم زړه نه شي صبرولی اوپه تش نوم نه غولېږي دوئ وایي:

هغه نه یم چې په ما ل به افتخار کړم

یادتش نامه لپاره به هر کارکړم

دوئ ما ل او دولت د راحت اواسایش، عیش وعشرت لپاره غواړي او دافتخار لپاره یې نورو ځیزونو ته زړه کیږي.

---

(۱) کابل مجله، ۳۳۴ ۱کا ل ۲ ګڼه دپښتۍ (۳) مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا هغه خلک دي چې په دنیاکښې دوه برخې غواړی یعنې له شلو زامنو سره دنجلۍ میرمن هوس هم لري. دوئ په ظاهره وایي(آدمی فربه شودازرا ه ګوش) مګر دنوش فکر هم تل ورسره وي او ثنا وصفت سره ما ل او دولت ګډ او مخلوط غواړي، همدغه راز خلک په دنیا کښې اکثراً کامیاب وي او دمهارت خاوندان بلل کېږي. ددوئ شاوخوا ډېر خلک را ټولېږي اوله هر چاسره سر خوځوي، ددوئ په مجلس کښې خواږه اوتروه شیان، کتاب او کباب داخرت فکرونه او دنیا نعمتونه هرڅه وي او هرډول خلک ورته راځي، دداسې کسانو مستخدمین زښت ډېروي، مګرهغوئ په ځان نه پوهېږي اونه وي خبرچې مونږ څومره خدمت کوو او له څه راز تسخیر لاندې راغلي یو. همدغه طبقه ده چې دجهان ګډې وډې ښه اوبد ددوئ لاس کښې دي اوڅه چې غواړي هغه کوي. همدوئ دنورخلکو ولیان او وصیان وي او ددنیا ظاهري متصرفین ورته ویلی شو.

له دې کسانو نه چې تېرشو او سترګې وغړوو چې له دې دوه صنفونه هغه خوا هم څوک شته چې دریم صنف وباله شي که یه؟ نو ډېر لږ او بېخې لږ کسان وینو چې هغه له دې سطحې نه ډېر پورته دي، مګر له عمومي نظره لویدلي او هرڅوک یې نه ویني. دا راز خلک هماغه کسان دي چې یو ه علمي فکرکښې ډوب تللي او نور هر څه یې هېر کړي دي. په ظاهره په دې نړۍ کښې اوسېږي، مګر شپې ورځې یې په بل عالم کښې تېرېږي. په هغو شیانو چې مونږ خوشحالېږو، یاخپه کېږو دوئ نه خبرېږي اوڅه چې نورخلک یې ا رزو لري دوئ یې نه غواړي. دغه راز فلسفیانه یاشاعرانه مزاج چې په چاکښې پیداشي هغه بیاله دې عالمه د شوق و ذوق په لحاظ بېلېږي. هغه ددې عالم په بدبختیو او غمونو ژاړي مګر دخپلو اوښکو اجرله دوئ نه نه غواړي. د هغه ټول کوښښ دپوهېدلو لپاره وي او پوهه پخپله یو داسې حقیقت ګڼي چې نور ټول خواهشات او لذتونه مغلوبوي. څوک چې دغه ذوق او دا تصور رښتیا پیداکړي هغه بیا په دنیا کښې بل هېڅ شی د لوړوالي او ټیټوالي معیارنه ګڼي. دغه بډایي یا دنیوي غزتونه او عبارات چې نور ورته دتعظیم سرونه ټیټوي دده په نظر کښې هېڅ قدراو قیمت نه لري او نه په دغسې شیانو کښې له چاسره رقابت اوحسادت پیدا کوي. دا راز کسان هېڅکله خپله پوهه او معرفت چې دلوی خدای یوه لویه عطیه ده او له قرآني هدایاتونه رڼا اخلي ددنیا په قلیله متاع او لږو پیسونه خرڅوي، ځکه چې له دغسې زیانمن تجارت څخه خدای هم انسان منع کړی دی. علم اوپوهه دانسان هغه شوق دی چې خرڅول یې لوی عیت دی. هغه کسان چې دې تجارت ته زړه ښه کوي او خپله بینایي خرڅوي ړانده دي او دبینایي په قدرنه پوهېږي. یو پتنګ هېڅکله یوه بله ډیوه ددنیا په ما ل نه پلوري ځکه چې په ده توره شپه راځي او په تورتم کې ژوند نه شي کولی او هېڅ وخت هغه کیف ددنیا په سروګلو کښې نه شي پیداکولی.

اوس ډېر کسان په دې عقیده دي چې دانسان اصلي اوحقیقي فایده ما ل دی اوځینې نور ورسره جاه وجلال هم ملګری کوي، دوئ وایي نورټول شیان دهمدغې غایې پټ او ښکاره وسایل دي چې دهمدغه مقصد لپاره انسان استخداموي.

څوک چې دا وایي ښایي چې هغه به خپلې آئنې ته ګوري او دعامو وګړو په روش اوخوی او مزاج باندې به استناد کوي.

نو راشئ چې دانسان په فطرت او طبیعت کښې مطالعه پیل کړو او وګورو چې انسان څوک دی او څه غواړي؟ داخو څرګنده ده چې دما ل حب او دتملک مینه دده په غرایزو کښې داخله ده، په خپل ژوند اوحیات کښې دغه شي ته احتیاج اوضرورت لري. دی هېڅکله داسې نه شي کولی چې په تشو نندارو یا تصوراتو شپې ورځې تېرې کړي او له نغري نه یې هېڅ دود پورته نه شي. مګر له دې حقیقت نه هم انکار نه شو کولی چې دده په غم او خوشحالي، سعادت اوشقاوت کښې نور شیونه قوي تاثیرلري او یوازې مال دی نه شي قانع کولی. د نورو ملتو حا ل احوال یوې خواته پرېږدئ یوازې دپښتنو ژوندون تحلیل کړئ چې دوئ د دنیا ما ل ته په څه نظرګوري اوڅه راز تعبیرات ورځنې کوي. زه دلته یوازې دخوشحا ل خټک یا حمید اونورو پښتنو شاعرانو په بیتونو استناد نه کوم چې هغوئ ما ل اوسرله پښتني پټ څخه قربانوی او یوه معنوي حقیقت ته قایلېږي بلکې هغه پښتانه رانیسم چې په دنیا پسې شپه او ورځ سرګردانه دي، په هلوځلو او ډېرو خواریو یې لاس ته راولي، مګر د ننګ وغیرت په ځای کښې دخپل عمرټوله خواري بربادوي اوهېڅ ورته نه پاته کېږي، نو لږ څه ښار اوبازار ته و اوزئ او دملت په طبیعت کښې ننوزئ یوازې ددوئ ددنیا سرګرداني په نظرکښې مه نیسئ بلکې دسرښندلو اوما ل قربانو لوپه وخت کښې یې وګورئ چې دوئ څه غواړي اوڅه کوي؟ یوه وړه طعنه یایو شاباس اوافرین په دوئ څومره اثرلري اوڅه راز ایثار اوقربانۍ ته یې حاضروي.

نو داکثریت او عمومیت په لحاظ هم ویلی شوچې خلکوپه ما ل اودنیا ایمان نه دی راوړی اواصلي غایه نه ده. ډېرخلک شته چې له خوارۍ ژرنده ساتي اوله کبره مزنه اخلي. ما ل اودنیا دلاس خیری او دهندو ږیره بولي، دپښتون او پښتونولۍ په مفهوم کښې نور شیونه داخل ګڼي او هغه بډایان چې یوازې پیسې لري په نورو نومو یادوي، دانسان شرف او اهمیت په نورو حقایقو پېژني او

(c) ketabton.com: The Digital Library

یوشتمن سړی مجبوریږي چې دما ل په قربانۍ خپل ځان هغې اصلي غايې ته ورسوي. دغسې چې یومسلمان په خپل مخکې یوه قبله اوکعبه لري چې دما ل په زاد وراحله ځان رسوي اوهغه دخپل سیر اوسفر غایه ګڼي هرملت پخپله ذهني او معنوي دنیاکښې هم یوه لوړ غایه لري چې دما ل توښه ورته ضرور اېسي او دما ل پیداکولو علت و غايې ګڼل کېږي. په ډېرو ممالکو اوملتو کښې ګورو چې ډېرکسان خپل لوړ منصبونه او لوړ مراتب پرېږدي مګرخپله یوه نظریه او مفکوره چې شایي هېڅ مادي منافع به پکې نه وي نه پرېږدي.

وروسته تردغسې ډېروفکرو چې په انساني نړۍ کښې یې کوو او مختلف طبقات په نظر کښې نیسو یعنې له زید و عمر نه تېرېږو او بشري مفهوم ته ګورو حیرانیږو چې انسان څه غواړي او څه غایه لري؟ که په یوه ملت کښې دغه غایه درک شي او دیوې عمیقې مطالعې په اثرکښې دغه نفسي اوروحي راز او سر ښه تعین شي نو د هغه ملت په نهضت او وینسو لو کښې ښه کارو ځنې اخیستل کېږي او همدغه راز نبض پېژندل دیوه ملت دپوهانو او رهبرانواصلي وظیفه ده چې په اجتماعي حیات کښې خورا ډېردخل اوتاثیر لري. څوک چې دیوه ملت شایق کېږي هغه باید په دې پوه شي چې دغه ملت څه غواړي؟ او له همدې پوهې استفاده وکړي.(١)

کارونه

ځینې کلمات شته چې که سړی ورځنې په نورو کلماتو تعبیرکوي او حقیقت یې لټوي معنايې ګرانیږي او داسې مثا ل لري لکه چې سړی دلاس غوټه په خوله خلاصوي یاله رنا نه تیارې ته ځي، داځکه چې دبشر پوهه اومعرفت بې دالفاظو دزده کړې څه بل شی نه دی نو که انسان په الفاظو اوکلماتو قانع نه شي یو اسانه او عام فهمه مفهوم هم مشکلیږي او دهغو کلماتو تعبیر چې لوی او واړه، پوه او ناپوه یې په ورځ کښې له سلو ځلو نه زیات وایي هم څه اسانه کارنه دی.

کارهم له همدغسې کلماتو څخه یوه کلمه ده چې که تعبیریې په فعل اوعمل سره وکړو په لوی لاس یې معنا پټوو او دبني اسرائیلو غوا ورځنې جوړیږي.

که ووایو کار دغړو او لاس وپښو حرکت دی نویو ګوځنډ وهلی سړی خوشپه او ورځ په حرکت کښې وي مګر څوک یې کاریګر نه بولي. ډېرخلک دي چې خوشحا ل ګرځیدل کار نه ګڼي او خبرې هم دکار جانب مقابل ګڼي، مګر ځینې کسان یوه ځای ته څه خبرې وري او وایي هلته کارلرم. یوسړی ځای په ځای ولاړوي او دیو شي حفاظت او مراقبت کوي مګر دغه درېدل اوکتل که څه هم هېڅ حرکت به پکې رانه شي کارباله شي.

که ووایود انسان هغه عمل او حرکت دی چې دیوې فایدې لپاره وي دلته له کارنه دفایدې پېژندل ګرانیږي او ډېربې فایدې کارونه چې خلک کاربولي دکار له تعریفه اوزي.

که کار ته په لغوي او صرفي عینکو وګورو، نوځینې صرفي او ګرامري افعا ل دکرکارد فعل په معناوي، شته چې دانسان قصد او اراده په کښې هېڅ دخل نه لري لکه لوېدل، رنځورېدل، مړه کېدل چې څوک یې په کار کښې نه حسابوي بلکې ځینې افعا ل لا ببخې په انسان پورې هېڅ ربط او تعلق نه لري، لکه د کاڼو ماتېدل د پاڼو رژېدل، دبوټو لوېېدل اوداسې نور.

که ځینې فکري او دماغي کارونه په نظرکښې ونیسو نوبیا مجبوریږو چې تصورته هم کار ووایو اوپه یوخیالي وجود ورته قابل شو، چې دحادثې او واقعې له دایرې نه هم کار خارج وبولو.

دالغوي بحث او تحقیق به په همدغه ځای پرېږدو او کارته به داجتماعي مفاد او مصلحت په سترګه وګورو چې کارڅه شی دی؟ داچې خلک وایي فلانکی دکارسړی دی یا دملت، جامعې او مملکت لپاره ښه کار کوي څه معنا؟

په دې لحاظ نوکار یوبل راز مفهوم پیداکوي اوډېر افعا ل لکه خوب وخندا، څښل او خوړل دکارله مفهومه اوزي اویوازې همدغه افعا ل پاتې کېږي چې په اجتماعي نظام کښې پوره دخل اواغېزه لري. که یوسړی یوې کوي، یوبل هم قلم را اخلي اخبارته مقاله لیکي هغه بل ناست وي داجتماعي چارو دبهبود دپاره فکرکوي هریو کارکوي اودکار سړي بلل کېږي.

(١) کابل مجله، ١٣٢۴ کا ل، ١ ګڼه، ٧ - ١٠ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هو! داټول کارونه دي، مګر دټولو اهمیت یوراز نه دی ځینې کارونه به وي چې خولې په کښې نه تویېږي، غړي به يکې ډېرنه سترې کيږي مګر قدر اوقيمت به يې ډېروي، دغسې دنیاکښې سره او سپین، جوار اوغنم، خرمهرې او نعلونه تفاوت لري دانسانانو کارونه هم جګ اوټیټ قیمتونه لري او ټولې چارې یوله بله برابرې نه دي.

هغه کارونه چې پوهه اوفکرپه کښې خرڅيږي له پنډونو چلولو او کاڼو ماتولو نه زيات اهمیت لري، کوم کارچې هرڅوک يې کولی شي او هغه کارچې ډېره موده تعليم غواړي هېڅکله نه برابرېږي.

دکارونو دقيمت دپاره دوه اصلي معياره موجوددي، يوضرورت او احتياج بل دکار کوونکو ندرت او لږوالی. ضرورت او احتياج په يوه ملک کښې فرق کوي. کوم خلک چې له علم اومعنا سره بنه نه وي اشناشوي او عرفاني ذوق يې نه وي پيداکړی هغوئ علم و معرفت ته خپل ضرورت او احتياج پوره نه حس کوي او عرفاني رجا ل په کښې ډېر قدرنه شي پيداکولی. هغه جوامع چې د آرت وصنعت په قيمت نه وي پوه شوي هلته دنفيسو صنا يعو خاوندان له نورونه څه زيات امتياز نه لري.

په يوه محيط کښې چې هرڅوک په مادياتو افتخار کوي هلته دفضليت خاوندان حقير وي، ځکه چې احتياج ورته نه ليدل کيږي.
که څه هم انسان په هروخت کښې ورته احتياج لري نو که دضرورت اواحتياج په ځای دضرورت او احتياج احساس او ليدل معيار کړو بهتره به وي ځکه چې بې احساسه احتياج هېڅ تاثير نه لري، په ځينو ځايوکښې چې خلک ديوه مکتب معلم ته خپل ضرورت او احتياج نه ويني او په دې نه پوهېږي چې علم او پوهې ته شديد ضرورت موجوددی هغوئ تعليم او ښوونه کوم قيمتې اومهم کارنه ګڼي او په اصلي کارونو کښې يې نه حسابوي.

سړی چې ديوه مملکت علمي، ادبي، اداري او علمي کارونه په نظرکښې ونيسي اود هر کار په قيمت او اهيمت کښې غور وکړي هغه پوهيږي چې په محيط کښې کوم ډول کارونه اصلي ګڼل کيږي او کوم فرعي دي. اداره مهمه ده که علم؟ ادب ډېرقدر لري که صنعت و حرفت.؟ نو په دغو چاروکښې چې هر کار مهم او قيمتي وي هلته اداري کارونه په نوروچارو فوقيت لري او اهيمت يې هم زيات وي، له همدې لامله هغه څوک چې په غرونو کښې د رمو اداره کوي له هغه چا نه زيات اهميت لري چې په کور کښې ميږې او رمې ساتي. په کوم محيط کښې چې خلک دکامل تهذيب اوصحيح تربيت خاوندان وي هلته ديوې قوي ارادې خاوند ته دومره احتياج نه وي لکه په غير مدني اقواموکښې وي. همدغه سبب دی چې په علمي دوايروکښې اداره خپل قيمت کموي او علمي اقتدارزيات اهميت پيداکوي.

همدغه شان په کومو هيوادونو کښې چې ادب په علم او احساس په تعقل غالب وي هلته ادب له علم نه زيات اهميت لري او ادبي رجا ل له علماؤ نه برکښېني، يعنې لکه چې په يوه مکتب اومدرسه کښې ديوه عالم او معلم وينا قيمت لري په يوه باغ کښې دبلبلوناري قدر لري او د محل ومحيط په لحاظ کارونه لوړيږي اوټيټيږي، څومره چې په يوه سيندااو درياب کښې موجونه او طوفانونه زيات وي هغومره دکښتۍ اوکښتيبان اهميت زيات وي مګر په وچه ځمکه کښې ورته هغه قدرنه پاته کيږی. (۱)

وده او تکامل

بابه جانه! هغه وخت چې زه نه وم ته وې، مګر دچاپلار اوبابا نه وې.
هو، ته هماغه وخت بابا او داداشوې چې مور راغلو او ستا شا و خواراټول شوو، خلک وايي چې بې اولاده هم څوک پلار کيدای نه شي اونه څو ک بې لمسيانو بابا کيږي.
رښتيا چې په اجتماعي دنيا کښې يوازې توب هېڅ مانا نه لري او مشرهم کشرته زښت ډېر محتاج دی. هغه وخت چې تا کور او کډه، زامن اولمسيان نه درلودل ته دغه څوک نه وې چې نن يې، ته په هغه وخت کښې يوزړی وې، مګر نن سمسورباغ شوې او خوندورې خوږې ميوې لرې.

د کابل مجله ۱۳۲۳ کال

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته اوس دبلبلو کور شوي او ستاپه ګلزار کښې دژوندانه شور او غوغا پيداشوه، مګر پخوا لکه يو مرجسد په خاورو کښې پروت خورا کوچنی وې.
ځکه چې پخوا له مانه ته پلار او بابا نه وې، دغسې دکوچنيتوب په وخت کښې ځلمی او د نطفه توب په وخت کښې ژوندی نه بلل کيدې.
که دغه ځانګې اوشاخونه له تانه لرې شي، بيا هم تا ته څوک ونه نه وايي اوستا په حيات کښې هېڅ برګ وبارنه پاته کېږي. ته بيا دپسرلي له فضانه څه برخه نه لرې اونه دهوامرغان دغسې سرپرېکړو ونو ته راښکته کېږي. په رښتيا چې ستا ژوند په مور باندې دی اوبې له مور نه ژوند نه شي کولی لکه چې مور بې له تانه خپله تازګي اوحيات نه شو ساتلی، که کله زه ستا د مهربانۍ شکر نه کوم او ځان بيل ګڼم دا به زما لويه نا پوهي وي ځکه چې زه له تا نه هېڅ بېلتون نه لرم او په هېڅ راز نه شم بېلېدلی.
ددې شينکي باغ ټولې ونې له همدغې ځمکې پيداشوي او په همدغه خاوروکښې وده کړيده مګرددې ځمکې ښايست او قدر هم په همدغو ونو پورې تړلی دی، که دغه نيالګي دلته نه وای روزل شوي دې وچو اوسپيرو خاورو به داقيمت نه درلود، نوددې ځمکې څه احسان په دې ونو نه شته، بلکې داځمکه له سوري لاندې ژوند کوي.
که کومه غټه ونه خپلو ځانګو اوښاخونوته د ودې (نشوو نما) قوت ورکوي نو په خپله غټوالي اولويوالي کښې کوښښ کوي، هسې نه چې له کوم بل شي سره احسان کوي. دغه راز مرسته زره هم له نورو غړو سره کوي مګر څه احسان نه باروي، دې ته بايد فياضي ونه وايو بلکې غټېدل او لوېېدل د تکامل يې بولي. دباغ خاوند په دې ښه پوهېږي چې دغه ونه دښورې په ځای سړي ته خوږې ميوې ورکوي ځکه ورته انبارونه راچلوي او تربيه يې کوي.(۱)

ماشومان

مونږ ناست وو، ماشومان زمونږ له ځنګه نژدې په لوبو مشغول و.
کله به يو له بله په هسې خبره ونښتل، چيغې به جګې شوې، ژړا انګولا به وه، کله به د خندا شور او زوږ دومره اوچت شو چې په عذاب به يې کړو.
يوه به چې دبل د لوبو شيان ګډوډ کړه هغه به په قهرشو کنځلې به يې کولې او هرڅه به يې ويل.
زمونږ پام نه و يو را پاڅېده دبل مخ يې شوکارې کړ د هغه پرمخ وينې روانې شوې او له مستۍ نه جنګ جوړشو.
مونږويل خيردی واړه دي نه پوهېږي.
هو! ماشومان واړه دي، مګر دومره واړه نه لکه مونږ چې دلوی خدای په حضور کښې کوچنيان يو، دماشومانو پوهه له مونږ نه لږه ده، مګر زمونږ پوهه دهغه په نسبت ډېره لږه ده، زمونږ لوبې هم دوږو غوند دي خندا او ژړا هماغسې ده، ماشومان پوهېږي چې دوئ واړه دي، مګر مونږ په خپل کوچنيتوب هم نه پوهېږو، په رښتيا چې مونږ له ماشومانو نه واړه يواو زمونږ خدای ډېرلوی دی.
مونږ بايد ډېر خوشحاله اوسو، ځکه چې خوشحالي دماشومانو ما ل دی. (۲)

---

(۱) کابل مجله ۱۳۲۳ کا ل، ۱۲ ګڼه ۱۵- ۱۲ مخونه. (۲) کابل مجله ۱۳۲۲ کال ، ۲ ګڼه، دپښتنې دويم مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ریاکاران

دکاغذ په ګل بلبلې نه ټولیږي
بې میوې دی باغ وبڼ دریاکار

ریا کاریوازې هغه نه دی چې په ډېر نفلونو ځان ستړی کړي او بې له دې نه چې خلکوته ځان وښيي په کښې یې دعبادت سره هېڅ مینه نه وي، هغه څوک چې له خپل کار او وظیفې سره اصلي علاقه نه لري او یوازې دخپل آمر یا ځینو نوروکسانو دغولولو دپاره خپل ځان دکار شین ټاکو ښيي داهم ریا کاري ده، خو دومره خبره ده چې هغه له خدای سره اودی له خلکوسره په خپل ګمان چل اوټکي کوي، ډېر کسان شته چې په مجلسونو کښې له کارنه شکایتونه کوي او ځان داسې ښيي چې ټول کارونه همدی کوي او دنیا د د په ښکر ولاړه ده. دغه راز خلک هم اکثراً رایاکاروي او په حقیقت کښې هېڅ نه کوي، ځینې نور دا راز اشخاص هم شته هر ځای په یو مخصوص وضعیت چې یوعالم درد او تاثر ورسره ملګري وي ا جتماعي بحثونه شروع کړي او داخړګندوي چې یوازې همدی دوطن خواهۍ او وظیفه شناسۍ او پاکنفسۍ غوره نمونه ده اوبس. هرڅوک ګمان کوي چې که دغسې صحیح اشخاص اوبا حرارته ځلمیان زیات شي ټول کارونه به ښه شي اوهرڅه به ترسره شي.مګرخدای خوخبردی چې دده په زړه کښې بې دځان له مینې نور هېڅ نه وي اوغیرله شخصي اغراضو او مطالبو نورڅه نه پېژني، دا هم ریا کاران دي او ددې اصل ریا کاري همدغه شی دی.

په هروخت کښې یوملت اوملکت ځینې شیان ښه ګڼي اوپه ښه سترګه ورته ګوري. هغه وخت کښې فضایل ګڼل کېږي نورهر څوک چې فضلیتونه لري یاورسره علاقه لري جامعه هغو اشخاصو ته په ښه نظر ګوري او روزي یې، دا راز فضایل اوښېګڼې چې جامعه یې له اشخاصو څخه غواړي ارومرو لږ څه مشکل کارهم دی او هرڅوک یې نه شي کولی. نوله یو خوادغه اشخاص او له بل خوادغه دیوې اجتماع ترغیب او خواهش په هغو کسانو کښې چې ددغو فضایلو حاصلولو ته فطرتاً اوقلباً حاضرنه وي دریا کارۍ او منافقت فکر پیداکړي او ځینې کسان مجبور شي چې ځان په هماغه رنګ جمعیت او ټولنې ته وښيي چې هغوئ یې خوښوي او په شه نظر ورته ګوري، داکار تریوې اندازې پورې اسان هم ایسي اوچلند هم لري، ځکه چې انسان سره له ډېر عمیق اود قیق فکرظاهر بین هم دی یوډول سادګي هم په کښې شته په جمعیت کښې ددقیق ا وعمیق فکر خاوندان هم ډېر لږوي نواکثریت دهغو کسانو وي چې هرچا او هرشي ته له ورا اوله لرې وګوري.

ددې ټولو خبرو په اثرکښې نتیجه داشي چې اشخاص اوهغه کسان چې دعقیدې له مخې اجتماعي فضایل پېژني ډېر لږ اونادروي، مګر ریا کاران زښت ډېرپیداشي او مظاهره کوونکي دمخلصینو ځای ونیسي دغه راز کسان چې میدان ته راوځي موقع (ځایونه) ونیسي هلته کارونه په حقیقي ډول نه اجراکېږي او هرڅه یو نمایشي صورت لري، په دغسې ځایونو کښې جدیت اوفعالیت هم دا معنا نه لري چې سړی ډېرکاروکړي یایوکارپه ښه ډول اجراکړي، بلکې هغه څوک جدي او فعا ل ایسي چې په مظاهراتو او ریاکارۍ کښې میړنۍ وي، داراز کسان چې لکه اوپښتې په توره شپه کښې الوزي او خلک داور د شجرې ګمان پرې کوي یوازې همدمره رڼا لري چې خپل ځان خلکو ته وښيي اوبس، یعني هېڅکله داسې نه کېږي چې کومه تیاره خونه رنا کړي یا څوک ورځنې خپله ډیوه ولګوي.

دا حا ل ترهغه پورې په یوملکت کښې دوام کوي چې دهغوئ توره شپه سباشي او اجتماعي شعور خپلې سترګې ښې پوره وغړوي یعني خلک لکه هلکان په تشو خبرو ونه غولیږي اوهرچاته یاهر شي ته په آني اوسرسري نظرو نه ګوري.

دغه دریا کارۍ دوره چې په کوم وطن راشي، اوحقایق لانبه نه وي پېژندل شوي سړی غل او کارواني نه پېژني او له لاسو پښو، دماغ او نورو اعضاؤ څخه ژبه ډېر کار کوي. سړی چې په ځینو ادارو یا لارو او کوڅوکښې ګرځي او په ریا کارانو پسې سترګې غړوي ډېرې عجیبې نمونې ویني او داسې ایسي چې دامرض دمني له ریزش نه هم عام دی. ډېرخلک دي چې په خپلو کوروکښې له خپلو ملګرو اواشنایانو، دوستانو او خپلوانوسره ددروغوکیسې کوي اوپه دغو کیسو کښې خپل ځان هغوئ ته داسې ښکاره کوي چې دهیواد لوی لوی خلک ده ته په درنه سترګه ګوري او دی دهغوئ په نظرکښې یو مخصوص مقام لري، دغه راز کسان که دغسې خبرې ونکړي او ځان بل ډول چا ته ښکاره نه کاندي څوک یې بیا سلام هم نه علیک کوي او هېڅ قدر ورته نه پاتې کېږي.

ډېرزامن شته چې په لارو او کوڅوکښې له خپلو ملګرو او همزولو سر ه بل ډول ایسې مګر دپلار په مخ کښې ببخې بل څوک وي او

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل شان خوی لري، ځکه چې دپلارپه مخ کښې هم بې ریا ژوندن ګران بلکې غیر ممکن دی. ډېرلاس لاندې خلک وینو چې د ځینو کسانوپه حضورکښې ځان ډېرمطیع او مخلص ښکاره کوي مګر پسې شا به ورپسې سل خبرې کوي. نو که ووایو چې انسان فطرتاً یو ریا کار مخلوق دی چې یوازې له خپل ځان سره یعنې په زړه کښې یو راز وي مګر خلکوته ځان بل راز ښیي څه ډېره مبالغه به نه وي ځکه چې انسان په اصل خلقت کښې داسې پیداشوی چې هم ځینې ټیټ خواهشات او حیواني شهوات لري هم یو شعور خدای ورکړی چې ښه اوبد پرې پېژني او دخپلو نقایصو احساس کوي نو دی مجبور دی چې خپل مصایب پټ کړي او ځان بل شان وښیي علاوه په دې دا اجتماعي مخلوق له یوې ټولنې سره ژوندون او معامله لري نو باید خپل ځان ټولنې ته ښه معرفي کړي او په دغسې ځان ښودنه ورځنې ښه استفاده وکړي. ددغسې ملاحظاتو په اثر کښې سړی ویلی شي چې انسان له ریانه بېخې ځان خلاص کاندي ډېرځلې داسې پېښېږي چې په یوه مجلس کښې یوشی بدګڼل کېږي او هغه ښه وي سړی دانشي کولی چې هغوئ پوه کړي او عقیده یې وګرځوي، دی خپله عقیده بل راز ښکاره کړي او مخالفت وکړي ډېر ضرر وینې په دغسې واقعو کښې خپل مخالفت پټول او چپوالی سره خپل ځان موافق ښودل دي. دامګر بده نده خپل فضائل او ممیزات ښودل او ښکاره کول هم که په یوه ښه صورت وي جائز بلکې ښه مغیر کاردی. که یو معلم یاعالم دتعلیم او تدریس په ذریعه خپل علمي اقتدار او لیاقت خلکو ته ښیي، دغه راز اظهار اوښودنه که څه هم دلغوي معنی په لحاظ ریا بلل کېږي مګر ریا نه ده. همدارنګه هغه ملت خواهان او وطن غوښتونکي چې عملاً دغه عالي عشق او مینه دخدمت او ایثار او فدائیت په رڼاکښې خلکوته ښیي دغه راز حقیقي او واقعي مظاهرات ډېرښه او د تقدیر وړ دي. کومه ریا چې حقیقتاً ریابلل کېږي او زیان لري هغه عبارت دی له هغومظاهراتو اوځان ښودنې څخه چې دخلکو غولونې اوسترګې ترل په کښې مقصد وي لکه چې ځینې ډېرخلک یې په خپلو صحنو کښې کوي او دیوه جمعیت په سترګو کښې خاورې اچوي.

په ډېرو مجالسو کښې ګورو چې هماغه کسان خیانت او خیانت کارانو ته ډېر بد وایي چې په خپله په کښې له هرچانه ډېره برخه لري، همدغه راز بډې اورشوت هم هماغه اشخاص ډېربدبولي چې په خپله یې خوري، له منافقت نه هم هماغه څوک ډېر سرټکوي چې په دغه مرض په خپله اخته وي یعنې اکثر داسې پېښېږي چې هرڅوک هماغه عیب ډېربدګڼي چې دی یې په خپله لري او هماغه صفت ستایي او دعوا یې کوي چې دی یې نه لري.

دلته زه هم په ځان وېرېږم چې دریا په موضوع کښې څه لیکل ریاکاري نه شي او همدغه شی باعث شوی نه وي، له دغسې قولي اولساني ریا کارۍ نه چې واوړو دعمل په ساحه کښې هم په خو ډوله ریا او ډېرریا کاران لیدلی شو چې څوک په یو راز او څوك په بل راز خپل ځان جدي او کارګیر ښکاره کوي مګر دکارهېڅ پته نه معلومېږي. تاسې به ځنې ناراحته مزدوران لیدلی وي چې دنګران سترګوته ګوري او په هماغه شیبه کارکوي چې څوک ورته ګوري، دغسې چې په دغه طایفه کښې دچا لیدنه او کتل تاثیرلري په نورو طبقو کښې هم له ډېروخلکو سر ه دکارکولوفکر دومره نشته لکه چې د کارښودنې ورسره دی. لکه چې په ځینو مواردو کښې ځینې مامورین او کاتبان ټوله ورځ په کیسو او خبرو تیروي مګر په هم هغه وخت کښې چې یو آمرپه اداره وګرزي نو خپل سرپه کارباندې دومره ټیټ کړي چې که هغه څو دقیقې دده د میزپه مخ کښې ودرېږي هم دې یې نه ویني او نه ورته ګوري.

ددغسې ریا کارۍ اصلي علت دادی چې دغه راز آمران او کار غوښتونکي خپل لاس لاندې مامورته ګوري چې په کار بوخت دي او که نه؟ نو که چېرې دمیزپه سریو کاتب چا ته شخصي خط یا درخصتۍ رقعه لیکي هغه هم په کارکښې حسابېږي او دده جدیت ښیي، مګر که سړی کارګوري چې شوی اوکه نه؟ او دچا کارچې دکولو په وخت کښې چانه وي لیدلی پټ پاتې نشي څوک دغسې ریاکارۍ ته نه مجبورېږي او نه دغسې چمونه کوي. نو ددې مرض اساسي چاره داده چې یوازې حرکتونه ونه ګورو بلکې نتیجې او دکارکم وکیف ته وګورو ځکه چې څو ک هرڅه ویني او هرڅه خوښوي خلک هماغه ورښیي اوپه هر څه چې نظر جلبېږي هماغه شی میدان ته راوزي.

مونږ ښایي دغسې ډېر امراض ولرو چې باید اساسي علاج یې وشي او علتونو ته یې متوجه شو، ډېر نقا یص به وي چې مونږ یې په نوروکښې ګورو اوهغه په حقیقت کښې موږ ته عاید وي. که موږ اوتاسې ظاهر بین نشو څوک ریا کاري نشي کولی اونه یې کوي. نو ریا کارۍ په حقیقت کښې زما دظاهربینۍ عکس دی چې په بل کښې یې ګورم او بدورته وایم. که څوک غواړي چې یوسړی په بل رنګ ونه ویني رنګه عینکې دې له سترګو لرې کړي او هرڅه دې په خپلو سترګووګوري. (۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه ۷ - ۱۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دشپنو کېږدۍ

دغره په لمن کښې په جګه غونډۍ توره کېږدۍ ولاړه ده. یو لورته یې په نښترو او څېړیو پټ هسک غرښکاري ا وبل لورته یې شین بڼ دسړي ترستړګو کېږي. دغونډۍ په خواکې یو لوی خوړدی او سپینې اوبه چې دغره له یو جګ ځایه راتوئېږي کږې وږې پکې بهېږي او له ځان سره څه وایي.

دکېږدۍ څښتن یوکنډک وزې لري چې یو زوی یې وزې او بل زوی یې ورغومي هره ورځ د څر دپاره بیایي، مازیګر ما ل چې اوزې راشي او د ورغومو سترګې پرې و نښلي یو بل ته داسې نارې وهي چې د میندو ا و بچو مینه ترې له ورایه څرګندېږي.

کله کله په ځو ل او اوریاوې د کېږدۍ څښتن څه نور پېڅولونه له کېږدۍ سره ونښلوي او خپلې وزې ترې لاندې پنډې کړي.

داکېږدۍ چې ددې سړي او د وزو د پاره یوښه سبب دی د همدې وزو له وزغمو جوړه شوېده. هو دا کېږدۍ دهمدې وزو له وزغمو څخه جوړه شوېده خو وزغمې دوزو په شاباندې نورې هم شته چې دکېږدۍ کار ورځنې نه اخیستل کېږي او نه د ږلۍ دګاټو مخه نیولی شي.

کوم وخت چې دې سړي د اوزو له شا دا وزغمې پرې کولی زه په دې نه پوهېدم چې دابه یوه ورځ دهمدغو وزو په ښه راشي. مابه ویل چې داسړی ددې وزو په پیو او وزغمو دواړو باندې خپله ښه کوي او په وزو باندې هېڅ زړه سوی نه لري، خوداسې نه ده دی خپلې وزې ډېرې ښې روزي. دده هېڅکله دخپلو وزو غوښو ته زړه نه کېږي، یوازې پۍ ورځنې اخلي او خپل ښه پرې کوي. پۍ هم ټولې نه ترې اخلي د وزو په غولانځوکښې دومره څه پرېږدي چې بچي یې ورباندې ښه موړشي. داپۍ هم دی وړیانه خوري، دی ترڅو وزې ښې مړې نه کړي دپیو اسره نه کوي. نوسړی ویلای شي چې پۍ هم دی د وزو په غولا نځوکښې اچوي چې دورغوموښه هم ورسره کېږي. دی پخپلو وزو دومره ډ هېر دی چې یابې پخپلو زامنو پیایي یا ورته داسې سړی نیسي چې هغه لکه لیوه د وزو وینوته تږی نه وي او ډېر زړه سوانده وي چې ټوله شپه په وینښه تېروي او لیوان دوزو داړلوته نه پرېږدي. دی ډېر پام کوي چې وزې یې داسې بوټې ونه خوري چې هغه ورته ښه نه وي او نه یې په داسې لاره بیایې چې ګړنګونه او پاڼونه وي او دلویدلو ډاریه کښې وي.

وګورئ! دوزو خاوند له خپلو وزو ځینې څڼکه ښه ګټه کوله او څومره ښه یې ورسره کو ل. دیوه کام پیاوړي او پوه مشران هم له خپل کام سره همداسې کوي، نو دغسې زړه سوانده مشرته به ولې سړی خپل ځان نه سپاري، بې له دغه راز مشرانو خود یوکام ژوندون هم ډېرګران دی په تېره بیا په دې وخت کښې چې وینښواوپیاوړو مشرانو ته ډېر اړوالی لیدل کېږي. (۱)

(۱) کابل مجله ۱۳۱۹ حمل، ۳ ګڼه ۶ – ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دقضاوت شعور

ځيني کسان دي چې په خپله پوه نه شي پوهېدلی او تل نور خلک په خپل حق کښې ملامت بولي. دوئ هرڅه کولی شي مګر په ځان باندې دملامتی حکم نشي کولی او خپله ګناه ورته دنورو له ثوابه ښه ښکاري، دوئ په خپل ځان او په خپلو کړو هېڅ قصورنهويني او داسې معلومېږي، لکه چې د دوئ سترګې د ځان دليدو دپاره نه وي. د دوئ تر ډيوې لاندې هميشه تياره موجوده وي او هغه څه چې بايد په ځان کښې وګوري په جهان کښې يې ګوري. دوئ چې په خپل ګرېوان کښې سرښکته کړي او ځانته متوجه شي يوه زره ملامتي نه شي ليدلای. مګرچې بل ته متوجه شي ډېرو اړه شيان په نظرکښې غټ ورځی او په لړمانه کښې هډوکي پيداکوي. ددغسې اشخاصو انساني شعو ډېر کمزوری دی او دوجدان سترګې يې ړندې وي، دا راز خلک دانصاف او عدالت په پوله هم کله نه وي تېرشوي، او دبل آس له خپل ټټو سره هېڅکله نه برابر وي. دغسې انسانان چې دخپل عيب او قصور له ليدلو عاجزدي اودغه توان نه لري چې په خپله سهوه او خپل نقصان اعتراف وکړي دخپل ځان اصلاح هېڅکله نه شي کولی او خپل عيب ورته هنر معلومېږي.
دهغه قضاوت شعور چې په حيوان کښې نشته او په انسان کښې شته، سړی مجبوروي چې خپل ښه اوبد وسنجوي او هغه وخت چې دده معامله د نورو سره پيداشي ځا ن ته تر خځ ونه وهي او ډېره ښه منصفي وکړي. هغه وخت چې انسان د ځان او دبل حق کښې حکميت کوي او ځانته دقضاوت په حق قايلېږي بايد خود خو اهي او خو د غرضي پرېږدي، د ځان مينه له زړه نه وباسي، د خپل اوپردي فرق ونه کړي، د حق په ستوني پښې کښېږدي او له حق څخه تېر نشي، عدالت او حقانيت له انسان نه همدغه تقاضا لري او دقضاوت شعور داغواړي چې انسان به له ځانه سترګې نه پټوي او په خپل قصور به اعتراف کوي.
زه دانه وايم چې څوک به هېڅکله کوم بد يا ناوړه کارنه کوي، هېڅکله به د چا په حق کښې ګرم او ملامت نه وي او نه به د نفس او شيطان په لار درومي ځکه چې زه په دنيا کښې ديوه معصوم انسان انتظار نه لرم او دانسانانو په هيواد کښې پرښتې نه غواړم زما آرزو يوازې همدغه ده چې انسان يواصلاحي احساس او د قضاوت صحيح شعور ولري چې خپل نفس محاکمه کړی شي اوپه خپله ګناه اعتراف وکړي. کله چې انسان له ځانه سره يوازې کېږي او په خپل ګريوان کښې سرښکته کوي بايد خپل عيبونه خپل نقصانونه وليدای شي او ندامت وکړي. همدغه پښيماني او ندامت انسان اصلاح کوي او پاک خدای پرې خوشحالېږي.
انسانان هم هغه انسانان ډېرښه ګڼي چې په حق اعتراف کوي او خپله پړه مني. هغه څوک چې ګناه کوي او ځان ګناهکارنه بولي، هرڅوک ورته په قهر اونفرت ګوري او د خدای درحم او مهربانۍ مستحق نه ګڼل کېږي. دانسان اوشيطان فرق همدغه دی چې يو په خپل قصور او پخپله ګناه اقرار کوي او مغفرت غواړي هغه بل د خپلې سرکشۍ او نافرمانۍ لپاره دلايل پيداکوي او ځان ګرم نه بولي.
دعصيان او بغاوت فرق هم همدغه دی او هغه شی چې له ګناه نه لوی جرم بلل کېږي په خپله ګناه نه قائليد ل او خپله پړه نه منل دي. (۱)

---

(۱): کابل مجله ، ۱۳۳۳ کا ل ، ۲ ګڼه ، ۱ . ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بختوره

دانبځه څلوېښت کلنه ده، مګر په خواره جامه کښې اوسي او خوارک يې هم خواردی ځکه له خپل عمرنه زياته پخه معلومېږي.
دا غريبه په خوارۍ او مزدورۍ شپې ورځې تېروي او خپل بچي په هلوځلو، ديوه او بل په مزدورۍ ساتي مګرېه همدغه حا ل کښې يې خپل يو زوی په مکتب کښې اچولی او داولاد تعليم ته يې هم توجه شته.
زه ددې ښځې له حاله ډېر خبرنه يم که څه هم دواړه ديوه کلي يو او يووخت موکورونه ډېر نږدې وو، ځکه چې زه ډېره موده پخوادغه کلي نه ښارته راغلم او دکلي ژوندمې پرېښود. سربېره پردې په مونږکښې داخوی هم شته چې که څوک لږ غوندې معتبرشي هغه بياد محکې خلک نه ويني او د خوارو غريب په حا ل ړوند اوکوڼ شي.
مګربيا هم په ورندو کښې ديوې سترګې خاوند پاچا دی او دغه راز پاچايي زما په برخه رسيدلې ده. زه تر ډېره حده زيار کاږم چې د کونډو رنډو او خوارو غريب له زړه نه خبرشم، د همدې له امله د دغې ښځې حا ل راته لږ غوندې معلوم دی او دومره خبريم چې ددې يو مېړه مړشو نو هماغه کلي کښې د هغه تربره پرې نکاح وتړله چې له دېنه ډېر مشر و او خپل عمريې خوړلی و.
دغه بوډا شازلمی اوه کاله پس په حق ورسيده او دابختوره ښځه بيا کونډه شوه. يوه ځوانه يا نيمزالې ښځه چې د زاړه بوډا له قيده خلاصه شي ستاسو خوښه چې بختوره يې ګڼئ او که نه؟ زه خو ورته بختوره وايم (که څه هم اصلي نو م يې بل دی).
هو بختوره دوهم ځل بياکونډه شوله او دغه نيک بخته يابد بخته کونډه يوه ورځ سرماتې او لاس ماتې محلي حکومت ته راغله او دخپل مظلوميت عرض و دادېې کاوه. داکيسه ډېره اوږده ده زه يې له نورو برخو تېرېږم، خومګر يوه خبره نشم هېرولی، هغه دا چې قاضي صاحب له بختورې نه پوښتنه وکړه چې مېړه لرې اوکه نه ؟
هغې وويل: نه کونډه يم ځکه مې خلک سرماتوي.
دبختورې شپږکلن زوی هلته ولاړ او مورته يې وويل: ولې ادې لالی دې مېړه نه دی؟ قاضي صيب خو د ماشوم خبره وا نه وريده ځکه چې دماشومانو شاهدي نه ده قبوله اوبه همدغه وجه مشران د کشرانو خبرې نه اوري مګر په ماکښې دومره لويي نه وه چې دماشوم غږمې غوږ ته ونه رسيږي. ما دماشوم خبره يې څه ونه ګڼله ځکه د حقيقت په لټون کښې شوم او داراته معلومه شوه چې د بختورې دوهم مېړه چې مړشونو د هغه تربرونو بختورې ته وويل:
دېښتنو کونډه، مېړه ښه ده.
ته بايد له دې ځايه بل ځای ته په خوارۍ او غريبۍ پسې لاړه نه شې نه چې ته له بل قامه کوم مېړه وکړې او مونږ ته سپکه راواړوې.
بختورې وويل: زه هېڅ کله بل مېړه نه کوم هر چېرته چې يم کونډه به يم، زما زړه له مېړه نه داسې تور نه ده چې بل مېړه ته به زړه ښه کړم.
تاسې ما آزاده پرېږدې چې خپلو بچوته نفقه او جامه پيداکړم. تربرونو داخبره ونه منله او پخپله خبره ټينګ وو. اخره کښې بختورې د هغوئ په کورنۍ کښې د لسوورځو په هلک (لالی) غږ وکړ چې لالی زما مېړه دی زه به دده په نامه ناسته يم.
تربرونه په دې قانع شوه او يوه شو ل چې دا اوس بل مېړه نشي کولای ځکه يې ازاده پرېښوده. وګورئ! يوه څلوېښت کلنه ښځه هم دلس ورځنې هلک مېرمن کېدای شي. هغه کونډه چې يو زوړ بوډا پرې نکاح وتړي جبېره يې په همدې شان کېدای شي چې دلسو ورځو هلک قبول کړي او په دغه ډول دخپل تېرعمر تلافي وکړي. اوس بختوره پوره ازادي لري او په خوارۍ مزدورۍ پسې له ننګرهاره کابل ته هم راتلای شي. ديوې مېروښې ښځې دپاره دغومره ازادي چې يې له خپل مېړه اوبې د هغه له اجازې لرې ځايو ته مسافرت کولای شي دعصرې ژوند يوه کامله نمونه ده.
په همدغه وجه زه دغې ښځې ته بختوره وايم او په همدغه نامه يې معرفي کوم. (۱)

---

(۱): کابل مجله ورۍ ۱۳۴۰ کا ل، لومړۍ ګڼه ۱۹ - ۲۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځان ساتل

يـــوه ورځـــې ســـحر ووې پـــه خنـــدا كښـــې داقـــانون مـــدام جـــاري دی پـــه دنياكښـــې

چـــې ضـــعيف دزورور خواكښـــې وركېـــږي لكـه وركـه چـې سـپوږمۍ شـوه د لمـر خواكښـې

هو! سپوږمۍ چې هروخت دا خپل نيمګړی استقلال له لاسه ورکړي او دلمر په خواکښې ځای ونيسي خو خپل موجوديت بايلي او دلمر په پلوشوکښې ورکه شي. لکه ضعيفان چې د قوي او زورور په خواکښې ورکېږي او محوکيږي. يالکه هغه قوم چې د بل قوم لاس لاندې وي اود هغوئ دعلم وعرفان په رڼاکښې ددوئ ذات او جما ل تری تم شي. (علم وعرفان که څه هم د بشريت مشترک ما ل دی مګر يوقوم يې د خپلې ژبې په واسطه خپلولی شي).

خېردابل بحث دی مونږ بېرته خپلې موضوع ته راګرزو او د قوت په ټکي رڼا اچوو.

دا خو طبيعي قانون دی چې د حيات ماشين بې دضعيفانو له خوړو په بل شي نه چلېږي او ترڅو يومړنشي بل نه مړيږي.

وګوره!ورغومي اوتنکي وري.....په شنه ګياه چاغ او تيارشي او بيا د يوه قوي جنس لپاره غوړه او خوندوره مړی جوړه شي. بزګر هم چې پخپل کښت کښې للون کوي ضعيف بوټي باسي او قوي پرېږدي. لکه چې ضعيفان په دنياکښې هېڅ حق دبقا نه لري. زور او قوت تل ليوانو ته په رموکښې برخه او د درياب کبانو ته په چنجيو باندې درزق حواله ورکوي.

هو! داد طبيعت کرشمه ده چې له يوې خوا داړونکي ليوان او له بلې خوا دمظلوميت نماينده‌ګان لکه پسونه او نورېې وسلې حيوانات پيداکړی ترڅو چې د ځمکې مخ په وينو سوراو رنګين شي. نو ويلی شو چې د ځمکې مخ د خونرزۍ صحنه او دزور ازميلوميدان دی.

نه يوازې ځمکه نه داسمان لمنې هم کله کله لکه کربلاپه وينو رنګينېږي او فضا هم د جګړو او کار زارد پاره مستعده ګرزي. زور اوقوت تل خپل ښتن ته دضعيفانو وينې لکه آب حيات ښکاره کوي او مجبوروي يې چې يا د چا اوښکې تويې کړي اوياې وينې و بهوي ځکه چې دقوت باغ او بڼ يې له وينو په بل شي وده نکوي نوبايد دقصاب غولی او دليوه پنجې دواړه په وينو سره وي. دا ځکه چې له غوښو نورشيان لکه: غنم، وريجې، خوږې ميوې، شودې او داسې نور دانسان متلون ذوق او هوس نشي قانع کولی او نه د ليوانو غذاکيدای شي. نوانسان به ترېنه دمدنيت په مرسته مړی جوړوي اوپس له ډېرو تحولاتواو څو رازه تغيراتو به يې خوري او ليوه به يې د خپلو پنجو په فطري زور ترخولې کوي.

نو انسان ته خدای دغوښو خوراک رواکړی دی او ليوه هم چاندی منع کړی که نه دا څيرونکی پنجې به يې نه درولودلې.

نو دا څرګنده خبره ده او هرڅوک يې منلی شي چې زور او قوت دژوندون و قايه او د حيات دبڼ لپاره يوښه پسرلی دی او دا هېڅ ممکنه نه ده چې دهرچا حيات يې دبل له استهلاک ځنې محفوظ وساتل شي ځکه چې نباتات هم يوقسم حيات او د نشوې نما قوت لري چې استهلاک يې دانسان او حيوان دبقا لپاره ضرور دی. نو لازمه ده چې بعضې دبعضو لپاره قربان شي.

په حيواناتو کښې خو طبعاً همدغه قانون دی چې ضعيفان قربانيږي او قوي باقي پاتې کېږي. انسانان که څه هم له دې قانونه بېخې نشي خلاصېدلی مګرلکه سپي په خپلو مينځو کښې يوپه بل ښکاره خولې نه لګوي او غوښې يې نه خوري. اګرکه اکثره حيوانات هم د خپلې نوعې دغوښونه پرهېزدي او داکار يوازې په انسانانو پورې خاص نه دی مګر صحيح انسانان برسېره په دې چې دخپلو همنوعانو غوښې نه خوري او آبروېې نه تويوي يوله بله سره مرسته او ملګرتيا هم کوي چې دا خوی دحيات دساتلو لپاره ډېرضرور دی او همدغسې قوم بايد باقي پاتې شي.

خيردانسان دفضليت دلايل خو زښت ډېردي مګر څه شی چې دده د بقا د ضرورت دليل کيدای شي هغه دادی چې ټول موجودات د ځمکې حاصل اوکښت بلل کيږي، نو هر څو ک چې د ځمکې دآبادۍ وړ او دکرهٔ ارض معمار او آبادوونکی باله شي هغه حق لري چې بعضې موجودات د خپل بقا دپاره قربان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دا خو نو يوازې انسان دی چې له وچوميرونه شنه باغونه اولوی لوی ښارونه جوړ وی او د ځمکې مخ په هر راز بوټو اوکوټيو ښايسته کوي.
هو! دا يوازې دانسان لاس دی چې ددنيا بازار ته يې رنګ وروغن ورکړی او دتمدن په نقش ونګارېې ښايسته کړ دی، بلبل او بورابې په ګلو خوشحاله کړی او پتنګ ته يې لکه شمع با حرارته معشوقه پيدا کړيده، زراعت اوفلاحت خودده په توجه دومره ترقي کړی چې دمرغانو خولې يې په باغوکښې په هر راز ميوو خوږې کړي او حيوانات يې په شنه اوتنکی ګياه ماړه کړي دي.
طوطيان دشنو ونو په سروکښې دده شکريه ادا کوي، عندليب اوقمري دده دسعی او کوشش ثنا اوصفت کوي، چرګان دده دسترخوان پوټې خوري. ميږيان او نور حشرات هم دده د غلې له امباره بينوانه ځي. انسان دی چې د زراعت اوفلاحت په هنداره کښې دکا ل څلور فصلونه د فلمونو په صورت ښيي اودنيا لکه يوه سينما دساعت تيری ځای ښکاره کوي، که نه په سپېره ځمکه او وچ ډګر بهار او خزان هيڅ فرق نه لري اونه زمانه يې شپو او ورځو نوررنګونه پيداکولی شي نو زمان او مکان دده مرهون دی او مدنيت وعرفان دده دفکري قوت اواستعداد مظاهره بلل کيږي.
ښه! نودغسې يوه شريفه نوعه چې وجود ته يې دنيا ډېر احتياج اوضرورت لري او پخپل زيار او کوښښ مړه او سپېره ځمکه وېښوي او دومره څه يکی پيداکوي چې دحيواناتو ښه هم ورسره کيږي ايا هغه ته عقل او شريعت دځمکې په پيداوار کښې دومره حق نه ورکوي چې خپل حيات پرې محافظه کړي.
ايا هغه پسه چې انسان دهغه حيات اداره کړی دی دابه ورته ښه وي چې په غوښو او وينو يې يولېوه مورشي او دنورو پسو ځيرولو او دارلو ته لاقوت پيداکړي، او که داچې د انسان په وجود کښې تحليل شي اوديوه شريف مخلوق جزوګرزي؟ نودانسان اصلاحي او تعميري قوت ده ته په حيواناتوکښې دتصرف حق ورکوي او دده دبادارۍ ژغ دنوروپه غاړه ږدي که دانه وي نوانسان اوليوه څه فرق نلري؟ دواړه دپسه ورميږماتوي او غوښې يې خوري، ليوه يې لا اوم خوري اودی يې په اورهم کږوي.
(۱)

کټوری

هغه څوک چې هيڅ نلري هم څوک ميلمه کوي. هو! يوه ورځ زه يوه داسې سړي کره ميلمه وم چې پوله اوپټی يې هيڅ نه درلوده په لو او لوريې خپلې شپې تېرولې او دکاله تهول خرڅوری يې دومره نه و چې ديوه بډای اوشته من سړي دغاړې کالي پوره کړي. پدې کاله کښې يې له سپورمۍ بله ډيوه نه وه او د هرڅا سرويږدی خپل لاس و.
دې سړي په دغه ورځ برسيره پدې چې خپل زوی کټوری ته يوه سدرۍ او يوه سره خولۍ اخستې کورته يې هم څه غوښه راوړې وه. کټوری چې وروسته له ډيرو وختو نوې خولۍ مونډلې او نوې سدرۍ اغوستې ده له هلکانو سره لوبې کوي او داسې منډې وهي لکه چې نور هلکان پلي او دی سپوروي. کله چې کاله ته راشي او دغوښو کټو په نغري باندې وويني په منډه بېرته ځي او هلکان خبروي. نه! خبروي نه زيری پرې کوي نورو هلکانو که څه هم پدغه ورځ لا څه چې ډېري ورځې يې غوښه په سترګو نه دي ليدلي خوپښتانه دي دا ورته ښه نه ښکاري چې ددوئ له کاله نه دبل په کورکښې ښه څه پاخه شوي وي. هو! هيڅکله دوئ دانشي زغملی چې بل څوک له دوئ نه پورته او لوړ وي، نو هريوه چا ږمون او چا لرې او کلمې ښودلې. يوه يوه به لا ويل چې مونږ غلمينه ډوډی او چرګ پوخ کړی دی. داخبرې دوئ په داسې خوند کولې لکه چې لګياوي خوري ې. نه خدايږو په خورلو کښې ې لا دومره خوندنشته. کټوری يوازې له هلکانو سره دا خورې خبرې نه کوي مور يې هم دښځو په ډله کښې ناسته ده او وايي وئ ! لاړه شم چې دغوښو کټومې ونه سوزي، غوښه خونه سوزي. ځکه چې کټو ترخولې له اوبـو ډکه ده هغه ترسبا هم نه وچيږي خو داغواړي چې نورې ښځې خبرې کړي.
دکټوري پلارهم چې خپل ګلالی زوی په ښو کاليو کښې ويني من من غوښه اخلي اوپه کاليو کښې نه ځائيږي، خوله بلې خواچې دخپلې ښځې زاړه ټيکرې او شکيدلی کميس ته ګوري سوراو تورټول په زړه کښې ګرزي خوداسې څوک نشته چې دده زړه پرې

(c) ketabton.com: The Digital Library

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ کال ، ۱۱ گڼه ، ۸_۱۰ مخونه.

ورشي او څه پور ترې وغواړي سره له دې تراوسه پورې مادغسې خوښي په ډېرو لويو او شتمنو کورونو کښې ونه ليدله ، ځکه چې دشتمنو او بډايانو زړونه هغه څه غواړي چې هېڅکله يې لاس نه ور رسېږي ، ددوئ خوښي دومره وړيانه ده چې په دومره وړو وړو خبرو لاس ته راشي ، د دوئ سترګې په ټوله نړۍ هم نه مړېږي ، دلويو کورو لوی لاڅه چې وړوته يې هم ډېرخوندور ځيزونه بې خونده او وريښميني ټوټې لکه بيستې داسې ښکاري ، ددوئ نړۍ وريجې که هر څومره غوړې او غوښې پکې ډېرې وي د نورو د تناره له تک سورسکړ ک او شيدو سبو يا شړومبو ځنې په خوند کښې ببرته پاتې کېږي. نه پوهېږم چې داولې؟ سپين پکړي خووايي چې ددوئ په نګولي کښې پرښتې خوند ړدي پرښتې خولاښې دي چې دوئ سره خو دومره ښه کوي.

نه ښه دی که ښه ځيزونه دنوروپه مخکې ايښي وي خوند خو ددوئ په برخه رسيدلی دی. ښه چې خوند ددوئ په برخه رسيدلی او خوښي هم ددوئ په کورکښې ډېره ده نو دوئ نورڅه غواړي.

دوئ خو دومره ډېرناروغه کېږي هم نه چې لکه بډايان په لواړو وريجو اولړ کلکو غوښو نس خوږي شي ، دوئ خوبې تروو ځيزونو ښايسته ډېره ډوډۍ خوړلی شي اوکه نورڅه ونه مومي دغره شنې ، مومانې نانګه ، پرګي اونورهم خوړلی شي ځکه چې دوئ لا دپستو او خوندورو ځيزونو خوندنه دی ليدلی. دوئ په لږ څه ډېر خوښېږي او دچا ښه هېڅکله نه هيروي نورښه خولاڅه کوې دوئ ديوه سړي په تشه خبره دومره خوښېږي ته به سکه وايې چې ټوله نړۍ دهمدوئ شوه ، دوئ له هغولويوسړيو چې دوئ سره کله کله په خلاصه ټنده خبرې کوي ککرۍ هم نه سپموي ، وش (وئ) ددوئ ککرۍ څومره وړيادي ښيه چې دوئ په لږ څه دومره خوښېږي او بډايان په ډېر څه هم نه خوښېږي ، نوولې څوک له دوئ سره ښه نه کوي. (۱)

دشاعر مقام

ای دسوي زړګي خاوند ه! ته ددنيا هغه قلندر يې چې د دوهۍ په غاړه دسلطانۍ خوبونه وينې او داسمان په ستورو حکمونه او نازونه کوي. ته هغه څوک يې چې زړه دې د ښکلو او نازولو له پښو لاندې دی مګر دماغ دې په اسمانو کښې لوبې کوي.

هو! ستازړه او دماغ يوله بله ډېر لرې دي او ته هروخت په دوه نړيوکښې ژوند کوي ته لکه يو بې پروا پادشاه له ډېرو شتو سره دې نيمګړی بازارته راغلې مګر ستا شته دلته هېڅ قيمت نه لري ، اوپه دې بازار کښې نه چلېږي. دلته څوک دنسترنو زرپه دوه پيسونه اخلي اونه هغه سړې او ښکې چې شاعر يې د ياقوتو مهماني بولي څه بها لري.

ته رښتيا وايې:

که مې څوک په فقېري شمېري فقېريم — که مې څوک په اميري شمېري اميريم

دکاملي عقيدې له برکته — ددوهۍ په غاړه ناست شاه جهان يم

ګدای ميکده کيست وقت مستی بين — که نازبرفلک وحکم برستاره کنم

دماغ برفلک ود ل بزيرپای بتان — ز سبا چې مې طلبی د ل کجا دماغ کجاست

نقد شاعر درخور بازار نيست — نان به سيم نسترن نتوان خريد

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کا ل، ۹ گڼه ۳۰_۳۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستا پیغامو نه بیا راغله اوستا دسرو اوښکو مهماني راورسیده ته واېې څومره به ښه ؤ که زماسرینديې د ندافانو د ډانډس کارکولی شوای یا دبلبلو د نغموقدر کیدلی.

داسندره تا په ډېر خوند وویله او ستا د رباب خواږه غږ ته د هوامرغان هم رانښکته شوه مګر هغه اوښان چې ته پرې خپل بار وړې ددې نغمو په خوند نه پوهېږي او بې له وښونه نور څه نه پېژني، تاله مانه پوښتنه کړی چې دشاعر مقام چېرته دی؟ زه نه پو هېږم چې ته په دې پوښتنه کښې د څه راز جواب آرزو لرې؟ که غواړې چې خپل مقام دخلکو په نظراو هغه ځای کښې وپېژنې چې ته په کښې ژوند کوې او خلک په کښې په ځایونو او مقامونو جګړې کوي نوراشه !! چې درویې ښیم:
په هغه شپه چې مونږ اوتاسې وویل چې سبا به په .... بجو.......ځای ته ځو.
سبا زه او ته راغلو خو هغه دوه نور.......لانه وو راغلي موټروان ته مو ډېر وویل چې د مخه ځای راکړې خو هغه ته..... مدیر صاحب او........سرکاتب صاحب ویلي ؤ چې سبا مونږ.........ځای ته ځو دموټر په مخکې به بل څوک نه کښېنوې.
هغوئ هم څه شیبه وروسته راغله او معلومه شوه چې زمونږ ملګري وو، دوئ مور ته ډېر وویل چې راځې تاسې دمخه کښېنئ مګر مور ته موټروان په کوزسر کښې ځایونه تعین کړي وو.
مونږ هغه وخت په دې نه پوهیدو چې برځایونه خدای د برو خلکو لپاره پیداکړی دی او نه زمونږ په نظرکښې دې خبرې څه معنا درلوده چې یوملګری به له بله نه په پټه د ځای په نیولوکښې کوښښونه کوي یابه موټر وانان په پټه ګوري.
څه ساعت وروسته د موټر خلک پوره شوه او موټر وخوځیده، دلارې ګردونه په خیر تېر شوه، مور هم یوه کلي ته ورسیدو چې هلته باید شپه تېره کړو. هلته هم زمونږ دناستې کوټه له موټرنه کمه نه وه او برسر و کوز سرېې هماغه مثا ل درلود.
داشپه هم په خیر تېره شوه اوسبا دسیل وتفریح اصلي ځای ته ورسیدو، د هغه ځای مشر او د واک خاوند خپل کورته وبللو چې ددغه ځای طبیعي ښایست اوښکلو مناظرو مونږ غوندې څوتنه نورهم رابللي وو او په همدې کورکښې میلمانه و.
دادوه ډلې که څه هم بیل بیل راز خلک وو خو بیا یې هم له لیرې څه نه څه اشنایې لرله او په نومونو یې یوله بله پېژندل.
که چېرې په دنیاکښې دروغ ویل رواج نه وي او ظاهري خبرې اعتبار ولري نو ویلی شم چې نصب العین او ایده ا ل یې هم یو او مشترک و، چې دوطن لوړتیا او دملک سعادت یې بولي په دې کورکښې هم زمور د موټر وړاندې ناست ملګری د هغه رسمي ارتباط په اثرکښې چې له کور به سره یې درلود ښایسته ښه نمانځل کیده او هغو نورو هم د خپل اعتبار او معتبری په اندازه ځایونه نیولي و، چا چې لوړو مقاماتو ته زیاته لاره درلوده اوډېر صاحبان یې پېژندل هغه له ټولونه وړاندې ناست و او غټو غټو بالښتونوته یې اړخ لګولي و . په خبروکښې یې هم غټ خلک زیات یادول او هرساعت به یې دهغوئ دصحبتو خبرې اترې کولې، تابه ویلې چې ټول عمریې له همدوئ سره تېرشویدی او هېڅ کله یې له کوم خواروغریب سره دخدای په جات هم کومه خبره نه ده کړی.
زما شاعره وروره! په دغه شپه ماته هغه راپه یادشوه چې زه او ته ماښام له بېرې نه ښکته شوو او د بېرې له نوروملګرو سره یو ځای د خان هجرې ته ولاړو، مونږ د خپلې بېرې ملګري نه پېژندلې چې څوک دي او څه کارلري؟ مګرد خان په حجره کښې مو و پېژندل چې دسور ځنډي لونګۍ خاوند.د...... ځای خان، او دخان په حجره کښې یې ډېر قدراو عزت کېده. هغه بل هم چې دعلاقه دار میرزا و ډېره نمانځه یې کیدله او په پنډ توشك ناست و، د مفتي صاحب مراعات هم خداېږو کم نه و او له نورو ملایانو نه یې ډېر فرق درلود.
هغه بل مور سوداګرچې ببر پوستین یې اغوستی او هر ساعت به یې دپوزې نسوار کول هر چابه ورته ځنګ وځټ واهه او په ښوښو نومونو به یې یاداوه.
ستابه هم په یادوي چې زه او ته هلته ځنګه اېسیدو؟ او په کوم ځای کښې ناست وو؟ له ما او تا نه چې پوښتنه وشوه مونږ څه وویل چې څوک یواو څه کارلرو؟ ؟
زه تاته د لوی خدای په بې نیازۍ سوګند خورم چې ماستا په معرفي کښې ستا دتحقیر اراده نه درلوده او داراته نه وه معلومه چې شاعر به په دې حجره کښې دسازنده معنی لري او موسیقي ته به په سپک نظرکتل کیږي ځکه چې په دې تحقیر کښې زه هم درسره شریک وم.
سحرچې زه او ته له کلي راووتو او خپل ځانونه مو د خلکو په نظرکښې ولیدل ډېرخپه وو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تا ته په همدغه شېه داسوداپیداشوه چې له خپل ذهني اوخیالي اسمانه رانښکته شي او همدغو خلکو غونډې شې مګر ددې دنیا دا عادت دی چې که سړی د ځان لورتیا دپاره کوښښ کوي پچه ورته پیچومی کېږي او که له ګرنګه ځان غورځوي په ډېر زیارېږي هم نه مومې ته به هر څه شې مګر د هغه مېرزاځای به ونه نیسې.

تاماته وویل په کوم هیوادکښې چې انسان په دباندیني وضعیت پېژند ل کېږي او دغېو خلکو پېژندنه او اشنايي په کښې اکسیر وي هلته بایدسړی په معنوي فضایلو اوپېو ښیګڼو پسې ونه ګوري او نه خپل عمرد نفس په تزکیه او تربیه کښې تېرکړي.

دامطلب تاپه ډېرو جذابو پیرایو کښې ونغښت او ودې ویل هغه څوک چې نه یو وری مړولی شي او نه یو بربنډ پټولی شي، نه بې وهل او ټکول له لاسه پوره وي اونه دچا دلښتې په مخکې سپرکیدی شي دهغه به څه قدراو څه قیمت وي؟؟

تالکه یو هوښیار زړه سواندې ماته ددې دنیا داستوګنې لارې ښودلې اوویلې دې:

څه کېږي که څوک یوه داسې سړې ته غاړه ټېټه کړي چې په سلو ځایو او حجرو کښې ورته سرونه ټیټېږي او هرڅوک ورته په ښه سترګه ګوري.

پدې تجارت کښې خو هېڅ تاوان نشته او په هر حساب بې ګټه تر زیانه ډېره ده ما هم داخبره له تاسره ومنله اوپه تاپسې روان شوم چې نا څا په دشعر جذبه راغله ا وشاعرانه تخیلا تو له تا نه بیل کړم. زه نه یم خبرچې کوم ځای ته ولاړم او چېرته ورسیدم؟

خودومره پوهېږم چې هلته ددې ټېټو خلکو دود او دستور هېڅ نه و اونه دافکرونه او دا خیالات پکې چلیدل.

هلته هېڅ انسان دبل په کما ل نه شو تېربدلی او نه دیوه سړي غېتوالی په بل کښې حلول کولی شو، دهر چا قدر او قیمت دنفسي او ذاتي موجودیت په لحاظ و او هېڅوک دچا په ښوګڼلو اوبد کتلو نه بل راز کیده.

زما په زړه کښې ددغسې شهرتو او اعتباراتو احساس او شعور مړشو او لکه یو ګنهکار بنده خدایې محکمې ته وراندې شوم چې هلته بې له خدایه دبل چا بندګې ډېره بده اېسیدله او دنورو ثنا ویل لویه ګناه وه ځکه زما په اراده ډېر لغتونه وویل شوه او ویوهدم چې سړی تل دخان په حجره کښې نه اوسېږي او نه په هر کورکښې ددغسې میلمنو قدرت زیات وي.

ما ته بې له الفاظو دا وویل شوه چې دځمکې او اسمانو خاوند بې دانسان له نفسي حقیقت او اعمالو نه بل شي ته نه ګوري او دحق په حضور کښې دغه باطل رنګونه او اعتبارات نه پاته کېږي. (۱)

څنګه ژوند کوو؟؟

هغه ورځ په کورکښې ناست وم چې دروازه وټکبدله اووریسې متصل د زنځیر شرنګهار پورته شو، په بیره له کوره راووتم او له خپل یوه دوست سره مخامخ شوم. وروسته تریوه مختصر روغبړ څخه معلومه شوه چې دده دزوی واده دی او زه باید خپل اشنا دکاندارته ورسره ولاړ شم چې ټوکی ورباندې ګران خرڅ نه کړي او په سودا کښې بې ونه غولوي.

ددوستانو خبره سړی په ډاګ نشي غورځولی نو بې له کومې بانې اوپلمې ورسره وخوځېدم. په دکان کښې مو لا سودا نه وه تمامه کړی چې کټوری راپیداشو او ډېر وارخطا معلومیده، له هغه موچې پوښته وکړه پخپل کوروکلي کښې بې له چاسره خېړې لګولي وې چې دده له لاسه عرضي تللی و اوپخپل سربې خاورې باد کړې وې.

له کټوري سره تک لاډېر ضرورو چې له وهلو ټکولو نه خلاص شي او څوک ورسره ګوتې ماتې نکړي. که زه ورسره نه یم خدایزده چې څه به ورسره وشي او څومره به زیانمن شي، زه باید په غم او خوشحالی کښې له خپلودوستانو سره مرسته وکړم او ورسره وځغلم. هغه څوک چې پنځه تنه بې پېژني او اشنایان پیداکړی دهرچا مخ ور اوري او هر څوک ورځنې یوځای اوبل ځای ته تک غواړي

څنګه چې مو دده کار خلاص کړاوبیرته راوګرزیدو لاره کښې راته زلمې ولاړو، چې باید ډاکتر ورته وګورم چې کورته ورسره ولاړشي او دزوی علاج بې په شان وکړي، داکار هم بې زما دلحاظ خرڅولونه نه کیده او واسطې ته یکې ډېر ضرورت لیدل کیده

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کا ل، ۱ ګڼه، ۸ _ ۱۱ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له ناکامه بيا بېرته ورګرځېدو او دډاکټر کوټې ته ورغلو هغه خپل تګ که څه هم ډېرګران خرڅاوه خو زموږ خبره يې ځمکې ته ونه غورځوله او راسره روان شو په دغه وخت کښې نه پوهېږم څه پېښ شوي و چې ګاډي واڼان په سلو روپو هم نه راضي کيدل خو بنه و چې زه يې وليدم په هماغه مروج نرخ يعنې شپږو روپو يې ترځايه ورسولو او هيڅ يې ونه ويل چې کلي ته ننوتو ګوروچې دميراجان په کورخړې او ښتې وې.

دکلي کورخلکوته مو وويل چې خدای دې انصاف درکړي، ولې په يوه سړي باندې په نا حقه ګوتې لګوئ او بدورته وايئ.اخر مسلماني ده او دقيامت ورځ مويه مخکې ده، خپل خدای ته به سبا څه جواب ورکوئ، يومسلمان په ناحقه ځورول څومره بد کاردی. هغوئ وويل مونږ څه وکړو؟

ګلاجان ديو اوبل په کاله ننوت چې تاسې به ضروربدېږې وايئ اوګوتې به پرې لګوئ. هغه بله ورځ چې علاقه دار غوښتې ووهغه هم وويل زه يې پېژنم چې بد سړی دی او تاسې بې پرده کوئ که چا په تحقيق کښې چشم پوشي وکړه زه به ورسره ګورم.

نومونږ څه وکړو ګلاجان هلته هم خپله خبره پخه کړې وه او موږ ته يې هم ځينې خبرې وکړې چې که تاسې پرې بدونه وايئ سبا ورځ تاسې ته بدېږي او جرم دربانډې راځي. په دغه وخت کښې زه لږ څه دحيات او ژوند کيف اوډول ته ملتف شوم چې موږ څنګه ژوند کوو؟

او په ژوندون کښې څه شي ته ډېر محتاج يو؟ که کله يوه ډاکټرته ورځو اوعلاج ته مو ضرورت پيښ شي نو هم به اشنايان ورولو او که په يوه دکان کښې سودا کوو يا يوه ځای ته په ګاډي کښې ځو هلته هم اشنايي اوپېژندګلوی ته ضرورت ليدل کېږي.

په تحقيقاتو او جزايي امورو کښې هم اشنايي دومره اغيزه لري چې ښه بد کړي او بدښه کاندي ځکه چې دوستي او اشنايي په ټولو حقايقو غلبه لري او دطلاپه نرخ خرڅېږي. همدغه سبب دی چې موږ په اشنايي او پېژند ګلوی پسې لکه باښه لوږې ژوړي لټوو او سرونه پرې ماتوو ديو ه سړي کما ل اوليافت شخصيت او لويوالی په همدغه معيار سنجوو چې څومره او څنګه خلک يې پېژني او داشنايي په برکت څه کارونه کولی شي.

غوښې دهرچا خوښې دي مګر دپيشکې ورپسې زيږی دی. اشنايي په هرملک کښې ښه ده، مګر په دې ځای کښې دکيمیابوټی دی، کوم کارونه چې دلته په اشنايي کېږي هيڅرې نه کېږي او په هيڅ شي نه کېږي د همدې له امله وايي:

يار مې هندو زه مسلمان يم	ديار د پاره درمسا ل جاروکومه

يار ديار د پاره خوري دغوايي غوښې.

هرکله چې دياری اواشنايي لپاره هندو دمسلمان اومسلمان دهندو چمونه کوي او ناحق دحقو ځاي نيسي، ته ووايه ! چې سړی به دبدو خلکو په اشنايي کښې له څومره ګناهونوسره اشنا کېږي، او دهغوئ د خوا هشاتو لپاره به څه څه کارونه کوي.

ځينې کسان وي چې له خپلو دوستانو اواشنايانو کله کله داسې کارونه هم غواړي چې نه په عقل برابرېږي، نه له شريعت او قانون سره موافقت لري، په ځينو وختوکښې بايد يواشنا له بل اشنا سره په نا حقو دعوا او جګړوکښې داسې ملګری شي چې هم به ورسره منډې رامنډې وهي او هم به په سلو دروازو او سلو کوڅو ورسره ګرزي ځکه چې دغسې وسايلو او وسايطو ته هرڅوک متحاج دی او هرسړی مجبوېږي چې خپل اکثر کارونه په دغسې وسيلو اجراکړي.

ټول کارونه اوټول شيان لکه دنان وای ډوډی داسې نه دي چې په يوه معين نرخ او معين مقدار د هر چا لاس ته ورشي او کومې واسطې ته يکې ضرورت نه وي يا لکه د جمعې لمونځ هر څوک يې بې د ملاامام له اشنايي وکړی شي، ځکه چې زموږ اکثر اجتماعي کارونه چې په يوه او بل اړه لري د اشخاصو په کيفي وضعيت او آني حالتونو موقوف وي. که کله د يوه سړي طبيعت ښه او پام يې په نيکو وي غرونه دسړي په مخکې او اروي مګرکه په چپ اړخ راپاڅيدلی وي نو بيايې هيڅوک لارې ته نشي راوستلی اوسړي ته پچه پيچو مې کوي دهمدې له امله افراد هم پخپلو کاروکښې په ځان اعتماد نشي کولی او نه دمحض معقوليت او حقيقت په ډاډ کوم کارته وړاندې کيدی شي. هره ورځ ديوې ورځې لپاره د يواو بل معقول او نامعقول مراعاتونه کوي، او ددې لپاره چې بل څوک دده بېځايه لحاظونه وکړي دی هم دهرچا لحاظ کوي او په همدغه مراعات او لحاظ کې خپل پيشرفت او خپل نجات هم ګوري همدغه شی ده ته دور انديشي او عاقبت سنجي معلومېږي نوځکه دضرورت په وخت کښې هر راز بې قانونه او بې لارې کارونه کوي. مګر لحاظ او مراعات په هيڅ حال کې نه پرېږدي. که کله کوم سړی په ښه نيت او پاك فکر له دغسې مراعاتو نو او لحاظو نوسره مبارزه او جګړه شروع کړي خلک ورپسې سل خبرې کوي او په سلو

(c) ketabton.com: The Digital Library

نوموږي ستاېږي، هرڅوک ېې ملامتوي او دهر چا په نظر کښې بداېسي، هېڅوک ورته په ښه سترګه نه ګوري او ټولو د سترګواغزی شي.

که څوک غواړي چې هرعيب ېې پټ وي او ډېر دوستان ولري بايد ددوست او اشنامراعات ولري او هرڅه چې هغه ووايي دی ېې ومني که ديوه دوست خواهش په قانون برابر وي او که نه، ګناه وي اوکه خيانت، ګران وي او که اسان سړی بايد ېکې نه ونه وايي او د يارلپاره درمسالونه جاروکړي.

مونږ له خدايه هېڅ کله په دعاکښې دانه غواړو چې يا له اسمانه پخه ډوډی راته ولېږه يا د الوتلو وزورنه راکړه چې موږ ورو خېژو مګر ديوه دوست اواشنا څخه په ځيني کارونو کښې دغسې مرسته او معاونت هم غواړو، او دغرو قدربارونه وربانديې ږدو.

زموږ په مدني او اجتماعي حيات کښې داخبره ډېره ضرور ايسي چې ددغسې اشنايی لمن ټنډه کړو او خلکو ته داوښيو چې رسمي او اجتماعي امور ديوه قانوني او وظيفوي شعور په اثرېه يوه مثبت ډول او مقرر صورت اجرا کېږي چې هېڅوک او هېڅ شی ېکې متاثر نشي اوهېڅ راز اشنايي يا مخالفت او موافقت ېکې تغير نشي ېيښولی.

که موږ ېدې موفق شوو چې دقضاوت او حکمت په وخت کښې پخپل ورور باندې رحم او په دښمن قهرو نکړو يا ېدې ېوه شو چې اشنائي په شخصي او اخلاقي اموروکښې تاثير لري او له خپلو حدودو نه هغه خوا حقوقي مسايلوته تجاوزنشي کولی بيابه هېڅکله دغسې چمونه نه کوو اونه به په واسطو او وسيلو پسې ګرځو. نوڅه به کوو؟ دخپل دوست اواشنا له حا ل احواله به ځان خبروو، دجوړ اونا جوړ پوښتنه به ېې کوو، داحتياج په وخت کښې به ورته قرض يا بخشش پيسې ليږو، مګر دهغه لپاره به د درغو شاهدان کېږو نه، او نه به له حق او حقيقت سره جنګ او جګړه کوو، له خپل ملګري سره به په لو لور، يوو او غابښورو کښې مرسته کوو مګر پردی پولې به ورته نه وهو.

زموږ ارواحو له لوی خدای سره عهد کړی چې په نيکی او تقوی کښې به له نورو سره مرسته کوو مګر په ظلم وګناه کښې به دچا نه ملګري کېږو. (۱)

کورنی

په باغ کښې بعضې ونې او بوټي زاړه او ورک شي او بعضې نوي ېيداشي، کله ېرې ږلی وشي ميوه يې خرابه کړي اوکله ېرې سختې سيلې راوالوزي لوی لوی ښا خونه په کښې مات کړي، کله يې پاڼې زيږې، کله شنې اوکله بيخي نه وي. ډيرخزانونه ېرې راځي او تيريږي مګرباغ لاهماغه شان ځای په ځای وي. ونې بدلې شي، ميوې بعضې ورکې او بعضې نوې ېيداشي خو د باغ نوم نه ورکيږي. نو څوک چې په دغه راز پوهيدلی وي هغه لکه باغوان د باغ خدمت کوي او په يوه بوټي يايوې ونې پورې زړه نه تړي. کورنی هم همدغه شان بهار او خزان، زړښت او ځواني لري هر راز طوفانونه او مصيبتونه پرې راځي، مګرنوم يې باقي وي، خلک يې بيخي بد ل شي خو اصليت يې نه بدليږي.

وګورئ! ديښتنوپه کورنی کښې او س هغه پخواني ښتانه يو هم نشته سره له دې ښتانه ياديږي، داځکه چې داښتا نه هم د هماغه ونو نيلي دي چې اوس ونې شوي دي. د دې ونو ميوه که څه هم پخوانی خوند نه لري اونه په کښې هغه غښوالی شته مګر نوعيت يې نه دی بد ل شوی.

دا د باغ خاصيت دی چې دونو له نيلو نورنيالګي ېيداکيږي او له هغه څخه نور، خوېه ميووکښې يې هغه مزه نه پاتې کيږی هو! دباغ دميو و خوند ساتل ډيرمهارت غواړي، که يو باغ د چا د ودانی دسيوري لاندې شي هم ميوه يې بيخونده کيږي، نو لکه څنګه چې يوه کورنی دعلم وعرفان رڼا ته احتياج لري همدرانګه باغ هم د لمر اوسپوږمی رڼا ته ضرورت لري.

که په باغ کښې بعضې ونې دومره جګې شي چې له نورو ونو دلمر سپوږمی تاثير ايسارکړي هم د ټيټو ونو په ميووکښې مزه نه پاتې کيږي او لکه هغه کورنی چې د بل چا سيوري لاندې شي او يا پخپل منځ کښې يو په بل دومره لوړشي چې طبيعي فيوضات يوله بله منع کړي هرو مرو ېکی هغه پخوانی خوند نه پاتې کيږي. نو څرګنده ده چې نباتي او انساني حيات ډير نږدې او ټينګ

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال، ۱ ګڼه ۲، ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

مناسبت سره لري، څنګه چې غتې غتې ونې دضعيفو چينجيو له لاسه خرابيږي همدغه شان دکورنيو او ملتو حال هم دی. بعضې داسې چينجي شته چې په سترګو نه ليدل کيږي او د لويو کورنيو سټه له بيخه باسي، دا چينجي هغه کيسې او اوهام دي چې خلک دسعی او عمل له ميدانه راګرزوي او دمايوسيت خواته يې بيايي، داسې کيسې خپله نه پيداکيږي، زورور قومونه يې په راز راز وسايلو په ضعيفو قوموکښې نشروي او د هغوئ مخه دارتقا اوکاميابی له لوري راګرزوي.

کوم قوم چې د وهم پرستۍ په مرض ګرفتار شي او بې اساسه خيالات پکې ځای ونيسي هغه که څه هم په ظاهر روغ رمټ معلوميږي مګر لکه چينجنه ونه پکې هيڅ نه وي پاتې، داسې قوم د جدو جهدپه اثر هيڅ نه وي قايل په هرکارکښې شګوم نيسي او هرڅه دتصادف نتيجه بولي، په بعضې ورځوکښې ورته سفر لوی خطر ښکاري او د چرګ بې وخته اذان يا د سپي انګولل دمصيبت پيغام او د بدې پيښې قاصد ګڼي. دوئ تل خپل حاجتونه د قبرو له مړو او جنډو څخه غواړي ، زيار او کوشش ته هيڅکله مراجعت نه کوي، نودغسې يو قوم چې جدو جهد ورته حرص او عدم قناعت معرفي شوی وي، سعيه ورته شنډه ونه او بيهوده شی ښکاري ضرور بايد لکه خس و خاشاک ځانونه د زمانې شديد طوفان او تند باد ته وسپاري چې هر لورته يې وېسي اود ځمکې له مخ يې ورک کړي. دا راز افکار چې د قوم د ورکوالي سببونه دي او يو قوم دبدبختۍ په ميدان کښې لاس ترزنې کښينوي او ل د هغه قوم په ادبياتو کښې او وروسته د خلکو په ذهنيت کښې ځای نيسي، هو! په شعر کښې دا تاثير شته چې يو فکر هم د خلکو په نظرکښې ښه او ښايسته ښکاره کړي، شعر دا اقتدار لري چې بو دائيت، رهبانت، مسيحيت دتصوف په نامه په اسلام کښې داخل کړي.

خدای پاک وايي چې انسان هرڅه د خپلې سعی په اثرکښې مومي مګر شعروايي:

(سعی خودنتوان برد پی بګو هر مقصود
خيا ل باشد کنی کاربی حواله برايد)

شعردی چې خلک انزوا اوګوشه نشينۍ ته رابولي اووايي:

(ببر ز خلق و زعنقا قياس کاربګير
که صيت ګوشه نشينان زقاف تاقافست)

((جداروکه ګذرګاه عافيت تنګست))

هرڅوک چې دلانديني بيتونه واوري:

(غم دنيای د نی چند خوری باده بخور
حيف باشد د ل داناکه مشوش باشد)

(ازين رباط دو درچو ن ضروراست رحيل
رواق طاق معشيت چه سربلند وچه پست)

(به هست ونيست مرنجان ضميرو خوش مباش
که نيستی است سرانجام هرکما ل که هست)

هغه که دنيا سره هرڅومره علاقه او دلچسپي لري بايد بې علاقې شي اوپه بد نظر ورته وګوري. ښه ده د رحمان بابا خو په دې موضوع کښې د نورو په لارنه دی تللی او دنيا يې په دې شان معرفي کړې ده.

(ښه ده ښه ده د ا دنيا
چې توښه ده دعقبی)

خوشحال خان هم بالعکس دنوروشعرا دسعی اوعمل طرفداري کړي ده او خلکوته يې داسې درس ورکړی:

(که غوټې پسې وهې په لاس به درشي
چاو يل چې په درياب کښې ګوهرنشته)

نه يوازې خوشحا ل نه حميد هم تنبلي پدې ډو ل پريکوي او وايي:

(دهمه ښلاسرتن آساني ده
خرڅاوه شي لټ غويی پرقصابانو)

نو دننيو ادبياتو او ليکوالو کاردی چې خلکو ته يوه داسې ادبي دنيا پيداکړي چې اساس يې عزم وهمت ، جدوجهد، سعيه اوعمل وي. او هغه کسان چې له ډيرې مودې د همای د سيوري په انتظار شل او شوټ ناست د ي راپاڅوي، دزيار او کوشش لمن په لاس کښې ورکړي، دغه او هام ترينه هير کړي. هو! دا او هام د ادبياتو له لارې راغلي او په همدغه لاربايد بيرته ووزی.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دې بیت اثر:

(مصلحت دیدمن انست که یاران همه کار
بگذارند وخم طره یاري گیرند)

باید په دې راز بیتونو:

وختو اسمان ته په وزر د ازادی بشر
ته لابندپه زلفو يې داخیا ل خوشې عبث دی)
(خادم)

له دماغونو ووزي او ورک شي. دغه شان نوي نغمې که د خلکو غوږو ته ورسیږي ژر به انشاالله دمقصد لارمونده کړي او ور روان به شي ادبیان او لیکونکي کولی شي چې هماغه دشمعې سوزیدل او دفرهاد اوشیرینې نوم د خلکو غوږونو ته په دې شان ورسوي:

لکه شمع که ځان وسیزي په اورته | نو به هله کړي رڼا مینه او کور ته
که فرهاد غوندې دې غرونه سوري نه کړ | دشیرین وطن په عشق کښې يې نامتورته

اوس باید د دې ډو ل بیتونوپه عوض:

(په ګلګونه چهره څاڅکي دخولو چې ترنظرشي
دشبنم په رنګ کښې وینم دګلابو طوفان کله)

خلکوته داسې وویل شي.

(په خولو يې دتندي که ابیاري کړې | دوطن دګلو باغ به کړې سمسورته)

اوسني لیکونکي باید ددې وخت ضروریات په نظرکښې ونیسي او د خلکو رهبري وکړي لکه څنګه چې یو دزماني نبض شناس شاعر وايي:

(هره ورځ د زمانې احوا ل بدلیږي | هره شپه نوی خوبونه نورتعبیر)

همدغه شان باید دشعرا نغمې هم بدلې او په شعري او ادبي دنیاکښې نوي افکار ځای ونیسي، داسې نوې هم نه چې له محیط سره هیڅ نه تطبیقیږي، ځکه دا خو له بارانه پا څید ل او ناوې ته کښیناستل دي او شاعر باید خپل کام ته د امن ځای وښيي او پخپلو دردونو يې خبر کړي. دشاعر د اوظیفه ده چې دکام په غم وژاړي او هغوئ هم وژروي هسې نه چې خزان ورته پسرلی ښکاره کړي یاپه غم کښې ورته سرندې ووهي. (۱)

فکرونه هم تغیرمومي

غټ او واړه شیان څه چې په دنیاکښې دي بعضې ډیر ژر او بعضې څه موده وروسته تغیر مومي: انسان هم سره له ډیر صفاتو د همدغه تعبیر په لارکښې واقع دی، فکر، عقل، ذوق او هرڅه يې تغیر کوي او په نوروشیانو کښې هم تغیر پیښوي، که سړی د تاریخ پاڼو او موزیم خانو ته مراجعت وکړي او دانسان مختلف حالات او اثار نظرلاندې ونیسي په دې به پوه شي چې انسان هیڅکله په یوه حا ل نشي قانع کیدلی او همیشه پخپل حا ل کښې تحول او تلون غواړي، دانسان همدغه تحول غوښتونکی طبیعت چې په هیڅ حا ل نه قانع کیږي، کله د خپل کاله په نقشه کښې تغیر پیښوي او کله پخپل لباس کښې تحو ل پیداکوي د دنیا د آبادی اود انسان دټولو پیشرفتونو لوی سبب دینوانسان طبعا د تجدد خواته مایل دی او همیشه زاړه شیان په نوو بدلوي او یوډو ل تراخره

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال، ۱۲ ګڼه، ۵۲ _ ۵۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

پورې نه پالي، که سړی یوازې دانسان لباس په نظرکښې ونیسي او په مختلفو اقسامو یې غوروکړي پوه به شي چې خیاطانو دتن په جاموکښې څومره تحولات او تغیرات کړي دي او لا کوي یې.
دخیاط لیاقت پوهه او ښه والی همدغه دی چې هر وخت د خلکو خواهش ته وګوري او هغسې جامه جوړه کړی یعنې دمحیط په خوښه کاروکړي هسې نه چې خلک یو څه غواړي اودی نورڅه کوي.
دانسان فکرهم لکه دخیاط ماشین داسې دی چې باید هر وخت داسې کاروکړي چې خلك یې غواړي او خوښوي یې. د انسان قابلیت هم دیته وایې چې خپل فکر او محیط له تقاضاسره تطبیق کړی شي، همدغه شي ته ذکاوت او هوښیاري هم ویل کیږي او دیوه سړي دقابلیت پوره سند کیدلی شي.
هرڅوک چې له خپل فکره داسې کارنشي اخیستلی چې د خلکو له احتیاجاتو او دمحیط له مقتضې سره سم وي هغه هیڅکله په دنیا کښې د خوشحالی ژوندون او ښه زیست نشي کولی او نه په اجتماعی حیات کښې څه برخه لري. څومره انسانان چې په یوه مملکت کښې اوسیږي او یوملت ورته ویل کیږي دوئ ټول د یوه لوی ماشین په ډول دي چې واړه واړه څرخونه او مختلفې پرزې لري چې باید ټول دیو مقصدلپاره حرکت اوکاروکړي او خپله وظیفه اجراکړي. پدې څرخوکښې که هرڅرخ له عمومي ارادې سره سم کارنشي کولی نوهغه بیکاره اوخراب ګڼل کیږي، بلکې نورهم له کاره باسي.
نوداهم معلومه شوه چې ښه والی اوهوښیاري په حقیقت کښې همدغه شی دی چې سړی خپل افکارله محیط سره تطبیق کړی شي اوله عمومي ارادې سره سم دمشترک مفاد لپاره کاروکړي. هرڅوک چې خپل افکارله محیط سره نشي تطبیقولی هغه لکه یو بیخبره دهقان داسې دی چې دزراعت وخت او موسم ورته نه دی معلوم اوبې وخته پخپل پټي کې څه کري چې هغه هیڅکله نه شنه کیږي او تخم هم ضایع کیږي.
ددې سړي کارکه څه هم په اصل اوپه خپل وخت کښې ډیرښه کاردی مګر دی ورځنې هیڅ نتیجه نشي اخستلی اوخلکوته خپل لیونتوب ښیي.
څوک چې یوازې د خپل فکرپه محیط کښې ګرزي اوعمومي نظرنه لري یعنې خپل افکاریې له محیط سره نه وي تطبیق کړی د هغه فکرپه هرځای او د هر چا په نظرکښې صحیح نه وي.
یو وخت یو ظریف سړی چې په سره رودکښې اوسیده بازارته روان و چا ورته وویل چې ماته یوه ټوټه راوړه چې ابي رنګ یې وي او ساده وي هغه چې له بازاره راغی نوسره شیر چایي ټوټه یې ورته راوړه او ورېې کړه د ټوټې خاوند ورته وویل چې ما خوآبي ټوټه غوښتې وه او تاسره بخنه ټوټه راوړه ظریف ورته په خنداشو چې دسره رود او به خو همدغه شان رنګ لري.
څوک چې عمومي نظرنه لري او یوازې د خپل فکر په غولي کښې خاپوړې کوي یعنې خپل افکار یې له عام محیط سره نه وي تطبیق کړي چې د خپل کاله داوبورنګ ابي رنګ ګڼي او نور ځایو نه په نظرکښې نه نیسي، نو هرڅوک که غواړي چې حقیقت ته ورسیږي او افکار یې په هر ځا ی کښې صحیح وګڼل شي هغه باید خپلوافکارو ته وسعت ورکړي، دې خبرې ته باید ادیبان او لیکونکي زیات ملتفت شي او ډیره توجه ورته وکړي ځکه چې دوئ له خپل محیط سره زیات فکري ارتباط لري اوټل خپل نظریات خلکوته وړاندې کوي نو که ددوئ افکارله محیط سره موافق نه وي او څوک ورته خپل احتیاج نه حس کوي هیڅوک یې نه قبلوي او شنډپاتې کیږي. نو دوئ هم باید لکه نورکسبګرد خلکو د ذوق اوډو ل رعایت وکړي یعنې ښه شیان په ښه لباس کښې خلکو ته وړاندې کړي او دمحیط احتیاجات په نظرکښې ونیسي. څه چې لیکي باید پخواله لیکلو څخه سترګې ښې وغړوي او په خلاصوسترګو څه ولیکي نو دده افکار هرو مرو عمومي رواج پیداکوي او خلک یې ښه قبلوي.(۱)

شاعرانه خیال

چپه چپې او قراره قراري وه، سپوږمۍ د ځمکې په مخ رڼا غورزولی، هیڅ طرف زوږ او زوږ نه و.
یو ژور لښتې په شنه ګیاه پټ او پیچلی له اوبونه ډک اوغلی روان و.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹ کال، ۴ گڼه، ۱۰-۱۱ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

هرچا چې داوضعیت لیده ګمان یې کاوه چې دا او به بې شعوره نه دي، په عزم او اراده کوم طرف ته ځي، ما هم داخبره حس کړه او ورپسې روان شوم. څه ساعت وروسته ګورم چې په شنه باغ کښې قدم وهم باغ کښې هر راز بوټي ولاړ دي، دا او به چې ډیره موده پخوا هم دې باغ ته راغلې وې ددې باغ په شنو پاڼو، خوږو میوو، ښایسته ګلانوکښې یې حلول کړی، داشین بڼ، تازه چمن یې دانسانانو، مرغانو، حیواناتو لپاره ساز کړی و. دا اوبه لکه دتاک په رګوکښې ننوتې وې ډیر خلک یې په خپل خوند مست کړی او د ډېرو نشه یې د بنګو په پاڼو زیاته کړې وه، په یوه بوټي کښې ځان لکه عسل خوږ کړی او په بل کې یې د سرکې تریووالی پیداکړی و، په ګنی کښې یو راز اوپه مرچ کښې یې بل راز مزه اېښې وه، دا او به برسیره پردې چې ددې میوو او ګلانو دوجودسبب ګرزیدلې وې په تعمیر او ودانی کښې یې هم برخه اخیستې، ددې باغ دیوا ل اوګرد چاپیرسرایونه یې سرته رسولي و.
دې او بو یوازې د ځمکې په مخ تردد نه و کړی.
لکه چې یې د همدری حرارت په زړه کښې پیداشوی، د اقیانوس له دریابه جګې شوي او په وچو جزیرو باندې یې درحمت څاڅکې شیندې اولکه دګل له پاڼو هوا ته هسکې شوې دي ، کله یې په لویو دریابو کښې دانسانانو بیړی او درانه جازونه په سر ګرزولي او د څاروي وظیفه یې اجر ا کړې ده، دا اوبه که څه هم دونو تر جګو جګو څوکو رسیدلې دي خو خلک د ځمکې په سرګرزیدلی شي څه شی نه ډوبوي. نه دغه اوبه چې کله په یخ کښې ځای نیسي او د توری آب په ځای اوکله دګل په پاڼو (ښایسته جامه) کښې ننوزې د حسن او جما ل مظا هره کوي او ځنې وخت دصدف په صاف زړه کښې ځا ن تربیه کوي او د جوهري په دکان کښې دتجارت بازار تودوي و دې شي چې شاعر انه خیا ل هم دغسې یو شی دی.(۱)

تیاره او رڼا

نه پو هیږم خوب دی که بیداری، خیا ل دی که حقیقت، دنیا په تیاره اوترګمی کښې واقع ده، له شرقه ترغربه تور تیکری غوړیدلی هر څومره چې یوه خوابله خوا ګورم هیڅ نه ګورم.
هرلورته تورتم او تپه تیاره ده، زه ګمان کوم په داسې کره کښې یم چې دانسان هوس په کښې هیڅ نه دې کړلي او نه د تمدن لاس په کښې څه نقش او نکار کړی او دایوه طبیعي اوساده منطقه ده چې دفکر اوکار اثرپه کښې نشته، تو ل مخلوق ویده او دنیا په هماغه پخواني حا ل پاتې ده، هیڅ تغیر په کښې نه دی پیښ شوی ځکه چې زه څه نه وینم، زما په نظرکښې دنیا په خوب ویده او خپه چپه ښکاري.
زه ګمان کړم چې دنیا د خوب زانګو ده او خلک په کښې غلي پراته اویوپه بل اړه اوغرض نه لري، زه تصور کړم چې دنیا یوسپیره ډاګ او وچه بیدیا ده هیڅ په کښې نشته د هرچالاس تش او خالي دی. خبرنه یم چې څه شته خو زه د جهل په تیاره کښې پټې سترګې پروت یم څه نه وینم او دا هغه دنیا ده چې دبشریت معموره ګرزیدلې او بله شوې، زه په همدې تیاره او بې خبری کښې، چې یو ناڅاپه سپینه رڼا پیداشوه او د دنیا بازار راته ښکاره شه.
نه پوهیږم دا رڼا له څه شي پیداشوه د حقیقت معشوقې مخ ښکاره کړه اوکه دعلم لمرپخوا د وخته دصبح صادق قاصد راولیږه او که د بشر دحکمت برق او برینښا وه. خیر هرڅه چې و خونوې دنیایې له هرشي ډکه پکه راوښوده ، چې هر څوک یې محتاج اوهرڅوک له ما نه بې نیاز ؤ. هر چا هر څه درلوده او هر شي نوی رنګ پیدا کړی ؤ. میخانیکي اسبابو په کایناتو کښې عجیب او غریب تحو ل څرګند کړی، اود هنر کیمیا وسپنې ته پښې او وزرونه ورکړي، په دنیاکښې بله دنیا جوړه شوې، د دماغ زړه خونه نوې شوې، نوی فکر نوی خیا ل پیداشوی، زه علاوه په دې چې په مادیاتو کښې برخه نه لرم، یوسراو دوه غوږه یم په معنوی هستی کښې هم لکه الف هیڅ نه لرم زه داسې ښکارم لکه چې له کومې بلې کرې ځمکې ته نوی راغلی یم.
هو! زه دبیخبری او بیکاری له دنیا دعلم اوعمل دنیا ته نوی راغلی یم.

(۱) کابل مجله ، ۱۳۱۸ ، ۲ ګڼه ۵۸ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

زه له خوبه نوی راپا څیدلی یم. پس له دې به لکه وړوکې هلک دیو ه شي او بل شي نوم زده کوم او هرشي ته به د تعجب په سترګه ګورم.(۱)

بله دنیا

نیمه شپه ده هیڅوک له ځایه حرکت نه کوي، مګرزه لکه سرسام بې ارادې روان یم، په مخ کښې مې غرونه اوسیندونه راځي خو زما مانع کیدای نشي، په لوړو اوژو رو لکه نسیم یا برېښنا ځرخنده تیرېږم هیڅ شی مې په مخ کښې حایل کیږي نه.
یوه شیبه وروسته نه یم خبر چې ما د څومره مودې لارپه څو دقیقو کښې قطع کړې، خوله دغې دنیا چې زه ورسره اشناوم وتلی او یوې نوې دنیا ته دتعجیب په سترګو ګورم. زما او دد ې خلکو ترمنځ دومره بعد او فاصله ده لکه چې داولې ورځې انسان یې ددې وخت له انسان سره لري دلته هرڅه نوي اوهغې دنیا سره چې زه ترې راغلی یم هیڅ مشابهت نه لري حسن او جما ل ټو ل همدلته جمع شوي، عیش او عشرت د همدې خلکو په برخه رسیدلی دی، ددې ځای وګړي چې لکه د یوه چمن ګلان یوشان تراو تازه ښکاري ماته هغه تفاوت اوټیټ وپاس چې ما دانسانانو په ډله کښې لیدلی رایادوي او هغه کسان چې د فقراو ضعف نمایندګان و، راته وې دلته که هر څومره میخانې او دساعت تیرۍ وسیلې ډیرې دې مګر خلک یې دومره نه دي بیخوده کړي چې له اینده حیات نه غافل او په دې شي قانع شي ګویا دې ځای ته لا دقناعت لغت نه دی رسیدلی او حرص بد نه دی معرفي شوي، هرطرف ته کارخانې اوفابریکې جاري دي نوي نوي کشفیات او اختراعات کیږي خوافسوس چې زه ددې ځای دشیانو نوم نه پیژنم او تعبیر ترې نشم کولی مګر دومره پو هیږم چې دټولې دنیا دتسخیر لپاره کفایت کړي. ددې ځای په کتاب کښې ډیر شیان چې ماته بدمعرفي شوي و ښه ښود ل شوي او داخلاقو په غټوغټو عنوانو کښې لوی تغیر او تبدیل پیداشوی دی. دلته په عوض د تواضع او امیدوارۍ دعزةالنفس درس ورکو ل کیږي او دصداقت په ځای سیاست ستایل کیږي. زه په دې ښایسته دنیا کښې ښکته اوپورته ګرزم، دبشریت دامراضو دوا لکه همدردي اونور...لټوم خو بې له ذهر دارو غازو او جهانسوزه اور بل څه نه وینم او وروسته له ډیرو پوښتنو راته ویل کیږي چې ته دشرق موزیم خانوته مراجعت وکړه دا د شلو قرنو پخوا ارمغان د هغه ځای په زړو اوشکیدلو پاڼو کښې پیداکیږي.(۲)

دبشریت قافله اومنزل مقصود

نن چې دبشریت قافله او د انسانیت کاروان، د مدنیت او عرفان په بازار کښې قدم وهي، او د حکمت په رڼا د مهجولاتو په تورتم کښې او به د حیات لټوي، له اوسپنې دهوامرغان او له فولادونه د دریاب کبان جوړوي، له اوبو نه برېښنا (برق) او له هوانه وینا اخلي. نن چې له شرقه ترغربه دانسان ږغ هرغوږ ته بې کاغذ اولفافې او بې ټکسه دپوستې رسي.
نن چې هرسړی ددنیا له په حا ل احوال او دلرې لرې خلکو په کار بار خبرد ي، د یوه او بل په حق کښې پیشګویي کوي، نن چې د بشرله سترګو پردې لرې شوي،لرې او نږدې وړې وړې ذرې وینې او له ډیره عقله ویښته چوي دا ټو ل د نن او پرون ورځې دزیار او زحمت نتیجه او دیوه قرن محصول نه دي،دا معنوي سرمایه دبشر داولې ورځې پانګه ده چې ورورو زیاته شوه اوپه مرور دزمان له یوې دانې درمندونه او له یوه زړې باغونه جوړ شوي، د بنیا د م فکر لکه طفل ډیره موده د حیات په غولې خاپوړې کوي او د حرکت او عمل په میدان او دتجربو په ګدۍ ډیر کرته پا څیدلی اوسرپه څیرۍ لګیدلی ،پس له ډیرو پرزیدو یې یو یادوه قدمه دترقۍ لورته اخیستي داطفل په بیابان ددنیا کښې چې هیڅ لور لار او رڼا نه و ه او هر طرف له مارکنډیو او اغزیو ډک و، لو څې پښې یوه خوا اوبله خوا لکه سودایي اوتندې یې تیرې کړي، په کنډو اوکپرو د خطر کښې ولیدلی لکه یوسف (ع) عمر یې په څا او زندان کښې تیر شو ی دزمانې له مصایبونه یې دسرپه کاسه کښې او به څښلې.

---

(۱)کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۴ ګڼه ۶۳-۶۴ مخونه
(۲) کابل مجله، ۱۳۱۸ کال،۵ ګڼه، ۳۶ مخ

(c) ketabton.com: The Digital Library

کله دتصادف په ګام او کله د تدبیر په قدم وړاندې تللی
ډیرې ککرې په دې ارمان کښې خاورې شوې چې یوه غوزه دپنبې تجزیه کړې بیاله یوې هسې تیل وباسې او له بلې پلته تاوه کې، خپله تیاره کوټه په دې رڼا او خپله توره خونه پدې روښانه کې.
لنډه یې دا لکه څنګه چې بنیادم دا اوسنې صورت او قدو قامت پس له ډیرو تحولاتو موندلی، او ل ځل له غذایې موادو مائیت ته راغلی (منی) شوی، او پس له هغه دوینې پرچې (علقه) ګرزیدلی او بیا یې دغوښې شکل پیداکړې او په تدریج سره هډوکی جوړ او په غوښه کښې پټ شه، وروسته تردې یې زړه، سترګې، غوږونه او بې حسابه اجزا دبدن او پرزې یې دوجود چې ځانته یو علم (تشریح) په کښې تدوین شوی دی په کار خانه دقدرت کښې جوړشوی او یو مکمل وجود چې خدای (ج) په اشرف المخوقات سره ستایلی د خدای په قدرت دنیا ته راغلی. همدارنګه یې فکر هم دتحول پایه په پایه ختلی اودې اوسنې مقام ته رسیدلی دی. بنیادم ډیره موده په صحر ادتنهایۍ او نادانۍ کښې په ډار او ترس ګرزیدلی او لکه ښاپیرک په سمڅو اوغروکښې پټ شوی. هرساعت له مختلفو اوازو د حیواناتو او غره هار د تالندې ویریدلی اوله ډاره یې یوه او بل شي ته سجدې کړې. پس له ډیره وخته دملګر تیا او تعاون په فایده پوه او دغلو له ډاره کلي کورشو ه، له همدې وخته دقومیت نوعیت قرابت نیلي په څمکه کښې چلیدلې، د محبت شفقت ، جمعیت سلسلې اوردې شوې، ا و د بنیادمو قافلې اوکاروانو نه دترقۍ په لامخ وړاندې دمنز ل مقصود د طرف تللې او هرې طایفې ځانته یوه پنا ګاه لټولې، او ځان یې څه شي او ډیر ترسیه کړی.
چا د غربیت په خونه کښې اړولې او چا دقومیت په مرغانچه کښې ځان ځای کړی. مسلمانان په فراخ باغ د دین او دیانت کښې پراته او دیوه باغوان لاس لاندې تربیه کیږي، په دې باغ کښې هرقسم بوټې او هر راز ګلان اوونې چې هریو بیله مزه بیله میوه علیحده رنګ او ګوښې فایده لرې موجود دي، تر انګورو پورې د هرځای میوه پیداکیږي، او د هر چا خوله پرې خوږیږي.
دا باغ خصوصې نه دی، د هرچا زړه چې ورته وشي په یوه کلمه کلپ ورته خلاصیږي او ور ورته بیرته کیږي. (۱)

دمحبت لیوال

راشه چې زه خپل زړګي ته مراجعت وکړم چې په دغه حساسه نړۍ کښې د مینې او محبت څه یادګارونه پاتې دي او که نه! دغه زړګی چې دمحبت په هر راز لوموکښې نښتی او دعشق په پنجرو کښې یې ډیر ریاضتونه ایستلې دې ګوندې دعشق او مینې تیر حالونه لکه د سینما فلمونه یو یو راته ښکاره کړي او دا راته ووایې چې عشق او محبت په انسان باندې څه کوي ترڅو چې ددنیا په مخ د حسن او جما ل مظاهر لید ل کیږي او دانسان په سترګو کښې د لیدلو او کتلو احساس وي، هرومرو به دانسان په زړه کښې یوډو ل مینه او د یوشي محبت وي مګر محبتونه ډو ل یو راز نه دي اونه یې اغیزه دانسان په زړه کښې په یو ډو ل وي بعضې محبتونه دي چې ډیر ژر دانسان له زړه محوه کیږي او هیڅ اثریې نه پاتې کیږي.
هو! انسان کله کله خپل زړه په لمر او سپوږمۍ او داسمان په ستورو هم بایلي مګر کوم وخت چې هغه ورته لویدونکي او پریوتونکي ښکاره شي نو ډیر ژر ورځنې بیزاره شي او په یوه داسې ذات پسې ګرځي چې هغه هیڅکله نه محوه کیږي او تل ترتله وي.
دا راز محبت د انسان جسم او روح دواړه داسې رڼا کوي، چې بیا لمر اوسپوږمۍ هم ورته له شرمه کتلی نشي مګر دامحبت په هر زړه کښې نه پیداکیږي او نه د هر چالاس وررسیږي داپاک محبت دی اوپه داسې زړه کښې ځای نیسې چې هلته بل هیڅ محبت لاره نه لري.
هرکله چې محبتونه راز راز اوډو ل ډول دي او په هیڅ وخت کښې دانسان زړه چې دمحبت نړۍ ورته وواېو له مینې تش او خالي

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۷ کال، ۱ ګڼه ۴۵ . ۴۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نه وي نو زه به اوس خپل زړګي ته رجوع وکړم او هغه ټو ل محبتونه به یو یو راپه زړه کړم چې په دغه نړۍ کښې پیداشوي او بیا ورک شوي دي.

ښه مې په یاددي کله چې زه په کو ځوکښې له وړوسره ګرزیدم او کورکښې به مې څه کو ل زما په زړه کښې بې له محبته بل هیڅ شی نه و، زه په همدغه وخت کښې محبت د خپل مورله غیږې او د کاله له خلکو بیل کړی او له پردیو هلکانو سره یې ملګری کړی وم.

زه به هغه وخت د خپلې مورله څنګه پاڅیدم اوپه منډه به باندې تلم، که هغې به ماته هر څومره نارې وهلې مابه سترګې نه وراړولې ځکه چې خپلو ملګرو ته به ورتلم او هغوئ به مې لټول.

زه به د هغوئ خوږې مرکې ته داسې په شوق، ورتلم لکه یومین چې په نیمه شپه کښې د خپلې معشوقې حضور ته په څه طمع ځي او بل هیڅاته یې پام نه وي مګر کوم امیدونه چې یومین خپلې معشوقې دوصا ل په وخت کښې لري زما په زړه کښې به هغه شان یوه ارزو هم نه وه او نه به مې د دغسې شیانو تصور کولی شو. زما محبت په دغه وخت کښې په هیڅ راز مادي او معنوي اغراضو بنا نه و، په دغه حین کښې ما هر راز مرسته اونیکګڼه دمحبت لپاره کوله مګرد هیڅ شي لپاره به مې له چاسره محبت نه کاوه. زما محبت په دغه وخت کښې یو پاک او مجرد محبت و چې په هیڅ ډول اغراضو نه و ککړشوي، مګرڅه موده وروسته چې ما دخپلو همدغو ملګرو په ښکلو مخونو او معنی داروسترګو کښې بعضې کیفیتونه ولیدی شوه، نوزه له یوبل شان محبت سره اشناشوم او زما په زړه کښې دهغوئ په نسبت یوبل راز مینه پیداشوه پدغه وخت کښې زما زړګی لکه یوه وړه کښتۍ دمحبت په دریاب کې ولویده چې د مینې او عشق موجونو او چپو ورباندې لوبې کولې.

لدې محبت سره زښت ډیر اظطراب او ناقراري ملګرې وه چې همیشه به زه له مشکلاتو سره مخامخ کیدم مګردغه ټول مشکلات، مینې او محبت زما په نظرکښې دومره اسانه کړي وو چې مابه ورځنې خونداخستلو.

په دې وخت کښې زما په زړګي کښې مینې او محبت داسې تنده پیداکړې وه چې ددغه دریاب ټو ل اوبه یې وچې کړې او په وچ ډګرپاتې شو.

څنګه چې دغه اضطراب او ناقراري ورکه شوه او زما زړګی لکه مړی یاویده لږ څه له سرګردانۍ خلاص شو، نه پوهیږم چې بیاله کومې خواد محبت نسیم راوالوت او زما په زړه کښې یې لکه دپسرلي هوابیا د مینې احساس ژوندی کړ، په دې وخت کښې زه د خپل مفاد لپاره هر طرف لیوا ل او سرګردان ګرزیدم چې یوه شیبه به هم قرارنه کیناستم، زما زړګی په دې حا ل کښې هم دمحبت له پنجو خلاص نه و، مګر دومره شوی و، چې زما په نظرکښې یې له هر شي ځینې مفاد ښایسته کړي و، چې ما خپل زړه کلک وریورې تړلی او هر طرف ته به په همدغه نیت ګرزیدم.

زما زړګی پدې وخت کښې هم هیڅکله نه دی قانع شوی او لکه دملنګانو کچکول هرڅومره چې به پخپلو خواهشاتو ډکیده سمدلاسه به بیرته تشیده او نورڅه به یې غوښته. پدې محبت کښې ما هر راز ذلت او تحقیر قبلو لو او دخپل مفاد لپاره به تل دنوموړو او غټو خلکو په وره کښې ولاړوم چې دوئ به راته له هر چا ځنې ښه ښکاره کیدل او له همدوی سره به مې مینه لرله.

مګر دامینه اساسي اواصلي نه وه ترڅو چې ما خپل مفاد ددوئ په کورکښې لیده، له دوئ سره به مې مینه درلوده اوددوئ احترام به مې کاوه اوکله به مې چې دغه طمع ددوئ له وره پرې شوه نوبیا به مې پېژندل هم نه.

کوم وخت چې داحرص یا دامحبت زما په زړه کښې سوړشو او زه ورځنې خلاص شوم ددې دنیا هر څه راته فاني اوتیریدونکې ښکاره شوه نو خپله مینه مې ورځنې وشکوله. ددنیا هر څه مې نوروته پریښودل او ما له یوبل عالم سره لاره پیداکړه، هغه پخوانی محبت مې له زړه ومینځل شو، او یوبل ډول محبت پکې ځای ونیولو.

پدې محبت کښې هیڅ قسم اضطراب نه شته بلکې زیاته ډاډینه اوقراري پکې لیدله کیږي، دامحبت هیڅکله نه محوه کیږي چې له فاني اومحوه کیدونکو شیانو سره تعلق اورابطه نلري.

اوس که زه پدی عالم کښې هم له چاسره محبت او مینه لرم هغه به له داسې شیانو لپاره وي چې هیڅکله نه ورکیږي.

هو! زه خواوس لکه بلبل او بورا داسې نه یم چې په ظاهري ښکلیتوب وغولیږم او ددې جهان په هغو ګلانو پورې زړه وتړم چې ډیرژرفناکیږي او دمني باد یې هرې خواته وړي.

زه د داسې څه لپاره له چاسره د لږې مودې لپاره مینه نه پیدا کوم، زه اوس په دنیا کې له داسو خلکو سره مینه او محبت لرم چې هغوئ یوه داسې پټه او معنوي پانګه لري، چې په هیڅ شا ن نه ضایع کیږي او دزمانې سیلاب یې نه شي وړلی. داپانګه دانسان

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه معنوي او اخلاقي موجوديت دی چې په هيڅ وخت کښې خپل حسن او قيمت نه بايلي مګر هر څوک يې نلري او نه د هرچا په برخه کيږي.
دا د انسان هغه ثروت دی چې په دنيا کښې ورباندې ښه نوم او عام محبوبيت ګټې اوپه اخرت کښې ورباندې د خدای (ج) رضا لاس ته راولي.
نوکه څوک غواړي چې په دنيا کښې دزړونو مملکت لاندې کړي او دغه رازجهانګيري يې په نصيب شي هغه بايد په همدغه شي دخلکو زړونه خپل کړي او خپل مينه پکې ځای کاندي.
په دنيا کښې بل هيڅ شی نشته چې دانسان په زړه کښې لکه ښه اخلاق با دوامه اوعميق تاثير وکړی شي، همدغه شی دی چې انسان ته دنورو د تسخيرلپاره ورکړشوی، او دی ورباندې له نورو امتيازپيداکوي(۱)

پوهه او معرفت

کله چې د تورو شپو په تورتم کښې راته سل راز شيشکې او پيريان ښکاريدل او زه به ورځنې په خوب کښې هم ويريدم نن هغه شيان يو نه وينم. نه پوهيږم چې څه وخت زما نظربل رازؤ، اوکه دغو پټو مخلوقاتو راسره اشنايي درلوده، ما پخپلو سترګود ښاپيريانو رانجه پورې کړي وو، که مې دکوم پيراو فقير خولې په سرکړې وه، هرڅه چې و، او هرګمان چې ته کوې خو زه چې کله ماخستن يوازې له کوره ووتم او کاڼي، بوټي به راته دپيريانو لښکر جوړشو او هرشي به زما په نظرکښې بل راز جلوه کوله.
يوه شپه چې يوازې له کاله ووتم او له کلي بهر شوم نا څاپه راته يوه توره بلا راښکاره شوه او زما په زړه کښې يې عجيب او غريب حرکت پيداکړ، هرې خواته چې مې سترګې اړولې د خوف او ويرې نا اشنا شجه مې په مخکې ولاړه وه، دپلرو اونيکونو هديره راته د بلاګانو مينه او دپيريانو کور ښکاره کيده. له هرې شناختې راته سل پيريه جوړ شوه او زه يې په سل راز موهومو عذابونو سره ويرولم، دوطن کاڼي او بوټي راته روې، او شيشکې شوې چې زما زړه يې له ګوګله ايسته او هرډول ويرووونکې خيالات اوتصورات يې راته پيداکول، هيڅ نه پوهيدم چې له ماسره به څه کيږي او څه به راته پيښيږي مګر څومره چې توره بلاراته نژدې کيده هغومره زه به دمرګ او فنا لورته وړاندې کيدم او يقين مې درلود چې په هيڅ راز ورڅخه نشم خلاصيدلی ځکه چې دا هماغه بلاوه چې دکلي ټول هلکان ورځنې ويريدل او هره شيبه يې د لوبو په ميدانوکښې ددوهی په غاړه ياد تناره په سرکيسې اوخبرې کيدلې.
همدغه شيبه زما دژوندون روستۍ ساعت او اخره برخه وه چې بايدله خپلو ټولو ارزوګانو سره دواع وکړم او ځان دمرګ بيرحمه پنجوته وسپارم.
ډيرافسوسونه مې وکړه چې پدې وخت کښې ولې له خپل کوره راووتلم او ددغې بدبختۍ استقبا ل مې کاوه، مګرپه افسوس او حسرت نو څه کيږي، څه شی چې سرې ته تقدير پيښوي هغه پيښيږي او داروستی عقل له هيچا سره ړومبې نه وي، ډيرځله سړی په ځينو ارادو پسې له کوره بهر شي مګر نه پوهيږي چې په لاره کښې ورته څه پيښيږي او څه کيږي. که چيرې انسان دغه رازپيښې پخواله پيښيدو ليدلی هيڅکله به يې دخپلو ټولو ارادو تعقيب نه کاوه اولکه يوشل به ځای په ځای ناست و هيڅکله به له کنډو کپرو او ګړنګو څخه نه لويده ځکه چې تل دسکون په يوه داسې ګړنګ کښې پروت و چې راپورته کيدی نشو.
ددغې شپې او دغه حا ل تصوير زه داسې اوس ښه نشم کولی اونه يې تاسې هغسې احساس کولی شئ. زما افکار په دغه وخت کښې ټول دخوف يوې تورې نقطې ته متوجه و او بې له خوفه مې نورهيڅ نه ليدل، هيڅوک نه و چې زه يې له دغې بلا خلاص کړی وای، ياورته دا اميدشوی وای. پخپل وطن کښې له خپل کور او کلي څخه څوقدمه هغه خوا زه بې وزلی، بې اسرې او

(۱) کابل مجله، ۱۳۱۹، ۱۱ ګڼه ۳_ ۴ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بیکسه وم هیڅاته مې څه هیله نه درلوده له خپلو او خپلوانو، ملګرو او اشنایانو مور اوپلار څخه امید قطع شو او په تمامه معنی راته ځان یوازې اوبې مرستې ښکاره شو.

نه پوهیږم چې کله به په تاسې باندې دغسې حا ل راغلی وي چې اوس ددې کلماتو په معنی پوه شئ او زما په تیرشوی حا ل لږ څه رحم وکړئ که یه ؟ که تاسې له دغسې زمان او مکان سره اشنا نه یاست اودغه راز مونه دی لیدلی. زما خبرې به خدایږو چې څه و بولئ د افادې قوه هم دلته ډېره ضعیفه ده، دهغه حا ل دتصویر او تقریر لپاره لاتراوسه کلمات نه دي وضع شوي او که وضع شوي هم زه یې داستعما ل په چل نه پوهیږم، ددغسې فجیع حا ل تصویر راته ډېرګران ښکاري، زه هیڅکله دیته نه یم حاضر چې دخیا ل په عالم کښې بیرته هغه حا ل ته رجوع وکړم او بیاتاسې ته ددې کیسې جزیات او واړه ټکي پوره بیان کړم، که چیرې دنیا تکرار هم قبول کړي او زه بیرته کوچنی شم، هماغه شپه بیاراشي او زه په هماغه تورو شپو تورو پردوکښې داحا ل بیا وونیم یقین دی چې په هغه حا ل کښې هیڅ نشم لیکلی او تاسئ نشم پوهولی که داهم وشي او داټول غیر ممکن شیان امکان پیداکړي بیاهم یقین نلرم چې د اوریدونکو زړه به زما په حا ل وسوزي او څه چې په ماتیر شوي وي دوئ به یې په اوریدلو هغسې متاثر شي، دلیدو او اوریدو دومره فرق دی لکه دړانده او بینا نو بیا ویلی شم چې دهربد بخت حا ل ستاسې په نزدله یوې کیسې اوافسانې نه زیات اهمیت نلري، همیشه اوپه هرځای کښې دبدې ورځې دخاوندانو حا ل دنورولپاره قا ل شي. په هرځای کښې ځمکه هماغه سوزي چې اور پرې بلیږي په هر هیوادکښې پردی غم نیم اختروي، هیڅکله داسې نه دي شوي چې دسترګوکارله غوږو واخستل شي یادیوې سترګې په ړوندوالي دبلې سترګې بینا لړه شي. داټول هغه ممتنعات دي چې فرض یې هم ممتنع دی نوزه هیڅکله له تاسې دانه غواړم چې تاسې دې زما دحا ل داسې احساس وکړئ لکه چې ماکړیدی. زه همدومره غواړم چې زما په حق کښې یو مشکل حا ل قبول کړئ او دویرې سخت عذاب وګڼئ زه په دغه وخت کښې نورله خپله حاله خبرنه شوم اوونه پوهیدم چې ځمکه مې له پښونه کومې خواته ولاړه او زما دوینو په جریان کښې څه تغیرراغی، خو هر څه رانه هیرشوه او نورمې دخوف احساس هم ونکړای شو. تاسې فرض کړئ چې زه هم لکه یو بې حس او بې شعوره کاڼی په دغه بیدیا کښې پریوتم چې عقل اوشعور، احساس اوخیا ل هرڅه را نه ولاړل او بیخې یوازې پاتې شوم. دا حا ل که څه هم یو موقتي مرګ و چې څوک به یې نه خوښوي او جمادي حالت به یې بولي خوزه یې له دغسې مهیب او ویرونکي ژوندون خلاص کړم او دټولو غمونو په مخ کښې حایل شو.

څه شیبه وروسته چې دا حا ل هم لکه دانسان نورښه اوبد حالونه له سترګو پناه شو اوما خپلې سترګې وغړولې بې له دینه چې ورورمې ترڅنګ ناست و او زما تلې او لاسونه یې مښل بل هیڅوک او هیڅ شی نه و. کومه توره بلاچې زه یې یوه شیبه مخکې ویرولم او ژوندون یې راته یولوی غم اوسخت عذاب ګرزولی و هغه مې سکنی ورور او دخپل کاله سړی و.

وګورئ!! کله کله سړي ته خپل خواخوږي اوخپلوان بلاکیږي او په بله بڼه یې ویني یعنې لکه یوسف خپل ورور ورته لیوه شي او په بلاګانو یې خوري.

دغه راز تیاره اوتورتم چې په هرځای کښې وي هلته سړي ته دغسې حالونه پیښیږي چې له خپلو ورونو څخه هم ویریږي اوهغه څوک چې دده مټ اوبازووي دخپل بدګمان په اثرکښې ورته لکه بلاداسې ایسي، ددغسې تیارې نسبت که څه هم په ظاهره تورو شپوته کیږي مګر په حقیقت کښې له ناپوهی او نه پیژندلو څخه پیداکیږي، په کوم ځای کښې چې دجهل او نادانې تورې پردې دخلکو په سترګو غوړیدلې وي هلته سړي ته هرڅوک نااشناایسي او دخپل کور وکلي خلک ورته د راز راز بلاګانو په ډول معلومیږي ، هر چانه یې په زړه کښې ویره کیږي او په شپانه باندې دلیوه ګمان کوي، بې له ویرې بل شی نه پیژنې او بېله بد ګمانی او دخوف له تخیل څخه نورڅه نلري. همدغه سبب دی چې ناپوهووګړوته (چې په کوم ځای کښې وي) یو حاکم داسې ښکاري لکه په توره شپه کښې سړي ته خپل وروړله لیرې ځان وښیي او دی یې نه پیژني. یعنې هغه څوک چې باید دوئ یې دخپلو حقوقو او خپل ځان حامي وګڼي په زړه کښې ورسره مینه او علاقه پیداکړي، لیرې ورځنې ګرزې او له ډاره ورته نږدې کیدی نشي، ځکه چې هغه ورته خپل ځان نه وي معرفي کړی او نه د پیژندلو په اثرکښې ورته بل شان ښکاري.

بې علمه خلکو ته معارف هم داسې په نظر ورځي لکه چې یو عالم جهل او ناپوهی ته ګوري مګرهغه کسان چې له علم او معرفت سره اشناشي او معارف وپیژني لکه ترې ورپسې وچې شونډې ګرځي او هرې خواته ورپسې هڅه کوي، په رښتیا چې اشنایي او پیژندنه د خلکو میل او محبت ډېرښه جلبوي او هغه لوی خلک چې پدې راز پوه شوي دي ډېره ښه استفاده ورځنې کولی شي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاسې به ډير شيان او ډيرخلک ليدلی وي چې په اول کښې ورځنې ويريدلي او ښه درته نه ښکاره کيدل مګروروسته چې ورسره اشناشوي ياست او پيژندلي مودي اوس به درته محبوب اوښه ښکاره کيږي، يو وخت وچې انسان په دنيا کښې له هرڅه ويريده، داسمان له ستورو او لمر و سپوږمۍ څخه يې هم ډار درلود، دتالندې له اوازه او له بريښنا څخه به په ځمځو اوغارو کښې پټيده مګراوس ورته يوشاعرانه منظر ايسي او شعرونه پرې وايي ځکه چې پوهې او معرفت، علم او پيژندګلوي د ډار او ويرې طلسمونه مات کړه او انسان ته يې ډيرزيات جرائت ورکړ. دهمدې لامله اوس څوک اور او اوبو څخه نه ويريږي او نه ستورو او ارباب الانواعو ته هغسې سجدې کوي.

هو! پوهه! او معرفت علم او پيژندنه يو قوت دی چې په دريابونو کښې يې نهنګان او په غرو کښې يې پړانګان او ليوان ورك کړه، داوهامو او خرافاتو دتورو کيږديو مراندې يې پريکړې، دديوانو او ښاپيريانو کيسې ورکې کړې، دشيشکو او روو ډاريې دخلکو له زړه نه و ايست او دمرګ ويره يې هم په زړونو کښې کمه کړه، دمصر دفرعونانو او ارباب الانواعو کيسه ختمه شوه او دجوګيانو خونې هم چوړې شوې. د اور هغه لمبې مړې شوې چې خلکو به يې بندګي کوله او دکوډ ګرو بيرغونه هم ړنګ اونسکورشوه.

کوم ملت چې غواړي خپل هيواد کښې هر راز مکروبونه ورک کړي او دغه ټولې بلاګانې ووژني، زړونه له دغه راز تصوراتو څخه، او خيالات له موهو مو انديښنو څخه وژغوري، جرات او شجاعت وروزي او انسان کښې يو روحي اومعنوي قوت وپالي دبدو ګمانونو او ويرونکو تخيلاتو ښه علاج وکړي او انسان ته هر څه په رڼا کښې ځنګه چې وي هغسې وښيي هغه هرګوره دعلم او پوهې درڼا په خپرولو کښې کوښښ کوي او دغه راز تيارې پخپل وطن کښې ورکوي.

زما د ويرې کيسه که څه هم زما دکوچنيتوب دشپو او ورځو د لوبې افسانې يا ډار مې يوه وړه برخه او کوچنې صحنه ده مګر د اجتماعي حيات مرموز او اسرار او رازونه پکې پراته دي چې دحا ل په ژبه يولوی تعليم او مهم درس بلل کيږي.

که سړی ددنيا واقعاتو او خپلو مختلفو حالاتوته په بې اعتنايي نه ګوري او له هغو روياو څخه چې په ويښه يې ويني نتايج اخلي يقين دی چې ډيرښه ښه علمي اوعملي اساسونه لاس ته ورځي چې سړی يې په ډيرو نظري مطالعاتو کښې نشي پيداکولی همدغه قيمتي اساسونه دي چې دنن ورځې تازه او مهم علوم پرې بناشوي دي اوسړي ته په ژوندانه کښې نوې نوې لارې ښيي نو هيڅکله دغسې واقعاتو ته په عادې نظرمه ګورئ او بې نتيجې اخيستلو يې مه پريږدئ د ژوندانه راز پخپل ژوندون کښې ولټوي او دعلم دتجربو مخ هم د حيات په هنداره کښې وګورئ!!!

تاسې به ډيرځله ديوې عملي مسئلې په ډول اوريدلي وي چې انسان دمجهول شي دښمن دی او په کوم شي چې نه پوهيږي يا يې نه پيژنې هغه ورته ښه نه ښکاره کيږي، ما هم له ډيرو خلکو يوه فلسفي کلمه (المر عدو لما جهل) اوريدلي ده مګر هغسې پرې نه يم پوهيدلی چې دژوندانه معلم او ښوونکي راته دا مبهه معنی وښودله او زما په زړه کښې يې لکه دکاڼې نقش ثبت او رسم کړه. څه شی چې يو عالم يا فيلسوف پرې پوهيږي هغه ما لکه يو صوفي په سترګو وليد او څه چې دنورو لپاره حصولي علم بلل کيږي زما لپاره حضوري علم وګرزيده. هغه څه چې ځينې خلک يې وايي اوپرې پوهيږي نه، زما لپاره يوه نه هيريدونکي خاطره شوه چې هيڅکله يې نه هيروم او که رښتيا ووايم هيڅکله يې نه شم هيرولی.

زما په ژوندانه کښې دغسې ډير اسرار او رموز شته چې زه يې بې کلماتو او الفاظو په ځينو شيانو پوه کړې يم ما ته يې په توره شپه او داسې ځای کښې چې سترګه په سترګه نه ښکاريده ډيرڅه راښودلي دي او زه يې ملاکړی يم.

هغه څه چې خلک يې دکتاب په پاڼو کښې ويني ما دزړه په سيپاره کښې ولوستل، که څوک غواړي چې دغه بې صوته تعليم حاصل کړي او لکه طوطي له نورونه تشې خبرې زده نکړې پخپل ګريوان کښې دې سرښکته کړي او د خپلو خاطراتو په دفتر کښې دې د ژوندانه په اسرارو ځان پوه کړي يعنې له نحوي ضمير څخه دې نفسي ضميرته مخ راوګرزوي اوهر څه دې له ځانه وغواړي دهمدغه ضمير حالات دې ځانته معلوم کړي او له همدغې کړکۍ څخه دې پوهې اومعرفت ته لاره پيداکړي.(۱)

د زړه پوښتنې

په هغه تورتم کښې چې غل او کاروانی نه پيژندل کيږي دحيات اوبه څه قيمت لري؟ هغه پوهه چې دشيطان له کوره وي، هغه

---

(۱).کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۱ګڼه، ۵_ ۸ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اودس چې دمظلوم په وينو يا ديتيم په اوښکو کيږي، هغه کتاب چې دنا حقو دعوو لپاره يکې لاړې لټول کيږي، هغه ملکرې چې سړي له ځان سره په کړو لاروبيايي......
څه يې وبولو؟
کوم ړوند چې د امسا په ځای تورو مارانو ته لاس اچوي، کوم کوڼ چې خبره نه اوري او ورته خاندي، هغه سپوږمۍ چې غلوته لاره ښيي اوپه مينو پسې مشالونه ګرزوي..........
څه په کار؟ هغه لوی سړی چې د ورو مرغانو په دام کښې نښلي يا دغڼوپه جا ل کښې بنديږي او دخوشامد ګرو دتشي وينا له اغيزې ځان نشي خلاصولی څوک دی؟
کو م زړه چې داحساس په اور کړيږي او دا سوی په پټه خوله زغمي، کوم فکر چې پخپل مخکې فولادي ديوالونه ويني، هغه ترې چې په اوبوکښې وژونکې ذهر ګوري...... دهغو په حا ل رحم نه دی په کار؟
هغه کسان چې سترګې لري او ژبه نه لري، په غوږو اوري او په زړه کښې نه پوهيږي، هغه څوک چې دخپل کورماران او لړمان نشي وژلی، هغه کورونه چې دزورور سيلاب په لاره کښې دي اياد رحم اوشفقت حق نلري؟؟ (۱)

د ژوندانه روح

ته خپل زړه کښې ښې سترګې وغړوه او خپلو اشناپانوته په غړولو سترګو وګوره! چې تا دوئ په کوم صفت غوره کړيدي؟؟
ټول دعلم او فضل خاوندان دي؟ ما ل او دولت يې ډير دي؟ دهيواد له مشرانو او غټانو څخه شميرل کيږي؟ له نورو نه يکې پوهه او هوښياري زياته ده؟ که کوم بل داسې صفت يکې شته چې په نوروکښې نشته او يوازې همدوئ يې لري؟
هريو د دنيا له لوړو او عالي مکتبونه راوتلي دي؟ هريو دلوړې څوکۍ اوسترمقام خاوند دی؟
له عيبونو اونقايصونه خلاص دي؟ او هيڅ نيمګړتيا نلري ؟؟ نه نه هيڅکله داسې نه ده او په هيڅ ډول زه دانشم منلی.
ته هم پوهيږې او ماته هم معلومه ده چې ستاپه اشنايانو او دوستانو کښې هم هغه عيبونه پيداکيږي چې په نورو کښې شته. ستا اشنايان هم له نورو انسانانو نه څه فوق العاده امتيازنلري او نه له اسمانه راښکته شوي دي مګر مينه او محبت يې درته ښکلی او ښاغلی ښيي. ستا په ملګرو او دوستانو کښې بې علمه اوبيسو اده خلک هم شته مګر نور بيسوادان ستا خصور ته لاره نلري.
ځينو پوهانو ته د اشنايۍ اوقدر په سترګو ګورې مګرځينې نور په نامه پيژنې اوبس ټول بداپان هم تاته يو راز نه ښکاره کيږي، له يوه سره مينه لرې او له بل نه نفرت کوي، دلورو رتبو او منصبو خاوندان هم تا ته يو راز نه يسي، په هره طبقه کښې اشنا او نا اشنادرته ډير فرق لري، دلته خوار اوبډای کمالدار اوبې کماله هيڅ معنی نلري او نه ستا اشنايي له دې شيانو پيداشويده. مينه تل له مينې پيداکيږي او اشنايي له دې شيانو هغه خو ايوبل شی غواړي چې کله يې سړی په بې نامه او بې نشانه خلکو کښې پيداکوي او کله دعلم وکما ل، ما ل او دولت په خاوندانو کښې وليدل شي.
کله يو عادي او معمولي سړی د چا په نظرکښې ګران اوښاغلی شي اوکله ښوښو خلکوته سړی دنفرت په نظرګوري.
هرکله چې تا ته سره له هغو احتياجاتو چې ته يې لرې په يوازې علم او تش جاه و جلال څوک نشي ګرانيدلی او په تنها مال او کمال ستا اشنايي دچاپه نصيب کيږي، نوپه هغه بې نياز ملکوتي مقام کښې به داشيان څه قيمت ولري چې هلته دې شيانو ته هيڅ احتياج نشته او بې له اخلاص او مينې بل شی ځان نشي ښکاره کولی، څنګه چې ته هيڅ نا اشنا له اشنا سره نه برابر وي، او هيڅ شی بې له مينې او محبته نه خوښوې ګمان مه کوه چې ستا جما ل او کما ل به بې له مينې او محبته ځای ونيسي يابه چاته ګران شي. که دلوی خدای په حضور کښې هغه مقام غواړې چې دخدای ددوستانو په نصيب کيږي، که دشاهانو او مشرانو په دربار کښې قرب او منزلت لټوې که له يوه خوار او غريب نه درښتيانی ملګرتيا ارزو لرې پخپل زړه کښې مينه او محبت پيداکړه.
هرسړی په هروخت کښې دمينې او محبت وړی دی او لوی خدای هم دمومنانو شديد محبت ستايې. هغه راز ژوندون چې هر څوک يې ارمان کوي اونه يې شي پيداکولی.
هغه شی چې خلک يې سعادت او خوشحالي بولي، هغه خوند چې سړی يې په سرو او سپينو يا خوندورو خوراکو کښې نشي موندلی په يوه شي کښې پيداکيږي چې دځمکې، خلک ورته محبت وايي او په اسمانو کښې دژوندانه روح بلل کيږي.(۲)

---

(۱) کابل مجله ، ۱۳۲۳ کال، ۲ ګڼه، ۲۳ مخ. (۲) کابل مجله، ۱۳۲۳ کال ، ۲ ګڼه ، ۲۳ _ ۲۴ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

دمشرانو عشق

څوک چې لوی شي او دمشرتوب لوړې درجې ته ورسیږي هغه بیاپه دغسې ډیوو چې په یوه یوه کورکښې بلیږي ځان نه سیزي او نه لکه کشران او واړه افراد په کوم سپین مخ یا ملالو سترګو زړه بایلي.

هو! دغه زړه دومره وړیانه وي چې په دغسې عادي شیان مبتلا اوپه فاني ګلونو پسې لیوا ل شي. هغه هیڅکله ددنیا په سرو او سپینو داسې نه مین کیږي چې لکه یو په ما ل مین سوداګر شپه او ورځ په دغه غم کښې ورک شي او بل هیڅ شي ته یې پام نه وي.

ما ل لا څه چې د خپل ځان، خپلې کورنۍ، خپلو لوڼو، زامنو په مینه او دوستۍ کښې هم دومره ځان ورکوي چې نورهیڅ نه پیژني او هرڅه هیرکړي، بلکې دغه ټول محبتونه چې واړه خلک یې لري په یوه محبت باندې قربانوي چې هغه دټولنې او ملک عشق بلل کیږي او پدې لاره کښې هر راز زیار او زحمت قبلوي او هیڅ راز موانع ته اهمیت نه ورکوي. د همدغه عشق په اثر کې د ملتو مشران پخپل ملت باندې د هر راز اطاعت حق ثابتوي او دا وربادنې لازموي چې تر پیړیو پیړیو خپل ځان د دوئ مرحون او مدیون وګڼي ځکه چې دغسې مشر د یوه ملت د پلار او بابا مثا ل لري چې دټولنې هرفرد دغه راز معنوي پلارولي پیژني او احساس یې کوي. یعنې لکه چې یو طفل پخپل طفلانه حالت او داسې وخت کې چې له معانیو او مفهوماتو سره بنه نه وي اشنا خپل پلار پیژني اوخپل ځا ن په غیږ کې وغورځوي، ټولنه هم که د لوړ تعلیم خاونه وي او که نه وي دتهذیب او تمدن لوړې درجې ته رسیدلی وي اوکه نه، د خپلو خواږو او او زړه سوانه مشرانو د مینې او پیرزوینې احساس کوي او خپل ځان سره له ټول مادي او معنوي موجودیته ددوئ د عاطفې او شفقت په غیږ کې اچوي او خپل مقدرات ورسپاري ځکه چې عشق او محبت ارومرو دمعشوق او محبوب په زړه اغیزه کوي او د مینې په حقوقو یې پوهوي دلته باید تاسې عشق او مینه دحسن او جما ل له عشق څخه بیل کړئ او هغه منظره له سترګو لرې کړئ چې دګل اوبلبل یا دمجنون او لیلی په مینه کښې یې ګورئ.

زموږ مقصد دلته هغه راز مینه ده چې دپلار او زوی، د خورو ملګرو، دمرشد او مرید، د استاذ اوشاګرد، دمشراو کشر په زړونو کښې وي چې بې له غمخوري او خیر خواهۍ څخه نورمظاهر نلري. پدې عشق کښې ناز او نیاز، هجر او وصال بې پروایې او تغافل نه ځاییږي او نه پکې رقیب او ریبار شته، دامینه له هغې مینې څخه فیض او رڼا اخلي چې یو رښتیا نی بنده یې له خپل خدای سره لري او د یوه حقیقي صوفي په زړه کې ځای لري.

له دې مینې سره رحم و عاطفه، متانت او ثبات همدردي او شفقت ملګري وي اوله هر راز تهمتونو څخه یې لمن پاکه وي، دلته لیونتوب او لیوالتیا دصحر ا ګرزیده له خپلواو پردیو بیلیده هیڅ نه وي او نه پکې دمعشوقه له لاسه شکایت یاله رقیبانو سره حسد لیدل کیږي.

له دې مینې سره انسان دمور په غیږ او دپلار په څنګ کښې اشنا کیږي مګر دښکلو مینه له ګل او بلبل څخه اخیستل کیږي چې بهار او خزان پکې لوی دخل لري او فریادونه، اغزي د غوټۍ دلتنګې هر هر څه پکې شته او دشکایت هنګامه ورځنې پیداکیږي پدې مینه کښې د روح اشنایې او توافق په کار دی مګرپه دغه مینه کښې دسترګوقبول او کتنه تاثیر لري.

هلته پتنګان په بلو ډیوو ځانو نه سیزي مګر دلته مینان یو دبل په سر سیورۍ کیږي، د غمجنو زړونو دپاره پټۍ جوړوي او دتورو شپو خاوندانو ته ډیوې بلوي.

هو! سړی تریوه وخته بې له رنګونو اوښکلو څیرو څخه نورڅه نشي لیدلی او دهمدغې مینې جاذبه یې ځانته راکاږي ځینې کسان لابې له مادیاتو اوما ل و دولت څخه بل شی نه پیژني او همدغه شی خپله فایده بولي، بعضې په ځینو نومونو پسې لیوا ل وي او د شهرت په بنګوپسې ګرد ګرزي، چې داټولې مرحلې طی شي او سترګې ښې پخې شي یعنې ددغه بشري کوچنیتوب دوره تمامه شي او انسان معنوي بلوغ ته ورسیږي یاپه بل عبارت دلویوالی اومشرتوب حق پیداکړي هغه ته بیا خپل کور وکلی، خپل ټبر او خپل هیواد تش الفاظ نه معلومیږي بلکې دغه کلي او پایدار مفهوم یې په نظرکښې یو بل راز جلوه کوي چې دخپلو غرو په څوکو، دصحرا په لمنو د وطن کاڼو او بوټو کښې یو ه داسې تجلی ویني چې هرڅوک یې نشي لیدلی اوهرچاته ځان نه ښیي یعنې څنګه چې یو ښاپیرک ځلانده دلمر نشي لیدلی، یو کوچنې د زلمیتوب احساس نشي کولي، یو کارغه لکه یو بلبل دګل ښایست نه ویني، ددې ټیټو ډیوو پتنګان دستورو ډیوو ته نه رسیږي، بې درده زړونه ددردمنو له حاله نه خبریږي، یومورنۍ ړوند درنګو نو امتیاز نشي کولی همدغه شان دغه لیلی هم دعادي خلکوله نظر ه پټه وي او هر څوک یې مخ نه ویني.

(c) ketabton.com: The Digital Library

همدغه سبب دی چې دوطن مينه دمليت عشق دځينو کسانو لپاره يوه خوشې خبره معلوميږي او دا باور نشي کولی چې څوک دی دوطن په عشق او دملت په مينه کښې عاشقانه بڼه پيداکړي او رښتيانی مين دې ورته وويل شي، داد ډير تعجب خبره ده چې يو سړی ديوې ښکلې پيغلې په عشق او مينه کښې فرهاد يا مجنون کيدی شي چې دخپل سرو ما ل، وقار او اعتبار خپلو او پردو څه اوڅه.... هيڅ پروا نه کوي او په دغه لاره کښې هرڅه قربانوي او يو کامل انسان دملت دوستۍ په اغيزه دې حدته نشي رسيدلی چې ديوې جامعې په مينه کښې د يوه مين او عاشق حيثيت پيداکړي!!!

په کوم هيواد کښې چې دغه راز پټنګان نه ليدل کيږي او دا حقيقت ورته دومره ناآشناوي چې منلی يې هم نشي يقين دی چې هلته وګړي دعشق او مينې په ابتدايي منازلوکښې پاتې دي او انساني شعور يو طفلانه او ابتدايي وضعيت لري، ددغسې ټبر په حال ډير افسوسونه په کار دي چې لوی سړی يې لکه کو چنيان بې له خپل شخصي او فردي کوره يا له خپلو ورونو او خويندو نور څوک نه پيژني او له خپلې کوڅې ماسوا د کلي نورې کوڅې ورته پردی ښکاريږي.

پدې عصر کښې ديوه ملت حقيقي او معنوي پانګه چې دهر راز پيشرفت او پرمخ تګ عامل بلل کيږي. همدغه دوطن عشق او دملت مينه ده چې داجتماعي شعور، دماغې انکشاف، لوړ تعليم او عالي تربيې صحيح معيار باله شي، ددې مينې وړانګې اوپلوشې لومړی ځل دهيواد دمشرانو او لويانو په زړونو رڼا غورځوي او بيايې نورخلک عملاً له دوئ څخه زده کوي او عموميت پيداکوي. مونږ بايد دامينه پيداکړو او دغه عالي عشق له خپلو مشرانو څخه زده کړو، دا عشق هم پټ نه پاتې کيږي او لکه مښک خپل ځان پخپله ښيي، نو ځکه يې څوک په تشو دعوو نشي ګټلی ، بلکې عملي مظاهرې غواړي يعنې داعشق په يوازې اه و فرياد او مصنوعي وضعيتونو نه ثابتيږي، بلکې له خپل راحت له خپلو شخصي اغراضو او دضرورت په وخت کښې له سراو ماله تيريدل او سل رازه ايثار اوقرباني غواړي. راشئ! چې ددې عالي مينې رښتيانۍ مظاهرې وکړو او خپلو مشرانو ته داڅرګنده کړو چې مونږ ستاسې له پاکو زړونو څخه ددغې رڼا اقتباس کړيدی او دوطن اومليت په صحيح مفهوم او حقيقي عشق پوهيدلي يو.

راشئ چې دخو دخواهۍ او تيټو مينو مراندې او تنا وونه پريکړو او دلمر وسپوږمۍ په خواکښې خپلې خيمې ودروو، راشئ چې اوس له دې کوچنيو ځالو والوزو اولوړ پروازونه وکړو، ترڅو پورې به لکه کوچنيان دخپل شخصي کورپه محدود غولي کښې خاړپوڅې کوو!

راشئ! يوملي او وطني شعور پيداکړو او دوطن غرور رغو کاڼو بوټوته دپښتو ملت لوی او واړه، خوار اوبډای پوه او نا پوه ته دعشق اومينې په نظر وګورو لکه چې يو پلار خپل زوی يو ورور او يوخوا خوری مشر خپلو کشرانو ته ګوري. که داشعور او دااحساس ژوندی شي بيابه تاسې ته خپل هيواد بل راز ښکاري او ارو مرو به يو له بله ځاريږئ خوارو غريب ړوند اوشل دزړو اوشليدو جامو خاوندان به درته محبوب او دمينې وړ معلوميږي، هيڅا ته به څوک په نفرت نه ګوري، يو بډای به د خوارانو دلداري کوي، يو عالم به نا پوهانو ته ښه لاره ښيي، يوطبيب به دمريضانو په علاج پسې لکه يو مين ليوا ل ګرد ګرزي او يو پياوړی غښتلی زلمی به ديوه ضعيف او ناتوان پيتی په اوږو اخلي. راشئ! چې همدغسې وکړو او ددغې مينې خوندو ګورو. کوم خوند چې ديوه حساس زړګي خاوند او يو زړه سواندی سړی ديو ه يتيم د اوښکو له پاکولو څخه اخلي، يا هغه خوشحالي چې يو دعو اطفو اوشفقت خاوند يې دبې وزلو او مظلومانو په مرسته او ملګر تيا کښې مومي هيڅکله يې پتنګان په ځان سيزلو، بلبلان دګلوپه عشق کښې نه مومي.

کوم کيف او لذت چې سړی يې په رحم او عاطفه، دزړه او ضمير په پيروۍ کښې حاصلوي هغه څوک په ننداړو او تماشو کښې نشي پيداکولی او نه يې د هوا و هوس خاوندان احساس کولی شي.(١)

---

(١). کابل مجله، ١٣٢٣ کال، ٣ ګڼه، ۵_ ٧ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستر قوت

څوک وايي ما ل دی او څوک يې په صنعت او تخينک کښې لټوي، ځيني وايي چې علم دی اوځينې يې په په ډيرو افرادود کې غواړي، مګرکله کله چې سړی له دې ټانکونو هغه خوا ددې ډيرو لښکرو ترشا له هوايي طيارو نه پورته نظرکوي يو دا راز قوتويني چې پدې ټولو قوتو زورور اوغښتلی دی. له دې قوت سره نه اور او به مقاومت کولی شي او نه په توره اوعلم ورسره مقابله کيږي. داقوت هغه عقيده ده چې انسان هر راز ايثار او قربانۍ ته تياروي او له يوه ملت نه بل شی جوړوي، که داقوت له يوه ملت سره نه وي او نور هرڅه وي ته يقين وکړه چې هيڅ نه په کاريږي او هرڅه ئې پردي دي.

بې عقيدې انسان هيڅ نه دي کړي او هيڅ نشي کولی، نه به يې وروسته تردې وکړي، څوک چې له خپل ژوندون او سر و مال نه سوا يوداسې شی نه پيژني چې دا ټول ورځنې ځارکړي هغه نه د لويو کارو هيله هيڅ وخت نه کيږي.

عقيده په انسان کښې يو فعا ل عقل، نه ويريدونکی عشق، فرهادي عزم او يو سيلابي حرکت پيداکوي چې هيڅوک او هيڅ شی يې مخه نشي نيولی.

دنړۍ په غولۍ کښې چې څه حق او نا حق جنګونه شويدي او کوم کام يا ملت پکې خپل ستر قوت او فوق العادد مقاومت ښودلی هغه ارو مرو په يوه عقيده بنادی چې من حيث عقيده ورته ستر قوت ويليشو. عقيده په اصل کښې دانسان او حيوان حدفاصل دی چې دخپل شعوري ماهيت او متين موجوديت په لحاظ دډيرې ستاينې حق لري مګر وروسته چې يو خارجي وجود او جزيي مفهوم پيداکوي نو په دوو نوعو بيليږي. چې حق اوباطل عقايد ورته وايي او په دواړو صورتونو کښې ورته قوت ويلی شو.

همدغه عقيده ده چې دچا لپاره ايمان او دچا لپاره مسلک شي. څوک يې خپل نصب العين بولي او دځينو لپاره عشق او غايه ګرزي.

دا چې نن ځيني قومونه دمليت او وطنيت په نامه سرونه ورکوي بې له دينه چې يوه عقيده ورته ووايو بله معنی ورته نشو پيداکولی. همدارنګه کومو ملتونو چې د حق او حقيقت بيرغ او چت کړی او ددين لپاره جنګونه کړي هغوئ هم هرڅه دعقيدې په زور کړي دي.

همدغه سبب دی چې تراوسه پورې ددنيا ژونديو اوقوي ملتونو هيڅکله عقيده نه ده بايللی او هيڅ وخت ندي بې عقيدې شوي او نه دعقيدو مرکزونه زړګونو کلوپه دنيا کښې وران شوي دي، همدغه يوه کعبه شريفه ده چې پکې خلکو بتانو ته سجدې کړيدي او هم ورځنې داسلامي عقيدې خاوندان طوافونه کوي. همدغه اروپايي ملتونه دي چې يووخت يې دصليب لپاره سرونه ورکول اونن دوطن او مليت لپاره خپلې وينې تويوي.

نو ويلی شو چې دوئ عقيده ورکه کړې نه ده بلکې بدله کړې يې د ه ځکه چې عقيده بدليږي مګر ورکيږي نه، که تاسې ددنيا پاخه او زاړه ملتونه وګورئ، هلته په هر وخت کښې ديوې عقيدې رڼا ځليږي او هيڅکله پکې دا ډيوه نده مړه شوې.

پدې حاضر عصر کښې هم هر ځای او په هرملت کښې يوه عقيده موجوده ده چې خلک ور ځينې قربانيږي. که تاسې کوم داسې ملت چيرته ګورئ چې هلته دعقيدې پابندي او د عقيدې لپاره هر راز ايثار او قربانۍ نه وينئ يقين وکړئ چې هغه ملت هيڅ وجودنلري او لکه داوبو ځګ په يوه آن کښې ورکيدونکی دی، بې عقيدګي هروخت د خامۍ او طفلۍ دليل دی. په هر ځای کښې چې دمليت اساس نه وي ټينګ شوی او يا بيخې تشکيل شوی نه وي هلته عقيده هم څه موجوديت نلري که سړی دروح خوشحالي او دزړه اطمينان لټوي نو نه يې په ما ل او دولت کښې موندلی شي، نه يې دعلم او فلسفې په رڼا کښې ويني، نه په لوړو ماڼيو کې پيدا کيږي، نه يې سړی په زيب و زينت ، جاه و جلال او نورو افتخاراتو کښې ليدلی شي مګر دعقيدې خاوندان يې دخپلې عقيدې په لاره کښې په هرقدم کښې مومي او هرساعت يې استقبا ل کوي.

څوک چې په يوه شي عقيد ه لري او کوم اصل ته دعقيدې په سترګه ګوري هغه شی له نورو ټولو شيانو لوړ او پورته ګڼي او هيڅ ورسره نه برابر وي. همدغه سبب دی چې ځيني کسان د عقيدې لپاره خپل ځان اوراو اوبو ته غورځوي او په ټولو خطراتو غلبه مومي، ځينې کسان به ځينې عقايد د اخرت لپاره مفيد ګڼي مګر زه خويې په دنياکښې هم لوی دولت او ستر قوت بولم، بلکه د انساني شعور يو قوي سند يې هم بولم. کوم کسان چې نه په ديني اساساتو ايمان لري او نه په اخلاقي او روحاني نواميسو ګروهيدلي دي، نه يې په نظرکښې ملي شعاير څه قيمت لري اونه په ژوند او حيات کښې کومه معينه لاره اوټاکلی نصيب العين لري. تاسې يې هيڅ مه بولئ او په هيڅ يې حساب کړئ ځکه چې انسان په اصل کښې هغه چاته نه وايي چې دا ظاهري بڼه لري

(c) ketabton.com: The Digital Library

او دانسانانو جامې يې اغوستي وي، دغسې کسان چې له خوراک او څکاک نه هغه خوا نورڅه نه پېژني او له خوندو لذت نه غير بله قبله او کعبه نلري هغه بايد د هوا د مرغانو په شميرکښې راولو او داسې يې وګڼو چې دوئ په دنيا کښې بې له دينه چې يو څه دانې او څه ميوې وخوري او ګڼو بڼو کښې وګرزي نور هيڅ کارنلري او د هيڅ کارنه دي، بې عقيدې کسان هيڅوخت او په هيڅ کارکښې ثبات او استقامت نشي پيدا کولی او نه يواساسي موجوديت لري بلکې لکه دلارو او کوڅو خځلې داسې دي چې هوايې بادونه يې هرې خواته وړي او لوبې پرې کوي.

څوک چې عقيده لري او پخپله عقيده ټينګ وي هغه ارو مرو دعزم او ارادې خاوند وي او دنمرود له او ره هم نه ويرېږي همدغه عقيده ده چې انسان کښې صداقت او شجاعت پيداکوي او د لويو کارو د پاره يې تربيه کولی شي. همدا عقيده ده چې په انسان کې خوف و رجا، اخلاص او ايثار، مقاومت او ټينګار پيداکوي چې نه بياسرې دخپل اعتقاد په لاره کښې له مشکلاتو ويره لري او نه دسر و ما ل څه پروا کوي. دا د عقيدې کار دی چې د سر دښمن وروڼه کوي او دوه وروڼه سره غليمان کوي ځکه چې دا قرابت او اشتراک په نورو ټولو نسبتو نو غالب دی اوپه دوستۍ او دښمنۍ باندې هم حاکميت لري. کوم ملت چې هلته ټول افراد په يوه عقيده روز ل شوي او په يوه عقيده ورغوندېږي هغه دسکه ورونو مثا ل لري او هر يو د بل داسې ملګري وي چې مرګ او ژوند يې سره تړلی وي. همدغه سبب دی چې د ملتو مشران او ورإندې بيوونکي تر هر څه دمخه پخپل ملت کښې يوه عقيده پيداکوي او کوښښ کوي چې هغه عقيده په ټولو افرادو کښې ټينګه کړي. ځکه چې دوئ باور لري چې بې له عقيدې نه يو ملت نشي ملت کيدی او يو معنوي قوي اتصا ل پکې نه پيداکيږي. د همدې له امله دخپل ملت ټينګار هم دهغوئ دعقيدې ټينګوالي کښې اړکلوي او په همدغه اعتبار ورته ګوري.

پدې وخت کښې ځينې کسان چې داقتصاد ډير طرفداران دي او له حدتير اهميت ورکوي هغوئ ګمان بلکې يقين لري چې ديوه ملت داتصا ل لپاره دمنافعو اشتراک خورا زيات ضروري دی اوپدې وخت کښې بې له اقتصادي منفعت څخه بل شی دانسان شايق او ورإندې بيوونکی نشي کيدی ځکه چې دوئ داعصر مادي عصربولي او ګمان کوي چې نن ورځ انسان هيڅکله دعقيدې لپاره قرباني نشي ورکولی او نه په خيالي طلسمونو پورې زړه تړي. مګر ديته نه ګوري چې انسان ددنيا په زرګونو کالو عمر کښې دعقيدې له تاثيره ځان نه دی خلاص کړی، او که اوس دا اراده هم ولري نو له دغسې اوږدې او طولاني سلطې نه ځان خلاصول هم ډيروخت غواړي او په اسانه نه کيږي. که فرضاً داخبره ومنو چې انسان په رښتيا بې له مادي منفعت څخه نور څه نه پېژني او هر څه دمادي منفعت لپاره کوي نوبيا داګمان نشي کيدی چې يو ملت دی دخپلې ازادۍ او خپلواکۍ لپاره د سراو ما ل قرباني ته حاضر شي او يوه سلطه ونه مني چې هغه يوازې ددوئ معنوي موجوديت ته صدمه رسوي اوبس.

په کوم وخت کښې چې يو ملت دسراو ما ل قربانۍ ته تيارېږي او دخپل استقلال په مدافعت کښې هر راز تاوانونه ګالي همدغه ددې خبرې پوره دليل دی چې انسان لا بيخي مادي شوی نه دی او يوه معنوي عقيده ورسره موجوده ده چې دغسې قرباني ته يې حاضروي ځکه چې د مادي منفعت لپاره څوک خپل ځان نه وژني او نه خپل سرونه ښندي. دسربازۍ لپاره يا ټينګ ايمان په کاردی يا يوه داسې عقيده چې دعشق په مرتبه کښې وي او معنوي عالي عشق وبلل شي.

دعقيدې پيداکول او ټينګول خوشې په خوشې نه کيږي بلکې يو قوې او متقدر روزو نکی غواړي چې عملاً د عقيدې په نشر او تحکيم کښې برخه واخلي، او پخپله دخپلې عقيدې عاشق وبلل شي.

که چيرې يوسړی غواړی چې په تش تبليغ يوه عقيده په خلکو کې پيدا او ټينګه کړي لکه ديوملت او وطنيت عشق ياد کوم مسلک پيروي او پالنه، داکار هيڅکله نه کيږي او نه کومه صحيح نتيجه ورځنې اخيستل کيږي ځکه چې په داسې ځايونو کښې له غوږونو نه سترګې زيات دخل لري او خلک له دې لارې ډير متاثر کيږي همدغه سبب دی چې هيڅوک اوريدل او ليدل يو رازنه ګڼي او دديده وشنيده ترمنځ فرق کوي.

که چيرې يوسړی د يوه مظلوم يو فجيع او بد حا ل په سترګو ووينې دهغه په حا ل يې زيات زړه سوزي او ډير متاثر کيږي مګر کله يې که چانه واوري که څه هم هغه سړی پخپله وينا کښې يو سحري او ادبي تاثير هم پيداکړي بيا هم هغو مره زړه سوی او تاثير نشي پيداکولی. دهمدې لامله اوس ځينې پاخه او مقتدر ليکونکي خپل مهم مطالب دډرامې او تمثيل په صورت په صحنو اوتياترونو کښې ښيي چې په ليدوونکو باندې مجسم ا ثروکړي او حاضرين د سترګو او غورو دواړو حواسو په احساس متاثر شي. نو هغه قايد او ليدر چې يو ه عقيده او يوفکر عملاً هم خلکو ته ښيي او په ژبه هم په موثر ډول تبليغ وکړی شي چې دده احساسات او جذبات پکې راڅرګندوي هغه ارومرو په نورواثر کوي او يو قسم هيجاني امواج دخلکو په احساساتو او روحياتو کښې پيداکوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

که دا دوه شیه په یوه تبلیغ او تلقین کښې نه وي هغه دعادي خبرو مثا ل لري او هیڅ پرې نه مرتبیږي. لکه چې د ورځې په زرګونو خلک یو بل ته وایي ښه کوئ بدمه کوئ مګرهغوئ بدکوي او ښه نه کوي.
په هرملت کښې دفکري او روحي اجتماع اواشتراک لپاره دلویې عقیدې او مفکورې نشر او تبلیغ خوراضرور او حتمي ایسي مګر ددې کار لپاره دغسې مبلغین چې په ژبه اوپه عمل پرنورو باندې اثروکړی شي لاډیر ضروري ایسي او دیوه ملت لومړنی احتیاج ګڼل کیږي.(١)

له کارسره علاقه

زموږ په رسمي دوایرو کښې ښایي چې داټکی (له کارسره علاقه) ډیر واورئ اوهمدغه شی دیوه ماموږپه پیشرف اوسوانحوکښې ډیراهمیت ولري. که واړه دوایر له نظره لیرې کړو او د مملکت کارونه په مجموعي ډول په نظرکښې ونیسو او وګورو چې دغه کارونه څنګه او په څه راز کیږي؟ ښه دي او که خراب؟ بیاهم داټکی (له کارسره علاقه) ترستوګو سترګو کیږي او دسړي په زړه کښې دافکر اچوي چې ترڅو مامورین او هغه کسان چې رسمي اواجتماعي وظایف لري له کارسره علاقه پیدانکړي کارونه نه ښه کیږي او هیڅ نه کیږي. داخبره ماپه وارو وارو ستا او دبل له خولې اوریدلي او هرڅوک چې لږ او ډیر داجتماعي درد اظهار کوي همدغه ځای د خارښت ځای ګڼي اوګروي یې، که رښتیا ووایم تشخیص بد تشخیص نه دی خلکو مرض را له پیژندلي دي مګر په علاج کښې نه دي ګړیدلي ما په یوه نیم اجتماعي کتاب کښې هم لیدلی یا دځینو په تعبیر په کتابو کښې یې هم راوړي دي چې له کارسره علاقه خورا ضروري ده او همدغه علاقه ددې باعث کیږي چې دسړي ټول فکر د کارخواته تمرکزپیداکړي او همدغه دفکرتمر کز دکارونو داصلاح داشخاصو ددقت او داسې نورو فضایلو سبب ګرزي. هر څومره چې له یوه کار سره علاقه زیاتیږي هغومره سړی هڅه کوي چې هغه کار پخپله موقع کښې په صحیح ډول اجراشي او هیڅ راز نقص پکې پاتې نشي، که ددې خبرې دلیل هم غواړې څه ګرانه خبره نه ده که په عملي فورمولونو ستاسې قناعت لږ څه ګران وي په ولسي خبرو هم ستاسې قانع کول امکان لري.
کله که تاسې دخپل کورپه ابادولو او عمران کښې پخپلو مزدورانو پسې څار کړی وي درته به معلومه شوې وي چې یو مزدور له کار سره څومره چل ول کوي او خپله ورځ څنګه تیروي. داخو مشهوره خبره ده چې ناراسته لوګړی خپل لوړپه لوټه تیره کوي او دابې له دینه چې دوئ له کارسره علاقه نلري بل سبب نلري، ډیر خلک دي چې سړی ورځنې پوښتنه وکړي چې څه حا ل دی؟ وایي شکر دی شپې ورځې تیریږي نو ته ووایه څوک چې محض دشپو او ورځو تیریدل غنیمت ګڼي او شکرونه باسي هغه به کارته په څه نظر ګوري او د هغه به له یوه کار سره څه علاقه وي؟ زما په ګمان ډیرکسان دي چې ښه ښه ساعتونه دهمدې لپاره اخلي چې مازدیګر په دایره کښې کومه دقیقه زیاته تیره نه کړي، ډیرلږ کسان به وي چې دسهار دحاضرۍ فکر به هم لري، مګر یوازې حاضري به څه کړو څوک چې یوازې حاضر ی سره علاقه لري هغه ددغه اجتماعي مرض علاج نشي کولای. موږ له کارسره علاقه غواړو نه له تشي حاضرۍ سره.
دلته دامقصد نه دی چې زه نو حاضرۍ ته په درنه سترګه نه ګورم بلکې دا وایم چې باید په حاضرۍ ټینګوالی دکار لپاره وغواړو او له کارسره علاقه څنګه پیداکیږي؟ که یو ریاست او یا وزارت وغواړي چې مامورین یې له کارسره علاقه پیداکړي څه به کوي؟ په یو مملکت کښې څه عوامل باید پیداشي چې خلک له کارسره صحیح علاقه پیداکړي او وظیفه دوظیفې په لحاظ وپیژني؟
ددې غټو تپوسونو جواب چې ډیرفکر اوسنجش غواړي، اصلا یوه داسې موضوع ده چې باید داقتراح په ډول دډیرو پوهانو فکرته وسپارل شي او ډیر څه پکې ولیکل شي ځکه چې دکوم سړي که یوې خوا ته پام شي بله خوا یې له نظره لیرې پاتې کیږي. په دغسو پوښتنو کښې هر چا ته یو شی ډیرمهم معلومیږي او ټول زورپه په هماغه خوا اچوي. علاوه پدې دهرکار علل او اسباب هم په یوشان ښکاره نه وي، ځینې علتونه ډیرپټ او ډیر موثروي نو اکثر اشخاص ښکاره څرګندو شیانو ته ګوته نیسي او دپټو پلټنې نه کوي. نو زه که دلته څه وایم هغه به همدغسې شی وي او ددې پوښتنې پور ه جواب به نه وي.
داجتماعي وظایفو او مملکتي امورو دعلاقه مندۍ لپاره ډیرشیان ضرور دي چې ځینې یې ډیرعمر او ډیر وخت غواړي چې باید یو

---

(١) کابل مجله ، ١٣٢٣ کال ، ٢ ګڼه ، ٢_ ٨ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملت وروسته ترډيرو مراحلو چې تشکيل يې نسج اوپوخوالی وموميي او دتعليم وتربيې په اثرکښې يو اجتماعي شعور پيداکړي چې مملکت ورته خپل کوربښکاره شي او د مزدورانو چم ونکړي. دې حد ته رسيدل د ډېرې مودې کار دی او يوه طولاني عرفاني نقشه غواړي، زه په دغسې عللو کښې اساسي بحث نشم کولی او تش همدومره وايم، په کوم ځای کښې چې صحيح کارنه پېږي او همدغه شی دپيشرفت سريع عامل وي، هلته له کارسره ارو مرو علاقه پيداکيږي. يعنې دغسې چې يو مامور ته حاضري و معاش استحقاق معلوميږي که کاراوله کارسره رښتيانی علاقه څه اجرولري ارو مرو خلک له کارسره علاقه پيداکوي. دلته بايد زما مقصد توضيع شي او ووايم چې د کار مبصرين کولای شي په لاس لاندې مامورينو کښې دکار علاقه پيداکړي مګر دا هله چې کار ليدونکی ظاهر بين نه وي او څوک يې په هغه دغه نشي غولولی يعنې محض حرکت او منډې رامنډې ددوی په مخ کښې نه حجاب کيږي او د هرچاپه کارکښې ډير واړه ذرات هم ليدی شي او پوهيږي چې داکار علاوه په کميت څومره صحت او کيفي حسن لري. اوپه دې هم پوه وي چې ددغه سړي په نظرکښې چې دومره ډيرکار کوي څه غايه موجوده ده؟

څومره چې دده دکار هنګامه ده هغومره کاريګردی که يه؟

څوک چې دده کارونه راته ستايې هغوئ تش کار او ظاهري حرکاتو ته ګوري که په کيفياتوکښې هم تعمق کوي؟

ځينې وختونه سړی دخلکو له خولې چې عمومې نغاره يې بايد وبولو اورې چې فلانکی.... هيڅ په کار ستړی کيږي نه او له فولادونه هم سخت اوکلک دی. هغه بله ورځ چې سخته سيلۍ او اوريا و ه څوک له يوه کلي بل کلي ته نشو تلای مګرده له خپل ماموريته څوکروه ليرې فلانکی ځای ته چې نه پوهيږم هلته څه پيښ شوی و ځان ورساوه او په هماغه ورځ بيرته هم راغی. اکثراًدغسې اوازې لويو لويو ځايوته هم ورسيږي اودغسې ځينې نورعوامل هم پيداشي چې سړی جدي او فعا ل معرفي کړي مګر چې سړی ورپسې څاروکړي هغه په هغه ورځ د همدغه مقصديعنې هنګامې اچولو لپاره داکار کړی وي او نورهيڅ کارنه وي، ځينې نورکسان چې پدې سرپوه شي هغه هم له دغسې تظاهر اوعصري رياکارۍ ځنې کاراخلي اوخوشې په خوشې هرې خواته اسونه ځغلوي نو ديته سړيله کارسره علاقه يا رښتيانی فعاليت نشي ويلی اونه په دغسې جديتو او حرکاتو کارونه ښه کيږي.

دلته بيامجبوريږو چې ووايو په هرځای کښې چې دکارونوپه ليدوکښې ډيردقت کيږي او صحيح کارقدر اوقيمت لري هلته خلک له کارسره علاقه پيداکوي او ښه کارکوي ځکه چې انسان يو ترقي خواه موجوددی او له خپل پيشرفت او ارتقا سره ټينګه علاقه لري، که دده په مخکې نورې لارې بندې شي چې په دروغو او ريا، تملق اوچا پلوسۍ، غلاو فريب او نورو غيرمشروعو وسايلو پيشرفت ونکړی شي او پدې هم پوه شي چې دلته کاريګر او بيکاره پټ نه پاتې کيږي او سړی دچاپه سترګو کښې خاورې نشي اچولی د وړاندې تګ لپاره يې بې له همدغې يوې صحيح لارې بله لاره نشته، په شخصې اعتباراتو او اشنايي ګانوسړی نشي چليدلی، څوک له چانه سترګې نه پټوي او نه په چل ول کارکيږي ارومرو صحيح کارته ملاتړي اوله کارسره علاقه پيداکوي. مګرکه سړی ګوري چې په ځينو نورو وسايلو سړی ډير ګرانيږي او دپيشرفت په لاره کښې صحيح کاراوله درجه عامل نه دی، څوک چې يوازې کارکولی شي او دپيشرفت لپاره نور وسايل نلري دهغه غاښ هم څوک نه ګوري هلته نوپه افرادو کښې يانور فعاليتونه پيداکيږي چې هغه زرنګي، چالاکي څه و څه غواړي ياخو داسې شی چې په شپو ورځو تيرولو شکرونه باسې او هيڅ نه کوي بلکې اکثريت او عموميت دې خواته ميل کوي او خلک په سړو زړونو کارونه کوي. صحيح ذهنيت او صحيح فکرله دماغونو وزي اوپه عوض کښې ياس او بد بينۍ ځای نيسي، دصحيح پيشرفتونو مثالونه اونمونې له خلکو ورکې شي او غلطې نمونې ترنظر لاندې وي.ددې ټولو خبرو مقصد دادی چې انسان په اجتماعی حيات کښې دمقايسې اونسبت په اصولو ډير کلک دی. ښه اوبد، حق او نا حق دکاميابۍ اوناکامۍ په رڼا کښېويني او د نتايجو له مخې حکمونه کوي. څوک چې ورته په حيات کښې لږ څه کامياب معلوميږي د هغه پيروي او تعقيب کوي او لکه چې وايي: ختکی له ختکي نه رنګ اخلي.اشخاص هم يوله بله متاثر کيږي او تقليد کوي نو که چيرې هغه کسان چې له کارسره علاقه لري وپيژندل شي او ښه وګڼل شي، دپيشرفت دپاره نورغيرمعقول مسايل خنثی شي او يوازې صحيح کارکول، له کار سره علاقه لرل يوقوي موثر عامل وبلل شي څوک چې خپله وظيفه په ښه شان اجراکوي ديته محتاج نشي چې خپل کار وستايي، ځان يوه اوبل ځای ته ورسوي او ددلربايۍ د پاره له سلو نيرنګوکارواخلي ارومروله کارسره صحيح اورښتيانۍ علاقه پيداکيږي او څوک خپل لورپه لوټه نه تيره کوي. نه هغه فعاليت اولياقت چې بايد په کار او وظيفه کښې صرف شي بلې خواته صرفيږي او نه غلط مجري پيداکوي.(۱)

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۴ ګڼه ۴_ ۶ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دپوهې غرور

هغه څوک چې پخپله پوهه مغروردی او هرڅه دپوهې په رڼا کښې غواړي، زښت ډیر غولیدلی او د ژوندانه په ضروریاتو، د کامیابې په اسرارو، دخوشبختۍ او خوشحالۍ په وسایلو کښې یې هیڅ فکرنه دیکړی. دانسان له پوهې او هوښیاري هغه خوا نور شیان هم شته چې دده په کامیابۍ او شخصیت کښې ډیر دخل او تاثیر لري. مګر خلک دغه تاثیرات دده د پوهې او هوښیاري محصول بولي او ګمان کوي چې ټول کارونه په عقلي او علمي لیاقت باندې کیږي.
همدغه سبب دی چې ځنې کسان یوازې دعلم په زور هرڅه غواړې او بل هیڅ شي ته توجه نه کوي. زه دلته دعلم او عقل له فضلیت او اهمیت نه څه انکارنه کوم او پدې پوهیږم چې دغه انکار جهل اونا پوهي ده مګر ددې لپاره چې ځینې کسان نورو شیانو ته هم ملتف شي او دعلم وعقل له غروره نجات ومومي وایم چې دانسان په خوشبختۍ او خوشحالۍ، لوړتیا او کامیابۍ کښې ځینې نورشیان دخل لري چې باید څوک ورځنې سترګې پټې نکړي او په بې اعتنایۍ ورته ونه ګوري.
ډیرځله دوه تنه له یوه مکتبه را اوزي اوپه یوه دایره کښې کار کوي مګر هغه څوک چې په مکتب کښې اول لمبر وي دلته بیرته پاتې کیږي او هغه بل وړاندې ځي او حق هم لري چې وړاندې ولاړشي. ډیر طالبان له یوه ملانه دملایۍ پګړۍ وتړي مګر یوپه جامعه او محیط کښې ښه ومنل شي او هغه بل چې په حاشیو اونکتو ښه پوهیده هغومره اعتبار نکړي پیدا، ډیراشخاص شته چې پخپله پوهه او لیاقت ځانته دوستان پیداکوي، خلکو ته سمه اوصحیح لاره ښیي، او پخپله هم په ښه لاره درومي، مګرځینې نورپرې نورنور کارونه کوي او هرڅوک ورته په بد نظرګوي.
پدې کښې هیڅ شک نشته چې پوهه او علمي لیاقت دانسان جما ل اوکما ل دی او د هر چاپه نظرکښې ښکلی ایسي مګر هرچاته به پخپل ژوند او حیات کښې معلومه شوې وي چې په هر ښکلي څوک زړه نه بایلي او په یوازې ښکلیتوب دلبري او دلربایي نه کیږي.
دانسان په پیشرفت او کامیابۍ کښې ډیرواړه شیان چې هیڅ په نظرکښې نه راځي ډیر تاثیرات لري چې هغه باید له پوهې او لیاقت سره یوځای شي. کوم سړی چې علم او پوهه لري مګرښه اخلاق او صحیح کرکټر نلري په حقیقت کښې هیڅ نلري، هغه څوک چې داهم لري مګرد یو خوږ صحبت اوبیان قوت نلري هغه هم نیمګړی دی او ځینې اشخاص ترینه وړاندې کیږي. څوک چې داټول صفتونه او مزایا پیداکړي مګرد نظافت او معاشرت داصولو پابند نه وي بیاهم دچا نه خوښیږي اوپه حیات کښې ځینې ناکامۍویني که دا نقیضه هم رفع شي او دا ټولې نیمګړتیاوې پوره کړي سره له دې هم که سړی زحمت کښي او فعالیت نلري دی بیرته پاتې کیږي او نورخلک دمخه ځي.
غیرله دغو شیانو ځینې نورې خبرې هم شته چې په یوه او بل محیط کښې فرق کوي او دهر ځای دخصوصیت تابع وي، په هرځاي او هر محیط کښې یوڅه معنوي صفات او مزایا شته چې په سړیتوب او انسانیت ورځنې تعبیر کیږي او داصفتونه باید موږ په یوازې پوهه او هوښیارۍ جاه و جلال، ثروت او تمول کښې ونه لټوو بلکې دانسان په اخلاقي او نفسي کیفیاتو کښې یې وګورو.
زه دامنم چې سړیتوب، پوهه او هوښیاري غواړي مګر یوشی نه دي او په ځینو مواردو کښې سره بیلیږي، ځینې کسان به وي چې علم او پوهه به نه لري او سړیتوب به لري، کله به یو سړی پوه او هوښیاروي مګر دسړیتوب دعوه به نشي کولی.
څنګه چې پوهه په بیلوبیلو مواردو کښې فرق لري یو سړی دکتابو په تورو ښه پوهیږي، دخلکو په اوضاعو ښه پوه وي، ځینې په منطقي اصطلاحاتو او فلسفي مباحثو کښې ډیره معلومات لري، ځینې نورپه اولسي خبرو او کارونو ښه پوهیږي، دغسې دسړیتوب مفهوم هم په هرملک او هر محیط کښې بیلیږي او داشخاصو جمعیتونو په نزدیر ثابت او معین صورت نلري، مګر دومره پوهیږو چې تهذیب او ترتیب دسړیتوب په مفهوم کښې مهمه برخه لري او همدغه شی دیوه انسان دپاره ترهرڅه دمخه ضروري دی.
دسړي معنی دانه ده چې ارومرو به زیات علم او معلومات لري یابه په کوم فن او صفت کښې ډیر ماهروي. دا راز صفات چې په علمي لیاقت یاپوهه ورځینې تعبیر کیږي دیوه سړي انساني حیثیت او سړیتوب به قدر کوي او ښه مرسته ورسره کوي مګریوازې همدغه شی سړی نشي مسعود کولی او نه تش علمي قابلیت سړیتوب بلل کیږي، که لږڅه نورهم تعمق وکړو یوازې سړیتوب هم دیوه انسان دخوشبختۍ او خوشحالۍ دپاره کافي نه دی.
دلته زما مطلب له خوشبختۍ څخه همدومره شی دی چې یوانسان په اجتماعي حیات کښې خلکو ته موفق او مسعود ښکاره شي اودی هم خپل ځان ناکام ونه ګڼي او مایوس نه وي، ددې مطلب دحصول لپاره البته دیوه سړي پوهه او سړیتوب ضروردی چې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله پوهه او لیاقت ځینې کارونه وکړی شي او په سړیتوب او انسانیت په جامعه کښې خپلې شپې ورځې ښې تیرې کړي چې څوک ورته په بد نظر و نه ګوزري مګر یوازې دا چې سړی کاروکړی شي او څوک یې بد و نه ګڼي کفایت نه کوي سړی باید دیوه اوبل د توجه جلبولو او دځان دمحبوبیت لپاره ځینې نورشیان هم ولري یعنې د امیزش قوه، نشاط او بشاشت، دملګرتیا تمایل دمحبت جاذبه ، ښه څیره، صمیمیت ښودنه، دمحبت لپاره ایثار، صداقت اوکرامت نفس، وقار او څیره، جدیت او فعالیت اوداسې نورصفتونه هم په کاردي.

دغه راز ټول شیان چې جمع شي دیوه سړي شخصیت ورځنې تشکل مومي او دغه مقبول او محبوب شخصیت دانسان په مخکې دژوند ټولې کندې کپرې اواروي او په صحیح پیشرفت کې ورسره مرسته کوي. د دې ټول بحث نتیجه دا ده چې باید سړی د یوه صفت په لرلو لکه علم او عقل یا ښه سړیتوب او فعالیت مغرورنشي او دتش لیاقت ترغرور لاندې رانشي.

ډیرکسان شته چې په اجتماعي وظایفو کښې داخل شویدي اوپخپل پیشرفت نه دي قانع، ځینې کسان په تصورکښې راولي چې هغوئ ورته له ځانه کامیاب ښکاري مګر مستحق یې نه ګڼي ځکه چې دهغوئ علمي لیاقت ورته له ځانه ټیټ معلومیږي اوپه دغه حکمیت یا مقایسه کښې یوازې یوشی په نظرکښې نیسي مګر دیته نه ګوري چې په یوه ګل هیڅکله نه پسرلی کیږي.

سړی باید په حیات کښې دقیق اوعمیق شي او وپوهیږي چې انسان ډیرو شیانو ته ضرورت لري، دغسې چې یوموټرپه تشو اړابو اویوازې تیلو مخکې نشي تللی او ډیرې وړې پرزې په سیر وحرکت کښې ورسره مرسته کوي یوانسان هم په یوه یا دوه شیانو کښې که څه هم ډیرمهم اوقیمتي وي خپل پیشرفت ته ادامه نشي ورکولی، دغه راز لیاقتونه چې نورمعاونه صفات نلري بې له یا س اوبد بینۍ بله نتیجه نلري. دغه راز کسان خپلې نیمګړتیاته نه ګوري او بې دقته په محیط او جامعه پړه اچوي او دیوه ناقص او بې تعمقه حکمت په اثر په حیات کښې داجتماع او اجتماعي جریاناتو په نسبت بدبین اومایوس شي.

که څوک غواړي چې اجتماع ته نژدې شي او له اجتماع نه استفاده وکړي دعلم او لیاقت غرور دې له ځانه لیرې خپله هوښیاري او دبل ناپوهي دې په منځ کښې حایل نه ګڼي، سړیتوب او انسانیت دې نه هیروي بلکې رادې شي او له اجتماع سره دې خپل غم شریك کړي او خپله خوشحالۍ دې هم د نورو له خوشحالۍ سره یوځای کاندي، خپل زړه او فکردې له دوئ نه بیلوي، یوځاي دې ورسره خاندي او یوځای دې ژاړي. ددوئ په خوښه دې کار وکړي چې د ده په خوښه کار وشي خپل ځان، خپلې جامې، خپل ژوند، خپل ذوق، خپل شعور او هرڅه دې دمحیط او جامعې په خم رنګ کړي او دغه صیغه دې په ځان کښې پیداکاندي. ځکه چې حوشحالتیا او کامیابي همدلته ده او هیڅوک یې بل چیرته نشي پیداکولی، هرڅوک چې له اجتماع نه لیرې شو اوخپل زړه اوفکریې له دوئ نه بیل کړهغه په اورکښې لوئیږي او شپه ورځ سوزي!

د(من شذ شذ في النار) همدغه معنی ده اود دنیا دوزخ همدغه دی.(۱)

عقل، قانون غرایز

انسان که څه هم دعقل اوتمیز خاوند دی اوپه همدغه شي خپل ځان له نورو حیواناتو بیلوي، مګر په خپلو کړوکښې دعقل په نغوته دومره نه ځي، لکه چې غریزه یې یوې خوا او بلې خواته بیایي. کوم کارونه چې یوانسان په شپه او ورځ میاشت او کا ل یا پخپل عمرکښې کوي اکثراً یې د غریزې په قومانده اجرا کړی وي، او ډیر لږ، خورا لږ، ښخي لږ کارونه داسې وي چې دعقل او سنجش په اثرکښې شوي وي، داچې مور کله یوشی ښه ګڼو راته بدایسي، کله ګرزو او کله کینو، کله خاندو کله ژاړو، له ځینو شیانو ویریږو او په ځینو خوشالیږو اکثر دغریزې کاردی او د عقل مشوره پکې څه دخل نلري. کله چې سړی تږی شي او اوبه څښي که چیرې له عقل سره مشوره وکړي عقل هم د اوبو څښل مصلحت ګڼي او اجازه ورکوي، مګر دی د ګټې او فایدې د سنجولو او د صحت ساتلو له فکره پخواد غریزې په امر کنډول په سر را اړوي او اوبه څښې. نو مطلب دانه دی چې ټول غریزي افعا ل له عقل اومصلحت نه مخالف دي یا هرڅه چې انسان دغریزې په تقاضاکوي هغه عقلاً ممنوع او غیر مفید وي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال ، ۵ ګڼه ۵_ ۷ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بلکې مقصد دادی چې انسان پخپلو کړوکښې دغریزې تابع دی او عقل دغریزې غوندې سابق نه دی. دانسان په ژوندکښې ډیرلږ کارونه پیښیږي چې هغه د خیروشرسنجولواوفکر کولو په اثراجرا کیږي.

که موږ فرض کړو چې یوتاجر دخپلې ګټې لپاره یو ه بل ملک ته ځي اوله خو به غالباً دغه تګ هم پوره دعقل په مشوره او مصلحت نه وي ځکه چې ډیرځله ځینې سوداګر داسې ځایوته هم په ګټې پسې ځي چې هلته دسرزیان او د حیات خطر هم موجودوی او زیات ګمان کیږي چې دغوږ ګټلو په ځای به سر بایلي که فرضاً دا اراده بالکل دعقل او فکر په خوښه وي نو په لاره کښې خو خوراک څکاک، هواخوري اوناسته ولاړه یا دا راز نور کارونه ټول دغریزې په شایق کوي.

ډیرکارونه دي چې انسان یې دمیني یاغضب دپاره کوي اوعقل سرې ورځنې منع کوي، مګر د غریزي په مقابل کښې یې څوک په خوله پیاز هم نه خوري،ځکه چې غریزه دانسان په اعصابو او عصبي جهاز کښې نسبت عقل ته ښخ ځای اوقوي حاکمیت لري او دغه حاکمیت په اطفالو او هغو کسانوکښې چې طفولیت ته نږدې وي یعنې معناً کوچنی بلل کیږي او عقلي قوه پکې ښه نه وي قوي شوي، زیات لیدل کیږي، که موږ په کلي، وطن او هیواد بلکې په نړۍ او دنیا کښې سترګې وګرزوو او ځان د لویو او وړو اشخاصو له حا ل، احوا ل او ژوندانه څخه خبر کړو راته به څرګنده شي چې په دنیا کښې لږ خلک تیرشوي یا فعلاً شته چې په ځینې مسایلو کښې په غریزه بریالي شوي او دعقل په مشوره یې له غریزې نه مخالف کارکړیدی، په ډیرو لویو شخصیتونو کښې سرې دغه نادر صفت موندلی شي او پوهیږي چې دعشق اوغضب خواهشاتو او احساساتو له سکندر سدونو څخه اوښتل اودعقل په نغوته تلل څه اسان کارنه دی چې هرڅوک یې وکړی شي، او هر یو پرې وستایل شي.

ترڅو پورې چې بشري نوع دعمومیت او اکثریت په لحاظ یوه معنوي رشد او عقلي بلوغ ته ونه رسیږي او علم لکه رزق او روزي هرچاته لږ او ډیر و نه رسیږي هیڅ امکان نلري چې عقل دغرایزو ځای ونیسي او په دنیا کښې یوحقیقې عدالت قایم شي، مګر ددې خبرې دامعنی نه ده چې موږ به له ځانه نا امیده کیږو او هیڅ کوښښ به نه کوو چې ځان له هغې خوانه دې خواته لږ څه نږدې کړو ځکه چې په دنیا او د دنیا په تاریخ کښې موږ څو کاله پخوا داسې نمونې اومثالونه پیداکولی شو چې دعدالت دقیام او دحقیقت خوشحالتیا لپاره یې دعقل په مشوره داسې کارونه کړي چې له غرایزونه بیخې لیرې معلومیږي، ډیر د واک او حکم خاوندان تیرشویدي چې دحکمیت اوقضاوت په وخت کښې یې د زوی او دځان مینه هم هیره کړیده او خپل و پردی ورته یوشان ایسیدلی دی، داسې هم پیښ شویدی چې عشق هم په دغه لاره کښې مغلوب شوی او انسان له دغسې شخړو څخه بریالی راوتلی دی.

نوداکار دانسان لپاره څه غیر ممکن او محا ل نه دی او کیدی شي چې انسان په اجتماعي او رسمي امورو کښې دعقل اوشریعت قانون او ټاکلو اصولو په لاره ولاړشي او خپلې مینې اومحبت نفرت او عداوت ته څه اعتناونکړي، دهمدې لامله انسان د شریعت لخوا دیو څه قوانیونو په منلو مکلف شوی او په ځینو بدو کارو باندې چې دی یې بې د عقل او مصلحت له مشورې د خپلو احساساتو او خواهشاتو یا غرایزو په اثرکښې وکړي جزا مومي د هرملک او هرهیواد په اساسي قانون کښې هم څه اصول او ضوابط شته چې انسان به د هغو په مقابل کښې په غرایزو پښې ږدي او خپل طبیعې اوشخصي میل ته به نه ګوري، یعنې څنګه چې یوسړیخپل مریض زوی ته چې ډیر ورته ګران هم وي یوه داسې عذانشي ورکولی چې هغه ورته ضررکوي، که څه هم هغه یې ډیره تقاضا کوي او په ژړلو یې غواړي. دغه راز یو خزانه دار هم خپلو خپلوانو ته بې رسمي برات او حوالې څه نشي ورکولی اونه یو حاکم او قاضي یو امراو واکدار دخپل ورور او خپل دوست هغه راز مراعات کولی شي چې اصول اوقانون یې روا نه بولي، ډیرڅه دانسان زړه غواړی مګر کولی یې نشي او نه یې کوي ځکه چې سړی پرې ملامتیږي او خلک ورته بدوایي. موږ خپلو غرایزو او خپلو خوښوته په شخصي امورو کښې تابع یو او غاړه ورځنې نشو غړولی، مګر داجتماعی مسئولیت په ځای کښې بیا ورسره په مجادله مکلف یو.

دمثا ل په ډول وایم که یو معلم په یوه مکتب کښې څو تنه خپل اوپردي شاګردان لري چې په زړه کښې دځینو شاګردانو لوړتیا غواړي او لورینه یې په هغو باندې زیاته وي دی دا کولی شي چې بې له رسمي اوقاتو هغوئ ته تعلیم ورکړي او له نورو نه زیات څه وروښيي مګر دانشي کولی چې د تعلیم په وخت او د مکتب په کوټه کښې خپله ټول توجه همدوئ ته وقف کړی، یاد لمبر ورکولو په وخت کښې خپلوان او اشنایان وپالي ځکه چې پدې وخت اوپه دغسې ځایونو کښې محبت او عاطفه ګناه ده او دعدالت ملاماتوي. ددغه راز مراعاتونو او غرایزو له جغ لاندې په دغه ډول تګ په اجتماعي لحاظ یوه لویه تباهي ده چې زیان

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوضرر یې زښت ډیردی اودخلکو مخه هم له یوې صحیح اوسمې لارې څخه بلې خواته رااړوي، هر څوک کوښښ کوی چې په کړو لاروخپل مطلب ته ورسیږي او ددې په ځای چې حقیقت وپالي اشخاص پالي او دوسایلو درګاه ته لاس غزوي. هیڅاته د اعتماد بنفس او سعی عمل قوه نه پاتې کیږي او نه په داسې ځای کې سړی د جریاناتو په لړ کې څه انتظام او معقولیت لیدلی شي، دلته ښايي څوک داګمان وکړي چې په هرځای او هر هیواد کې هرو مرو یو څه قوانین او اصول وي چې څوك د غرایزو اطاعت یا د مینې او غضب پیروی ته نه پریږدي او هرسړی مجبوروي چې د دوست او دښمن په حق کښې لکه یو قانوني کتاب یوډول حکم وکړي او هر چاته په یوه سترګه وګوري دلته نو ضرور ایسي چې سړی په قانون خبرې وکړي چې قانون څنګه شی دی او څه کولی شي؟ په اجمالي ډول خو همدومره ویلی شم چې قانون په یوه ملک کښې داسې مثا ل لري لکه برق چې ټول ښاراو ټول کورونه رڼا کوي مګرکه چیرې وشلیده نو ډیرکورونه هم سیزي اومسول یې هم نه پیژندل کیږي یعنې په عین رڼا کښې تورتم لري او له ګټې سره یې زیان هم ترلی دی.

ددې دپاره چې خبره ښه روښانه ا وسپیځلی شي جزئیاتو ته به راشو او مثالونه به وښیو.

دونه تنه شاهدان که دیوه سړي په بدوالي شاهدي ورکړی هغه شرعاً او قانوناً بدګڼل کیږي، که دکلي کورخلک په یوه سړي بد ووايي یا دیوه ځای حاکم اوعلاقه دار د چاپه حق کښې دبدوالی نطریه ورکړي هغه ته ارومرو سزا ورکول کیږي پدې قانون باندې هیڅوک څه اعتراض نشي کولی ځکه چې که قانون دانسانانو قول او وینا ته څه اعتبار ورنکړي او سند یې و نه بولي د دنیا معاملې اوکارونه ټول بې اجرا پاتې کیږي او دژوندانه چارې معطلیږي، نو ضرورت او احتیاج، عقل او نقل دهمدې خبرې تائید او تاکیدکوي چې باید دیوه انسان او مسلمان خبره اعتبار ولري او دهمده په وینا حقیقت وپیژني نوکه چیرې هغه شاهد او هغه خلک چې یوه سړي ته بدوايي یخپله بد وي او دعنا د له مخې د هغه په حق کښې څه وايي یا د حکم خاوند دیوه غرض لپاره خپله نظریه بده ښکاره کوي قانون پدې ځای کښې دحقیقت او عدالت هیڅ مرسته نشي کولی اومسول هم نه ګڼل کیږي ځکه چې بله هیڅ لارنشته چې ددغسې پټو ظلمونو مخه ونیول شي او هیڅوک په هیچا څه ظلم ونکړی شي نو ددغسې ملاحظاتوپه اثرکښې ویلی شو چې قانون دیوی غذامثا ل لري چې یو فاسد وجود کښې فاسد مواد ورځنې جوړیږي او بد تاثیر کوي مګر که نه وي نو سړی ژوند هم نشي کولی د همدې لامله ځینې کسان ځینې خلکو ته خپل کارونه په داسې وخت کښې وړاندې کوي چې دهغه طبیعت ښه وي او پام یې په نیکو وي همدغه راز خلک اکثراً موفق هم وي او موقع شناس ورته ویل کیږي ځکه چې په ډیروخلکو کښې د طبیعت ښه والی اوبدوالی دومره تاثیر لری چې ښه یې له پامه بدیږي او بد ورته ښه ښکاره کیږي، کله څوک په څه مجبوروو، چې دکار د پاره به یې دچا وچولي نه کتل یا به یې دوستان او اشنایان پرې جرګه کول.

که چیرې څوک د خپلو تاثراتو او احساساتو تر اثر لاندې نه راتلای او هرچا د حق او حقیقت په تقاضا او د قانون دصحیح استعمال په خوښه کارکولای څه به خلکو دیوه اوبل ناوړه مراعاتونه کول، ولې به خلکو ویلې چې مربي لرې نومریاخوره، دڅه لپاره به یوه اوبل ویلې چې زه بې وسیلې یم، زه واسطه نلرم هر څه په واسطه کیږي، داټولې خبرې خو بې څه نه دي او خوشې په خوشې خلک داناړې نه وهي کوم کارچې ځینې کسان یې په یوه ساعت غوره مالۍ یاپه لحاظ او خاطر کوي هغه دکوه قاف دیوان هم نشي کولی. نو تر څوپورې چې خلک په لحاظونو پسې ګرزي اوپه خوشامدو خوشحالیږي ترکوم وخته چې خوشحالتیا په انسان حاکمیت لري، اومراعات په حق او حقیقت غالب وي قانون او عدالت به هم د اشنا او نا اشنا شعورلري او کارونه به ډیرځله د اشخاصو په کیفي اونفسي اغیزو، د وخت او موقع په تقاضا، دیوه او بل په سپارش اجراکیږي. داحا ل البته دیوه ملت د اجتماعي حیات رنځو رتیا او اوموالی ښیي مګر ددې رنځو رتیا علاج هم ډیر ګران دی او یوه اساسي مجادله غواړي، ډیرشیان په کاردي چې د یوه ملت په اجتماعي حیات کښې تغیر اوتحول پیښ کړي یا په بل عبارت بدعاتونه ورک کړي، او دخلکو مخه له کږو لارو ګرزوي.

دیوه ملت لوړه او عالي رتبه په غرایزو باندې دمامورینو حاکمیت، د اداري چارو پوره لټون، دکار کوونکو اشخاصو مجبوریتونه رفع کول، دښو او بدو نه ورکیدل او نه پټیدل، دچاپه ظواهرو نه غولیدل بدو او ضرري خلکو ته مخه نه ورکول دا ټول ددغسې اجتماعي اصلاحاتو د پاره ضرور او په عین حال کې ډیر ګران کار هم ایسي. دلته باید دډیرو خبرو د نتیجې په ډول ووایو چې انسان طبعاً دخیر خواته مایل او خیر خو ښوونکی پیداشویدی، مګرپه طبعیت کښې یې دلوړتیا ارزو او ځینې نفسي خواهشات هم شته چې که دی په ښه لاره نشي ور رسیدلی او موانع یې په مخکښې وي نو بیا په پټو اوکږو لارو هم ځان ورسوي او دځینو مجبوریتونو په اثرکښې بداو ناوړه کارونه هم کوي نوددې دپاره چې له انسان څخه بد او ناوړ ه سلوک ونه لیدلی شي لازمه ایسي

(c) ketabton.com: The Digital Library

چې دده لپاره یوښه سرک او سمه لاره جوړه شي چې خپلو مطالبو او مقاصد وته پرې ورسیږي او لارې کړولوته خپل مجبوریت حس نکړي. دالاره باید ډیره اوږد ه هم نه وي چې دی یې د اوږد والی په سبب بله له اغزو ډکه لاره اوپیچومی غوره کړي. دغه لار دې ته باید را وښودل شي چې په تا پسې بینا سترګې هم ځار کوي او ستا ښه و بد په هیڅ شان نه پټیږي او نه څوک دربانده غولیږي. نورخلک هم باید له هغو بدو او لنډو لارو منع شي ځکه چې انساني رمه هم لکه میږي او پسونه داسې ایسي چې که یو له لارې کوږشي نورهم ورپسې ځي.(۱)

اجتماعي نظام

کارونه او وظایف دوه ډوله دي، یوه قسم ته انفرادي او بل ته اجتماعي ویل کیږي، دا چې یوسړی دیوه فرد لپاره خدمت کوي دشخصي او انفرادي کارونو په حساب کښې راځي. مګر هغه څوک چې د خپل مملکت او ملت لپاره کارکوي داجتماعي وظایفو په نامه یادیږي.

هرکار او هره وظیفه په دغو دوو لحاظو نو دقدر وقیمت په لحاظ فرق کوي او رنګ یې بدلیږي که یو عالم دیوه تعلیم لپاره استخدام شي هغه بیل حیثیت لري اوکه په یوه مکتب یامدرسه کښې ځوتنو ته تعلیم کوي هغه په بل نظرلیدل کیږي که څه هم دواړه یوه وظیفه اجراکوي چې نوم یې تعلیم او ښودنه ده. هغه سړی چې دیوه کورسانته کوي او دیوه شخص نوکر وي بیل نوم لري مګرڅوک چې دمملکت په عسکري نظام او د هیواد ستانونکو په جمعیت کښې داخلیږي بل نوم اوبل نشان پیداکوي.

انفرادي کارونه له یوې صحیح موازنې لاندې نه راځي او نه یومعین قیمت پیداکوي مګر اجتماعي وظایف ځانته یوه معیار او میزان لري، هغه کاتبان چې دمفردو اشخاصو لپاره کار کوي په معاشونو کښې یې ښایي چې ډیرفرقونه ولیدل شي مګر د دوایرو کاتبان اوسرکاتبان ماموران او مدیران ټاکلي معاشونه لري او څوک پکې تغیر نشي کولی همدغه شی دی چې معاش له مزدورۍ او اجورې نه معناً او کیفاً بیلوي اوبیو اعزازي حیثیت او اعتبار ورکوي. مګر دغه اعتباري رنګ دومره قوي او پوخ دی چې ددغوکارونو نوعیت او حقیقت بیلوي او دهر چا په نظرکښې یې بل بل راز ښیي، هغه څوک چې معاش اخلي او هغه څوک چې مزدوري او اجوره اخلي ډیرفرق لري اوبیل بیل اشخاص ګڼل کیږي.

دغه معنوي قیمت چې په معاش کښې شته لږ معاش ته په ډیره اجوره ترجیح ورکوي او یو مامور قانع کوي چې په ډیره مزدورۍ پسې ولاړنشي او دخپل خدمت نوعیت بدل نکړي یعنې له رسمي دوایرو او اجتماعي وظایفو څخه شخصي خدمتونو او نوکریوته زړه ښه نکړي او ماموریت په مزدورۍ بدل نه کاندي ځکه چې یو فرد نورو افرادو ته ضرورت او احتیاج لري او د اجورې یا څه نفع اوفایدې په مقابل کښې خپل کارونه په یوه اوبل اجراکوي. دغه شان اجتماع هم ډیر کارونه اوضرورتونه لري چې له افرادونه یې غواړي او په مقابل کښې معاشونه او منافع ورکوي مګر دومره فرق شته چې یو فرد له خپل شخصي ثروت څخه هر څومره چې وغواړي چاته یې ورکولي شي.او پخپلو تصرفاتو کښې دکوم قانون او معین نظام تابع نه وي مګر اجتماع ځانته یو نظام او قانون لري او پخپلو کارو او اجراتو کښې بې انتظامي نه خوښوي ځکه یې دلته افراد داسې حقوق پیداکوي چې اجتماعي نظام په عدالت او منظمو اجرااتو مکلف کوي دهمدې لامله په رسمي دوایرو کښې یو معیار موجود دی او بې د وظایفو له قیمت نه د رتبو معاش څه فرق نلري یو کاتب ۲ (مثلا) په هر وزارت او هر ولایت کښې یو اندازه معاش لري او دیته نه مجبوریږي چې دمعاش دپاره د خپلې تبدیلۍ کوښښ وکړي ددې موازنې ساتل ځکه ضرور دي چې یو خو اجتماعي عدالت نه ساتل کیږي اوبل د وظایفو تقسم هم خرابیږي او هرڅوک هغه ځای ته هڅه کوي چې دده کارهلته زیات قیمت لري، دلته مقصد دانه دی چې ټول کارونه دې یو قیمت ولري بلکې مطلب دادی چې یو کاردې په یوه اوبله دایره کښې فرق نلري یو محاسب یا یو دتحریر کاتب باید په هره دایره کې یو راز استحقاق ولري هسې نه چې یو معلم او یو کاتب دې سره برابر وي ځکه چې دلته دکار او وظیفې جنس بدلیږي او هریو دخپل اهمیت او تکلیف په لحاظ بیل قیمت پیداکوي. غیرله دغې موازنې چې باید په معاشو نوکښې وساتل شي لکه چې ساتل شوې ده یو بل شی هم ډیر ضرور دی او دخپل ضرورت په اندازه ګران هم دی. ځینې کارونه په ځینو دوایرو کښې شته چې هلته دځینو غیر مشروعو استفادو مجا ل هم شته نوکه ددغه راز استفادو مخه ونه نیول شي، دیوه اخبار کاتب (مثلا) کوښښ کوي چې دیوې علاقه دارۍ کاتب شي دلته که څه هم په معاش کښې فرق نشته مګر په معیشت کښې فرق شته هغه ورځ زما یو دوست دخپل صحبت په ضمن کښې وویل څوکاله مې تعلیم وکړ پس له هغه چې کلي او کورته راغلم واده مې وکړ او مجبور شوم ځانته معاش پیداکړم، زه او زما یو خپښ چې دباجه او ساندو په نامه یادیږي دواړه راغلو او په دوایروکښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ماموران شو، زه دتعلیم خاوند وم یو کتابت راته میسر شو او هغه سواد نه درلود په یو ه دایره کښې تحویلدارمقرر شو. مګر تحویلداری یې داسې وه چې مصرف یې زیات درلود او دناوړې ګټې مجا ل پکې و، څو کاله وروسته زه یوې رتبې ته ورسیدم او نوم مې وګاټه مګر هغه ډیرې پیسې اوپولې پټې پیداکړه هغه بله ورځ چې زما زوی هغه کره ورغلیو ، چې بیرته راغی راته ویلې یې ترور کره مې یوه داسې ښه راډیو وه اوداسې ښه سازیې کاوه، په کورکښې یې ډیرې ښې ښې قالینې هم اوارې وې او ښه ښه چیرکټونه یې لرل د ترور زوی مې راته ویلې چې تاسې ولې راډیو ناخلئ؟......؟

دلته زما دوست راته وویل چې زه له خپل نصیب او قسمته کوم شکایت نلرم او دا نه وایم چې دتحویلدار صاحب بیسوادي له مانه ښه شوه ځکه چې که ماته هماغه تحویلداري سره له هغه مفاده راکړه شي زه به یې دځان لپاره عار اوتنزیل وګڼم.

مګر دا نه وایم چې دغه راز مظاهر په ځینو اشخاصو تاثیر کوي او ځینې کسان له معنویت نه مادیت ته او له صداقت نه خیانت ته راکاږي. په ا جتماعي نظام کښې باید دغسې غیر شعوري بې عدالتي هم رانشي او داسې ونشي چې یو د تعلیم خاوند او یو بیسواده په معیشت کښې دومره فرق ولري چې اطفا ل هم پرې پوه شي. یو اجتماعي نظام که یو نویسنده او دعلم خاوند ته له یوه بیسواده تحویلدار نه زیات معاش ورکوي او پدې باب کې د حق سنجش او د کار قیمت قائلیږي غرض به پکې همدغه وي چې دهغه معیشت له دې بل نه ښه شي او امتیاز یې راشي نوکه نتیجه بالعکس شي او دغه راز اجتماعي نواقص په ځینو دوایرو کښې رفع شي او څوک یې جلوګیري ونکړي دمعاشونو عدالت هیڅ نشي کولی او اجتماعي نظام د چا شکایت نشي رفع کولی.

داجتماعي نظام مهمه وظیفه داده چې په یوه ملک کښې عدالت قایم کړي او هرچاته دخپل کارد قیمت او اهمیت په قرار برخه ورکړي، اودسنجش او موازنې په اثر کښې هرڅوک دخپل استحقاق په اندازه وروزي. که یوه سړي ته یو فرد له خپل ماله هرڅومره شی ورکړي یا یوتن له خپل پټې او تجارت څخه هر څومره ګټه وکړي بل سړی څه ګله نه کوي او نه د اعتراض حق ځانته ورکوي مګرکه اجتماعي نظام بې له کوم حق او استحقاقه یوته زیاته برخه ورکوي ډیرنور خوابدي کیږي اوله خپلو وظایفو سره یې علاقه کمیږي، دلته ښایې څوک ووایي چې تحویلدار ته اجتماعي نظام دغه راز لوړ معیشت نه دی ورکړی او دا دغسې مثا ل لري لکه چې یو غل په غلا او یو بډې خور په بډو ډیرما ل پیداکړي او له یو ه بل مامور نه بدای شي. دا خبره رښتیا ده چې اجتماعي نظام هغه ته دومره ما ل نه دی ورکړی بلکې هغه له اجتماعي نظام نه غلاکړې ده مګر که یو قاسم او ویشونکی (چې باید یوشی په څو تنو داسې وویشي چې هر چاته خپل حق ورکړي او هیڅ بې عدالتي پکې رانشي) په تقسیم کښې وغولیږي، او ځینې کسان ترینه له خپل حق نه زیات څه پټ کړي هر څوک ورځنې شکایت کوي او عدالت هم ناراضه کیږي. ددغسې غلاګانو مخه نه نیول علاوه پدې چې په ځینو مامورینو کښې دشکایت فکر او شعورپیداکوي او ځینې کسان په بدو لارو بیایي داجتماعي نظام قصور او بې پروایي هم ښیي. ددغسې اصلاحاتو لپاره یواساسي فکرپه کاردی چې باید حسابي اوشعوري سیستم کښې اساسي اصلاحات وشي او محاسبین لکه دبصیرت ماشینونه داسې نه وي چې حساب او شمیر صحیح وښیي مګر نظر او بصیرت هیڅ ونلري. ښایي چې ځینو دوایرو کښې ډیرداسې تحویداران پیداکړو چې په څوکالو کښې یې له خپل معاشه یوپه لسه زیاته ګټه کړې او پخپل حساب کښې فاضل هم دی نو دغه راز محاسبه به سړی څه کړي؟ که مادلته څه حسابي تخصص درلودای ښایي چې اوس مې په حساب کښې ډیر اصولي نواقص ښودلي وای او دا ثابته شوې وای چې په حسابي امورو کښې ځینې نواقص شته چې باید رفع شي.

دمثا ل په ډول وایم یوه رسمي دایره چې دځینو شیانو اخیستلو ته ضرورت لري نو له تحویدار سره یو دوه تنه د هئیت په ډول مقرر کړي چې هغه شیان په بازار کښې واخلي او رایې وړي. دغه هئیت که هغوشیانوته په هر څومره زیات قیمت قایل شي او د دکاندارانو کلانتر یې تصدیق وکړی حسابي دوایر پکې څه نه وایي او داکار اصولي ګڼي مګر دهغې دایرې یوسړی هماغه شیان که په بازار کښې په نیم قیمت واخلي داکار د مسئولیت موجب ګرزي او دخیانت اتهام پکې پیداکیږي نو دغه راز تحویلدار چې دیوه شي قیمت د دوه درې تنو په خوشحالو لو او خوله خوړولو یو په لسه زیات ښودلی شي، نشي کولی چې ناوړه استفادې وکړي اوځان بې مسولیته موړ کاندي؟ کولی یې شي کړي یې دي او و به یې کړي.

په دغسې مواردو کښې که زموږ اجتماعي نظام مکمل وي او د بازار هرڅه معین اوټاکلی نرخ ولري بې له دېنه چې هیتونه وټاکل شي او تصدیقونه واخیستل شي، تحویلدار هیڅ نشي خوړلی او هرڅه پخپل اصلي قیمت اخیستل کیږي.

دلته دیوه حکایت په ضمن کښې دیوه مامور اویوه تحویلدار خبره منځ ته راغله او د بحث دمرکزیت حیث یې پیدا کړ مګر اصلي او اساسي مطلب دادی چې په اجتماعي وظایفو کښې باید یوه موازنه او شعور موجودوي او د هر چا وظیفه اوکار دیوه صحیح

(c) ketabton.com: The Digital Library

معيار له مخې قدرو قيمت ولري. هغه څوک چې اجتماع ته علمي او معنوي خدمتونه کوي له هغو کسانو چې دالاتو او ادواتو وظيفه اجراکوي او منډې رامنډې وهي هم دمعاش او معيشت په لحاظ، هم د اهميت او اعتبارله حيثه لوړ والی او تفوق ولري او مادي و معنوي تقدير يې وشي چې هيڅکله دعرفاني وظيفې خاوند خپل ځان له اداري رجالونه کم ونه ګڼي اوخپل اهميت داجتماعي نظام په نظرکښې لږ محسوس نه کاندي.

هغه کار چې اشخاص يې کولی شي له هغو کارونو نه چې ډيره موده تعليم او تحصيل غواړي بې ا هميته معلوم نشي او په هر لحاظ قدر وقيمت ولري، که داسې نه وي نو علمي او عرفاني خواکمزورې کيږي او هرڅوک اداري چارو ته ميل کوي. يو اجتماعي نظام بايد خپل مامورين پدې هم پوه کړي چې هرڅوک هرکار نشي کولی نوکه يو د علم او معرفت خاوند ځانته اداري کارپيداکړي هغه پيشرفت چې هلته کوي ښايي چې دلته هغومره مؤفق ښکاره نشي او په عادي اشخاصو کې وګڼل شي، داپوهول دژبې او وينا کارنه دی بايد په اجتماعي وظايفو کښې هر څوک چې کوم امتياز او فوق العاده مهارت په کومه خواکښې لري هغه وپيژندل شي او قيمت پيداکړي يعنې داسې ونشي چې هرڅوک پزه تور ه کړي او ځان اهنګر وبولي. دغه راز شعوراو بصيرت چې په اجتماعي نظام کښې وي هرڅوک ديته مجبوروي چې دخپل استعداد او لياقت له مخې يوکار انتخاب کړي نه دکار اووظيفې دقيمت په لحاظ، ځينې کارونه چې خرابيږي او دبې صلاحيته اشخاصو لاس ته ورځي سبب يې همداوي چې اشخاص خپل ځان او خپل استعداد ته نه ګوري او هر څوک هماغه کارته وړاندې کيږي چې زياته ګټه ياډير قدرلري نو وړ او نا وړه اشخاص هماغه وظيفه اشغا ل کړي او کار ليدونکي هم دومره ډيرښو اوبدوته نه ملتف کيږي او په يوه نظر ورته ګوري دا وضعيت طبعاً داجتماعي وظايفو موازنه خرابوي او ټول خلک يوه لور ته زور کوي چې بياسړی ځينو کارونو ته په اعلانونو هم څوک نشي پيداکولی مګرپه يوه بل کار هرڅوک سرونه ماتوي او وسايل ورته ګوري. (۱)

د ځان مينه

سپوږمۍ کله کله په هاله کښې ايساريږي مګر انسان هروخت دحب ذات ياحب نفس په دايره کښې راګير دی او هيڅکله له دې دايرې نشي وتلی.

دا دايره په ځينو باندې دومره تنګه وي چې بې له ده نه بل هيڅوک او هيڅ شی ورسره نه ځايږي، مګر په ځينو کسانو باندې دومره پراخه وي چې عالمونه پکې ځايدلی شي. څنګه چې وګړي ځينې په وړو او ځينې په لويو کورونو کښې اوسيږي، څوک دخپلې استوګنې ځای يوکلی ګڼي او څوک يوښار يا يو مملکت خپل کور او ټاټوبې بولي، دغسې دخلکو دمينې او محبت دايرې هم لويې او وړې دي، مګر دا دايره که هرڅومره لويه وي بيا هم اصلاً دسړي له خپله ځانه چاپيره ده او نورپکې طفيلي وي.

که تاسې په ظاهره يوسړی وينئ چې له يوه اوبل سره ډيره مينه کوي يا خپل ځان د کوم ميلمه او دوست و اشنا په خدمت کښې ستړی کوي دا مينه هم په اصل کښې له ځان سره ده او دځان مينه ورته ويلی شو ځکه چې نفع يې ده ته راجع ده او ګټه يې بيرته دده کا له ته راځي.

که ووايو چې هرانسان په ځان مين دی او له ځان سره مينه لري، يا دانسان په هر محبت کې چې له هرچا اوهرشي سره وي دځان مينه پټه پرته ده دروغ يې مه بولئ ځکه چې له خپل ځان سره مينه او محبت دانسان په غرايزو کښې حسابيږي او هيڅوک ترينه نه دی خلاص. ځينو شاعرانو که پخپلو اشعارو کښې خپلو معشوقو ته ويلي دي چې په ائينه کښې مه ګورئ چې په ځان مين او زموږ رقيبان نشئ، غوليدلي دي ځکه چې دا عشق او دامينه له حسن و جماله يا له محاسنو او فضايلو بې نيازي لري او هيڅ مادي يا معنوي صفات نه غواړي.

که څوک ښکلی وي او که نه وي، ښه وي اوکه بد، جوړوي او که ناجوړ، عالم وي او که جاهل، خوار وي ا و که بډای له ځان سره مينه اوپه ځان پيرزوينه لري، مګر دامينه دهر چا دفکر او ذوق په لحاظ بيل بيل رنګونه او مختلف مظاهر لري.

يو به وې چې ځانته به ښه ډوډۍ پيداکول له ځان سره مينه ګڼي او دځان مينه به ورځنې خيټو او دخيټې خدمتګار جوړ کړی،

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۴ کال، ۹ ګڼه ۳_۲ مخونه .

(c) ketabton.com: The Digital Library

بل به ګمان کوي چې په ښو جامو کښې ځان پټول له ځان سره مينه اوپه ځای پيرزوينه ده.

څوک به عزت او اعتبار ګڼل له ځان سره مينه بولي او ځينې به په ډيرو پيسو او جايدادونو کښې دغه مينه لټوي.

چاته به دابنه ښکاري چې ځانته عيش وعشرت برابر کړي او ځينې به فضايل پيداکول که څه هم ډير مشقتونه پکې وي حب نفس ګڼي او رياضت يا دنفس تذليل به ورته په ځان لورينه معلوميږي نو ويلی شو چې دامحبت دانسان دفکر او ذهن په اعتبار خپل شکل او صورت بدلوي او دانسان شخصيت ورځنې تشکيليږي. په هره اندازه چې افکار لوړ او عالي وي هر څومره چې انسان له لوړو معانيو سره اشناشوی وي هغو مره يې حب نفس او دانسان مينه هم يو ښه صورت اوښه مظهر پيداکوي مګرکه فکر او نظر ټيټ وي او څوک ځانته په ټيټ نظرګوري نو د ځان مينه يې مخ په ځوړي بيايي اوپه کنډ و کپرو کښې يې غورځوي.

غرض دادی چې په دې باب کښې د ځان معرفت ډيرتاثير لري که څوک دځان په پيژندنه کښې يوه لوړ اوعالي معيارته نه وي رسيدلی اوبې له خپل جسمانيته نور خپل ځان نه پيژني هغه ته دځان مينه همدا ښکاري چې خپل نفس او تن وپالي او خپل نفسي خواهشات پوره کړي. مګر که چا عقلاني او روحاني شعور پيداکړی وي اوځان له جسمانيته ماورا يو بل شی بولي هغه بيا په نورو روحي او معنوي لذايزو پسې ګرزي اوبل راز ارزوګانې ورته پيداکيږي.

ځيينو کسانو ويلي(فکر هر کس بقدر همت اوست) مګر کيدای شي چې حقيقت بل راز وي او د هر چا همت دهغه دفکر او شعور احساس و ادراک په اندازه وي نو په هر صورت چې فکر د همت په اندازه وي او که همت د فکر په اندازه وي خو د فکر او همت تر منځ يو ه داسې رابطه شته چې بايد يو له بله سره برابر وي او دځان مينه هم د همدې دواړو معنوي عواملو په اعتبار يوعالي يا ادنی مظهر پيداکړي او کله کله دځان مينه په يوه داسې رنګ کښې وليدل شي چې سړی ورته حب غير يا د بل مينه وايي. څوموده دمخه دکابل مجلې يوه فاضل ليکونکي ښاغلي خادم دخير دعزيزې ترعنوان لاندې دخپل يوه دوست حکايت رانقل کړی و چې هغه لس کاله له يوه فاضل سره چې په محيط کښې علمي او فلسفي شهرت لري پدې خبره بحث کړی و چې د ارادې محرک څه شی دی؟ دغه فاضل وايي په ټولو کاروکښې دانسان د ارادې محرک د ده د(حب ذات) غريزده او هغه هرڅوک چې وي وايي نه انسان بايد دومره خودغرضه نه وي اوله حيوانه د (حب نفس) په غريزه کښې فرق ولري يعنې بايدپه انسان کښې د خير غريزه موجوده وی چې د خير لپاره ايثار وکړي اوکله کله له خپلو شخصي اغراضو او منافعو تيرشي. پدې بحث کښې ښاغلی خادم د دواړو جانبو دلايل راوړي او په اخر کښې يې د خير د غريزې داثبات لپاره د خپل دوست له خولې دوه دليلونه راوړي اووايي: (١) چې يوه ورځ په بازار کښې تيريدم او يوه داسې سړي چې ښې معتبره جامې يې اغوستې وې له يو داسې چاسره جنګ درلوده چې زاړه اوشکيدلي کالي يې په تن کښې و زه د غريب سړي په خواشوم يعنې دهغو ښو جامو خاوند دکاندارمې ملامت کړ او غريب سړی مې ترېنه خلاص کړ حاضرينو له ما څخه تشکروکړ او ما خپله لپاره ونيوله.

(٢) بله داچې يو د ښې دريشې خاوند په بايسکل سپو راوله يوه دهاتي سړي سره يې تصادم راغی، او دا بيچاره يې په ځمکه راوغور ځاوه او علاوه پدې له بايسکله راکوز شو او دغه سړی يې نورهم واهه زه چې دلته حاضر وم وروراندې شوم ويل مې:

اغا ته ملامته يې اوکه داسړی؟ ته لا له ده نه معافي نه غواړې او وهې يې. که ته داسړی نه پريږدې نو زه ورڅخه جداً مدافعه کوم وروسته تردې دوه حکايتونو بياوايي چې دا باطني عامل او دغه ذهني محرک چې زه يې په دغو ځايوکښې د دوه مقتدرو سړو په مخکې ودرولم څه شی ؤ؟ وروسته تردې پوښتنې د جواب په ډول وايي يوقسم دترحم او دحق دمرستې احساس په ماغلبه کړې وه او د ځان د خطر او ضرر احتما ل سره يې دمظلوم په مدافعه کې ودرولم او په دغو حادثو کې مې هيڅ اغراض اومنا فع دخپل ونه ليدل، دمقالې په اخرکښې ښاغلی خادم ليکي: دا و زما د ملګري تقرير زه پخپله هم په همدغه عقيده يم چې دغسې يواحساس په انسان کښې شته چې ددغې غريزې په اثرکښې انسان دخير، حقانيت او وظيفې لپاره ايثار کوي. زه له ښاغلي خادم سره دا خبره پوره منم چې انسان کښې دخير غريزه موجوده ده او دهمدغې غريزې په اثرکښې انسا ن ډير دخير کارونه هم کړيدي مګر دده له دوست سره يوڅو خبرې لرم.

اول خودغه دوه مثاله چې ده د خپلې مدعا داثبات لپاره راوړيدی خورا ضعيف دي او د جانب مقابل ددلايلو په مقابل کښې څه موجوديت نلري، دی وايي دترحم او دحق د مرستې احساس په ماغلبه کړې وه او دځان د خطر او ضررله احتما ل سره دمظلوم په مدافعه کښې ودرولم.

دلته دځان خطرنشته ا وپه دغسې بازاري جنګونو او ګفتګوی کښې کومه خبره دخدای لپاره کول يا څه خدای جاتي مداخله دفرد د ضرر احتما ل نلري.

(c) ketabton.com: The Digital Library

البته محتاطو کسانو ته به داغته خبره ښکاري او زيات زړورتوب به يې ګڼي. مګر ځينې نورېې ښايي چې قابل ذکر هم ونه بولي. بله داچې وايي، په دغو حادثو کښې مې هيڅ اغراض ا ومنافع دخپل ونه ليدل مګر لومړی حادثې په اخرکښې وايي چې حاضرينو له ما څخه تشکر وکړ نو دغه دحاضرينو تشکر ايا غرض اونفع نشي کيدای. پدې کښې هيڅ شک نشته چې دانسان په ژوند کښې دغه راز منافع ډيرقيمت لري او د همدغسې منافعو لپاره ډير ډير کارونه کوي مګر زما ددوست که دا نفع په نظرکښې نوي نيولی او دترحم يا دحق دمرستې لپاره يې داکار کړی وي نو دغسې کسانو سره خو ارومرو داخرت فکرونه وي او د خدای لپاره دغسې خطرونه او ضررونو ته وړاندې کيږي. نو بياهم نشي ويلی چې پدې کښې دځان دپاره څه منافع نه و، موږ خو د مخه وويل چې دځان مينه د هر چا دفکر اونظرپه لحاظ مختلف مظاهر پيداکوي.
يو مسلمان چې په خدای او قيامت عقيده لري هغه اخر وي ګټه له دنيايي ګټې نه ښه ګڼي او خپل نفس ذليلول، روژې نيول، ځان شهيدول دځان لپاره نفع بولي او دځان مينه يې همدغسې کارونو ته وړاندې کوي نو دغه دخير غريزه او دحب ذات غريزه څه تضاد نلري لکه چې ده خيا ل کړيدی او لس کاله يې له يوه فاضل او عالم سره پدې بحثونه کړي دي.
يوسړی به وي چې دخير او نيکۍ په مينه کښې به د ځان خير ګڼي او حب ذات به يې دخير کارونو ته وړاندې کوي نو دلته دحب ذات غريزه او د خير غريزه اتفاق لري او يوله بله منافي نه دي، په دغسې مواردوکښې خير خواهي او خود خواهي څه فرق نلري او دواړه يو شی بلل کيږي دغسې کسان چې دحق او حقيقت په طرفداری راپاڅيږي او له حقيقي خطرونو څخه هم نه ويريږي ارومرو يوه معنوي نفع ددوئ په نظر او شعور يا ما تحت الشعور کښې وي، که چيرې په دنياکښې يو ښه شهرت يا شخصيت ګټل دده په نظرکښې نه وي اونه غواړي چې دخوارانو اوغريبانو يا عامې طبقې په نزد ځان مقبول او محبوب کړي او ښه نوم پيداکړي ضروربه ورسره خدايي فکرونه او د اخرت سوداملګری وي او يوبل راز ګټه چې دده په نظرکښې به ډير اهميت لري که څه هم نورېې احساس نشي کولی ده ته ځان ښکاره کوي نو څوك دا نشي ويلی چې ده ته په دغه کار کې د ځان منافع او حب ذات هيڅ دخل نلري، زما دمطلب خلاصه دا ده چې انسان ټول ارادي افعا ل (چې ټوخيدل او ځينې نور طبيعي افعا ل ترې واوزي). دحب ذات په اثرکښې وي يعنې د ځان دنفع او فايدې لپاره وي مګر دانفع اوفايده به کله مادي وي او کله معنوي.موږبايد دځان مينه او حب ذات يوازې داونه ګڼو چې سړی به ارومرو د جسماني خواهشاتو او دنيوي عيش او راحت لپاره کارکوي ځکه چې ځينې انسانان دفکرو عقيدې، مسلک او مذهب ، تربيې او تعليم په اثرکښې د ځينو معنوي او روحي ګټو لپاره خپل سراو ما ل قربانوي. او همدغه قرباني له ځان سره مينه او په ځان پيرزوينه ګڼي، په اسلام کښې ډير دغسې اشخاص شته چې په(ويؤ ثرون على انفسهم) باندې ساتل شويدي مګر ددې معنی داده چې دوئ دغه ظاهري ځان او مادي وجود ديوې عالي او لوړې مفکورې دپاره قربان کړي او دخپل روحاني وجود ګټه اوفايده يې په نظرکښې نيولې ده ، نوکه سړی په انساني اعمالو او افکارو کښې ښه دقت وکړي په هرکار کښې يو ډول فايده په نظرکښې وي او ديوه عاقل سړي هيڅ ارادي حرکت بې دځان دفايدې نه نه وي، کوم کارونه چې موږ يې دخير وغريزې په اثرکښې بولو اوخيريې ګڼو هغه ارومرو د انسان لپاره کومه معنوي ګټه لري او دانسان د ذهنيت په اعتبار يو ډول احتياج باله شي.
دانسان لپاره خو د خواهي او د ځان مينه چې حب ذات يا حب نفس ورته وايي عيب نه دی بلکې صفت دی مګر دا هله چې انسان خپل ځان معناً او مادتاً وپيژني او دځان مينه يې د لوړتيا او فضايلو خواته بوزي يعنې داسې ونکړي چې نفس اونفسې شهوات وپالي او عقل و روح چې د انسان اصلي اومعنوي ذات ورته ويلی شو له نظره وغورځوي او هيڅ مينه ورسره ونلري.
که يوسړی خودخواه وي او دغه خودخواهي په ده باندې باعث شي چې ځانته علم او فضليت، نيک شهرت او اخلاقي اعتبارله نورونه زيات پيداکړي اوخپل معنوي او حقيقي تفوق په نورو باندې وغواړي دا خود خواهي يا ځان سره دغه راز مينه يو لوی صفت دی مګر که خود خواهۍ خپله مجرا بدله کړي او په بد ه لار کښې صرف شي نو بيا ترينه لوي عيب په عيبونوکښې نشته.
دښاغلي خادم دوست ويلي چې انسان ولې دومره خود غرضه اوسي او ولې دې حيوان او انسان د حب نفس په غريزه کښې فرق نلري؟ پدې خبروکښې که دده مقصد داوي چې انسان دې خودغرضي بيخې پريږدي خو دا هډو ممکنه نه ده او داسې نشي کيدای چې انسان له اغراضو نه بيخې لاس واخلي مګر داکيدای شي چې خپل اغراض ښه کړي اود بدو اغراضو په ځای ښه اغراض ځانته پيداکاندي همدارنګه دحب نفس په غريزه کښې له حيوانه داسې فرق پيداکولی شي چې دی حب نفس دخير او فضايلو په لټون او حصول کښې وګڼي او حيوان دحب نفس په اثرکښې دخپل حيات دساتنې لپاره ديوه اوبل په پټي کښې ځان موږ کړي مګر داسې نه کيږي چې حب نفس بيخې پريږدي او خوشې په خوشې خپل ضررته ملاوتړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ځوک که دانسان لپاره دخیر په غریزه قایلیږي او ددې غریزې په اثریې له نورو حیواناتو بیلوي ضروربايد ددې غریزې منشا او ریشه عقل و ادراک وبولي او یوعاقل هروخت په هرکار کښې دځان یو ه مادي یامعنوي، دنیوې یا اخروي ګټه په نظرکښې نیسي.(۱)

دخان ناظر

خان دډیر ځمکو او جایدادونو خاوند و، ځکه یې مزدوران دهقانان او اجاره داران هم ډیرو او ډیر نوکران یې درلودل چې چا به اسونه ساتل چا به ټوپک ګرزول او چابه د تازیانو او بازو باښو سانته په غاړه درلوده.

خان به په ولس کښې سترګې غړولې او داسې سړی به یې ناظرۍ اوبالا بینۍ لپاره پیدا کاوه چې کا ل په کال په اجاره دارانو باندې اجارې زیاتې کړې او د دهقانانو په خوارۍ خوارې ځمکې ابادې کړي.

ناظر به دخان دخوشحالۍ لپاره له اجاره دارانو، دهقانانو اومزدورانو سره ډیر بد سلوک کاوه او خلک به یې له لاسه ډیر په عذاب وو.

دناظر اصلي منظور د خان خدمت و چې باید ډیرخلک دیوه تن دګټې اوخوشحالي دپاره په کارواچوي او دغه استثماري وظیفه په ښه شان سرته ورسوي.

ډیرښه ناظر هم به هماغه و چې خواران نورهم خوراکړي اود خان خاني نوره سم چاغه کاندي. دکوروکلي خلک له خان نه خپه نه و اوله ناظرنه به یې ډیرسرټکاوه، هرچا ویل: خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظر دې بچې مړه شي.

یوه ناظر چې به څه مو ده ناظري وکړه او خلک به یې پوزې ته راوستل خان هغه لرې کاوه اوبل به یې پیداکاوه.

هغه به له پخواني ناظرنه دخان لپاره ډیرې تودې منډې وهلې ځکه چې نوکر نو اهو بدو میګیرد ډیره پخه خبره ده.

هغه به پخواني ناظرته نه کتل چې خلک ورته په څومره کرکه ګوري اوڅوک یې اوس سلام هم ناخلي، نه پوهیږم دخان طالع بیدارې وې او که دخلکو بخت ویده و چې هرنوی ناظر به په خان پرستۍ کښې له بل نه وړاندې ټوپ واهه اود استثماري نقشو په جوړولو کښې به یې خپل ایمان زیات خواراوه مګر خان یو ناظر هم له دوه کالونه زیات نه ساته اوخپل خیر یې په همدې کښې لیدلی و.

په رښتیا چې دریم ناظربه له دوهم نه هم تیره واړو له اودخان ګټه به یې اسمان ته ورسوله. دی به هم څه موده وروسته دنورو له سرنوشت سره مخامخ شو او دډیر خلکو دښمني به یې په څو ورځو خپل اولادو ته پریښوده.

داسلسله همدغسې جارې وه او دناظرپه بدلون به څه قدر د خلکو تسکین کیده او زاړه خاطرات به په نوواميدونو بدلیدل.

د اولس نخبه اشخاص به دناظر ی په طمع دخان په شاو خوا څرخیدل اوپه لطایف الحیل به یې د هغه توجه ځانته جلبوله په دې مسابقه کښې علاوه په چاکرانه اهلیت اولیاقت د خان اعتماد ډیر زیات اهمیت درلود اودغه دبخت باز د هر چاپه سر نه کښینا سته.

دناظرۍ عمرکه لنډو د ستاژ دوره یې ډیره اوږده اوپه ډیر خدمت دغه عزت او حرمت ګټل کیده.

کجیر خان چې هوښیار او ځیرکه سړی و وروسته له ډیر انتظار څخه د ناظر په حیث منظور شو او دغلو د انو کلي ګانې وروسپار ل شوې.

دا ناظر له نورو نه په عقل اوفکر پوخ و ځکه یې دناظرۍ طرز بدل کړ اوخلکو ته یې ځان بې واکه اوبې اختیاره وښود.

ده به چې هر څه هرچاسره کول هغه به یې په دې پوهاوه چې دی دخان فکر او اراده تمثیلوي او دیوه تواچي حیثیت لري.

دی پخپله هیڅ نه کوي او هیڅ نشي کولی، هرڅه چې کوي خان یې کوي، خلک باید هر څه له خانه وګڼې او ناظر معذور او مجبور وبولي.

دغه وخت هرڅوک په دغه راز پوه شو چې خبره په کوم ځای کښې ده امر اونهې دچا کاردی.

وروسته تردې بیا چا و نه ویلې چې خان پخپله ډیرښه سړی دی خو د ناظردې بچې مړه شي.

---

(۱) کابل مجله، ۱۳۲۵ کال، ۱ګڼه ۲_ ۹ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

خلک پدي وپوهيدل چې دناظر بچې هيڅ ګناه نلري بلکې پخپله ناظرهم اصلي ګنهګارنه بلل کيږي، هوښيار ناظرکه نورڅه ونکړه او دخلکو په حا ل کښې يې کوم ښه بدلون رانه وست دخلکو سترګې يې څه قدر خلاصې کړې او اصلي ناظر يې هر چا ته په ګوته کړ.

ديته وايي: غير مستقيم خدمت.(۱)

کميت پيژندنه

نورخلک دکيفيت په تشخيص کښې هم ډير ماهروي اوزه دکميت په تميزکښې هم غوليږم يا حيرانيږم، ددې لپاره چې تاسې خپل حيرت ته حيران غوندې کړم ځينې مثالونه به درته وړاندې کړم، زما مثالونه ډيرساده دي مګر زه تر هغو ساده يم او دډيرې سادګۍ په وجه راته عام فهمه شيان هم مشکل شي.

مثلاً يوسړی په شپه کښې شل رکاته نفل په نيم ساعت کښې کوي او يوبل يې په يوه ساعت کښې کوي او يو بل په يوه ساعت کښې دوه رکاته نفل کوي يعنې يوپه يوه رکات کښې سورت بقر لولي او هغه بل پکې دفيل سورت.

زه نه پوهيږم چې درکاتو نو په حساب شل رکاته ډيرعبادت وګڼم که دوخت په اعتباريو ساعت عبادت له نيم ساعت نه زيات وبولم.

يوسړی دکوم شرعي عذر په وجه دجوزاپه مياشت کښې چې دروژې له مياشتې سره مصادفه وي روژې خوري او بيا دقوس په مياشت کښې قضايي روژې نيسي دلته هم راته د کميت تميز ګرانيږي او په دې نه پوهيږم چې دجوزا اوږده ورځ ا ودقوس لنډه ورځ ديو ځل طلوع او غروب په اعتبار دکميت په تله برابرې دي او که دساعتونو او دقايقو په حساب سنجول کيږي.

په ژور ناليستۍ کښې هم دکميت مسئله پيچده ګې پيداکوي.

يو ليکوا ل يوې جريدې ته يوه اوږده مقاله ورکوي چې دوه مخه نيسي يو بل دوه ورې مقالې چې نيمه صفحه نيسي.

په دې موردکښې هم د کميت په لحاظ دا سوا ل پيداکيږي چې دکوم يوه برخه په جريده کښې زياته ده ايا د کميت معيار دمقالو الفاظ او کلمات دي که دمقالو عنوانونه.

په رسمي او اداري چاروکښې هم دکميت مسئله مشتبه کيږي.

په يوه وزارت کښې يو مامور خارج ته سفر کوي او څلور مياشتې تيروې يوبل مامور درې ځله خارج ته ځي او هرځل يو ه هفته هلته تيروي

ديوه سفر خرڅ په زرو ډالرو کيږي او دبل له سوونو څخه تجاوزنه کوي دلته هم حيرانيږم چې دکميت معيار دسفرونو کرات او مرات دي که ورځې اومياشتې يا د ډالرو حساب. د شورى دتقنيني دورې حساب هم رانه ورکيږي.

دا دوره په قانون کښې څلور کاله ده په هرکا ل کښې اوه مياشتې دکار موده ده په هره مياشت کښې که له عمومي تعطيل سره تصادف ونکړي دولس ورځې دعمومي جلسو لپاره تخصيص شويدي چې په دغه حساب ديوې دورې عمومي مجلسونه له درې سوو څخه تجاوزنه کوي نوکه چيرې ولسي جرګه په يوه دوره کښې څلور سوه عمومي جلسې دايرې کړې او په يوه بله دوره کښې درې سوه جلسې هم پوره نکړي يا د مشرانو جرګه په يوه دوره کې خپل يو دوه مياشتنياجلاس اصلاً داير نکړي نو دا دوه دورې به دکميت په لحاظ مساوي ګڼو که څنګه؟ يعنې دکار د ورځو په حساب به يوه دوره له بلې نه کمه ګڼو او که معاش اخيستلو ته به وګورو او دواړه به مساوې وبولو؟

که يوسړی لکه ليموکوچنی اوبل لکه چکوتره غټ وي ايادوئ دواړه دکميت په لحاظ يو دي که څه هم ديوه کرتۍ دبل لپاره واسکټ هم نشي کيدی.

که نه دجسامت په لحاظ ديوه اوښ قرباني له اوه پسونوسره مساوي ګڼلی شو او دکميت معيار سر شماري نه ده.

که څه هم (عقل بسراست نه به سا ل).(۲)

---

(۱) افغان جريده ،۱۳۵۱ کال د وري ۲۱ نيټې ګڼه (۲)افغان جريده، ۱۳۵۰ کال دليندۍ ۲۲ نيټه ۱۲ ګڼه ، ۴ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اداري سياست

يوه ملګري راته خپله کيسه داسې شروع کړه:

د انتظار په کوټه کښې زما غوندې ډيرخلک دملاقات په اميد ناست وو او دروازې ته به يې ترېښو لاندې کتل.

له نورونه خبرنه يم چې څه چورت کښې وو. خوما پخپل زړه کښې خبرې جوړولې او ځان سره به مې کرل او ريبل چې څه به وايم او څه به اورم؟

کله به مې زړه د زمري کړاو په دې فکر کښې به شوم چې راشه له اخلاقي شجاعت نه کارواخله، خپل قانوني حق په صراحت وغواړه، ځان دشخصيت او کرکتر خاوند وښيه او داهليت و لياقت په ښولو جلالتماب تر معنوي نفوذ او تاثير لاندې راوله (ګوندې په درانه نظر راته وګوري او مناسب کارراکړي).

بيا به مې ويل هسې نه چې دا راز خبرې په جنا بعالي بدې ولګيږي او دسرکار کچرې و توريږي يا کله شخ ورته ښکاره شم او په چپيانو کښې مې وشميرې نو ښه به داوي چې اداب او نزاکتونه په نظرکښې ونيسم او داخلاص او عقيدې په ځرګندولو دهغه شخص اعتماد او حسن نظر ځانته جلب کړم.

ددې غلامانه فکر تراغيزې لاندې مې دتملق او چا پلوسۍ الفاظ او کمات لټول او د ماهرانه جملوپه جوړولو بوخت وم چې پيشخدمت راغی او زه يې د جلالتماب لوړ حضورته دعوت کړم.

په قد نما ائينه کښې مې ځانته و نه کتل چې نکټا يي او نوره وضع مې څنګه ده او په اول نظر کښې به څنګه ورشم؟ په دغسې جنجالي حا ل کښې په دروازه سرکوزی ورننوتم او په ټيټ سر مې د ارادت لاس وړاندې کړ. ښاغلی جلا لتماب دمهربانۍ له خوا لږ غوندې له ځايه جګ شوی شانته و او خبرې يې له ماسره کريمانه وې.

دکوټې لوکس فرنيچر اونفيس سامان دجلا لتماب له عطوفت سره زه ترعجيب تاثير لاندې راوستم او حيران وم چې دتشکرحق څنګه اداکړم؟

عادي اومعمولي الفاظو نشوکولی چې زما احساسات څنګه چې غواړم هغسې ځرګند کړي ځکه مې دحا ل او وضع په مرسته خپل عجز او انکسار تمثيل کړ او په حرکاتو سکناتو مې و ښودله چې زه څومره ترتاثير لاندې راغلی يم.

هغه څه چې ښاغلي جلالتماب زما دحا ل او وضع په هنداره کښې وليدل نو رحيمانه عواطف يې راويښ غوندې شول او په طولاني صحيت کښې يې ډير څه راته وويل چې ځينې ټکي يې دادي:

دوطن مينې او احساس زه مجبور کړم چې دا درنه وظيفه په دغسې مشکلو حالاتو او شرايطو کښې ومنم، او د خدمت په مقابل کې سپکې سپورې واورم په جرايدو او مظاهراتو کې راباندې تورونه ولګول شي او بشري کرامت مې ترپښو لاندې شي.

دافسوس ځای دی چې دلته وچ اولامده يوشان سوزي اوخلک پدې نه پوهيږي چې زه په مجلس کښې څه وايم او څه راز پيشنهادونه وړاندې کوم څه وکړم زه بيخي يوازې يم او نور ټول لکه رمې يوې خواته رغړي زه تاغوندې منور اشخاص ښه ګڼم اوقلبي علاقه ورسره لرم، اهليت او لياقت ته په احترام ګورم مګرته پخپله هوښيار سړی يې او په نيمه پوهيږي.

زه تاته ډاډ درکوم چې ستاپه کارکښې به خپل نهايي کوښښ ونه سپموم، زه ستا په سر جنګ ته هم ولاړيم، ته شل ورځنې پس خبر واخله مګريو ځل.... صاحب او.. صاحب هم وګوره.

دده له حضوره چې مرخص شوم دنورو صاحبانو دليدو په فکر کښې شوم او لوړ جناب ته ورغلم، دا ځل زه د لويانو له حضور سره لږ غوندې بلد شوی وم او په دوهم نقش کښې مې مهارت نورهم زيات شوی و. لويان خدای په لويه ورځ پيداکړی او يو جنس غوندې خلک دي ځکه يې کړه وړه خبرې ا وطرز تفکر ډيرمشابه وي.

دغه اعلی جناب هم زه پخپلو خبرو له ځانه ډير خوشحاله کړم او خپل نظريې زما په باب ډير ښه وښود، خو دايې وفرمايل چې زه بس ستا دکارپه باب صاحب ته وايم ته هغه ته ورشه او ورسره په تماس کښې شه خدای به هرڅه اسانه کړي. ده کنايتاً زه په دې پوه کړم چې عقل فعا ل بل دی او (خورد کلانکار) هم بل څوک دی.

دغه وخت ماته هغه وخت راپه ياد شو چې يوه زيارت ته څو تنه ورغلو او منجور راته وويل تاسو بايد اول هغه وړوکې زيارت ته ورشئ چې دلوی زيارت شاطرو ځکه چې لوی صاحب همدغسې ويلي و چې د حاجت خاوندان بايد اول هغه ته ورشي او خپل حاجت دهغه په وسيله له لوی زيارت څخه وغواړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دا امر مې هم په ځای کړاو واړه کلا تکارته ورغلم.
په رښتیا چې هغه په سیاسي هنر او مهارت کښې په نورو مټ اړاوه او زه یې ډیره موده د خوف و رجا دیاس او امید ترمنځ په اعراف کښې وساتلم.
په دغه موده کښې یې زه دفوټبا ل دتوب په شان یوه بل ته غورځولم او زه هم له ډیرې خوشحالۍ په هوا ګرزیدم تر څو چې دوئ ستړي شول او زه هم له سرګردانۍ خلاص شوم مګر په دې پوه نشوم چې کارځوک کوي او دعا چیرته قبلیږي.
زما طالع چا تړلي دي او د توبې ور کو م دی؟ داهم راته معلومه نشوه چې ښاغلي جلالتماب زماپه سرله چاسره جنګونه وکړل او په دغه جنګ کښې څه تلفا ت پیښ شول.
پاک خدای دې زما دغه ګناه راعفوه کړي چې زما په سبب دهغې سنګر مات شواو جلالتما بان یوله بله خوابدې شول.
دغه صاحبان چې زه یې په زیارت خوځو ځله مشرف شوم او هریوه راته خپل نظر ډیرښه ښوده د نورولپاره هر یو تګ وپټری وه.
هرچابه ویل فلانکی د هغه صاحب په پیرزوینه او توجه دولایت یا ریاست خاوند شو او هغه بل معینی او معاونی ته ورسیده.
دایوازې زه وم چې دټولو په توجه مدیر یامورهم نشوم.
دملګرې خبرې چې دغه حدته ورسیدې نو یوه هوښیارسړي ورته وویل:
زیارتونه اکثراً همدغسې وي چې یوه ته مراد ورکوي او بل ته نه.
زیارت ته باید سړی یوشی یوسي چې څه ترېنه راوړي.
چې تش ځي تش به راځي.
زیارتونه نذر غواړي.
څو ک چې دزیارت نغري نه تودوي نغری به یې همدغسې سوړ وي.
یوبل سړی چې له اداري سیاست سره اشنا و هغه خبره له بلې خوا راګزکړه او ویې ویل:
زه تاسوته څه وایم مګرتاسې به یې هیچا ته نه وایاست او زما خبرې به ټینګې په غوږکښې نیسئ، هغه موږ له قسمه تیرکړو او بیایې وویل:
د اداري سیاست تقاضا همدغه ده او له نا مطلوبو اشخاصو سره همدغسې کوي.
یعنې وزیر په معین لاس پاکوي او معین په وزیر.
دغسې ساده ځوانانو ته هر یوخپل ځان مهربان او خیر خواه معرفي کوي او بل ورته شیخ میر یعنې مناع الخیر ښیې.
همدغه سیاست دی چې مقام دخپل بام واوري په بل اچوي او ثم فثم خلک اعلی او عالي العا ل مقام ته بدبینه کوي.
داخبره هم دیوه سیاستمدار خبره ده ښایي چې دا هم د اداري سیاست په تقاضامنځ ته راغلې وي اوڅه چل پکې وي چې لیکونکي ا واخبار چلوونکي به هم پرې نه پوهیږي ځکه یې خپروي.(۱)

اشتباه

کله د اشتباه له مخې داسې هم شویدي چې دجنګ په محاذ کښې یوه جبهه په بلې باندې غالبه شوې وي مګر دغه دفتحې او غلبې خبرچې دغالبې جبهې مشرته ورکړشوی هغه بل راز پوه شویدی اوګمان یې کړی چې غلبه دجانب مقابل په برخه ده ځکه سم دلاسه تښتیدلی اوګټلی میدان یې بایللی دی.
دا راز تاریخي اشتباه ګانې به بل وخت ته پریږدو اوسیاسي اشتباهات به هم نه څیړو.

---

(۱) افغان جریده ، ۱۳۵۱ کال، دغویی ۱۸ نیټه ۳۵ ګڼه ، ۱_۳ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوس به هغه اشتباه ګانې په ګوته کړوچې لويانو ته جزيي او بې اهميته ښکاري او تاريخونه يې هم غالباً نه ثبتوي. وايې چې يوسړی له ځان سره لګياو اوويل يې:

په زړه کښې رحم او عاطفه نلري، له ډيرې استغنا چاته نه ګوري، دچاپه ژړا اوفرياد يې زړه نه سوزي.

دومره ظلم او ستم، دومره کبراو غرور، دومره تغافل اوبې پروايي له هيچا سره نه ښايي. زه په څومره اميدورغلم مګر زما عرض يې وانوريده او زما هيلې يې ترپښو لاندې کړې. خدای دې هغه ماغونډې کړي چې زما دزړه حا ل ورمعلوم شي.

عاشق دخپلې معشوقې له لاسه دغه راز شکايتونه کول مګر مخبر اشتباه وکړه او دغه خبرې يې په سرکار والا پورې مربوطې وګڼلې ځکه يې دهغه په باب ډير بد رپوټ حکومت ته ورانديې کړاو په دغسې اشتباه د عشق محجور دسياسي محبوس په حيث په زندان کښې ولويد او ډير کړاوونه يې وګالل. تعجب مه کوئ! دغسې اشتباهاتو ډيرخلک دتوپ خولې ته ترلي او ډير کورونه يې وران کړيدي.

وايې چې په تيرو زمانو کښې يو جنت مکان، مغفور او مرحوم امير دمنې په ورځو کښې په کوم باغ کښې ناست وو، دباغ تر شا يو لاروی تيريده او دابيت يې په لوړ اواز له ځان سره وايه:

ای زاغ درين باغ تماشا چه ميکنی ګل رفت وسبزه رفت توتنها چه ميکنی

داغږ چې دمبارک غوږ ته ورسيده دا اشتباه پيداشوه چې لاروی اميرصاحب په غوږ وهي او د شعرپه ژبه ورته ناوړه نسبت کوي ځکه يې هغه ددغه منحوس بيت په ويلو په بيت الا حزان کښې بندې کړ.

داهم وايې چې زړه زمانه کښې يوسړی خوب وليده چې سرې جامې يې اغوستې دي او په اس سپور دی دخپل خوب په معنی نه پوهيده ځکه يې خپلو ملګروته ووايه.

يوه ملګري يې دخوب تعبير په دې ډول وکړچې ته به پادشاه شې ځکه چې اس داقبا ل نښه ده اوسرې جامې سرخرويي ده.

داناوړه خوب اودغه تعبيرکوم مخبر اميرصاحب ته ورساوه هغه يوقضايي هيئت د دغه لوی جرم او ستر خيانت لپاره وټاکه چې په نتيجه کښې خوب ليدونکی ته داعدام جزا تعبين شوه. که چيرې هغه وخت دخوب په تعبير اوتفسير کښې معبر اشتباه نه وای کړې او دغه غلط تعبير منځته نه وای راغلی خوب ليدونکی به ولې وژل کيده.

که معبرو يلی وای چې سرې جامې دشهادت علامه ده اوپه اس سپريدل د سرکار سپاهي کيدل دي نه به داخبره کوم ځای ته رسيدلې وه اونه به ورته قضايي مجلس ټاکل شوی و.

څنګه چې معبر دخوب په تعبير کښې اشتباه وکړه قضاييه هيئت هم پخپل قضاوت کښې له اشتباه سره مخامخ شو، مقصد دانه دی چې داعدام جزا درنه اوسنګينه ده. ددغسې لوی جرم په مقابل کښې ښايي چې دا جزا ډيره خفيفه وي.

دقاضيانو اشتباه داوه چې په خوب کښې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل جرم نه دی حتی په وينښه هم دغه کار جرم نه ګڼل کيږي. اصلي جرم هغه غلط او ناوړه تعبير و چې سرې جامې اغوستل اوپه اس سپريدل يې پادشاهي وګڼله اوسړی يې دتوپ خولې ته وتاړه. قاضيانو ددې پرځای چې معبر ته سزا ورکړي دخوب خاوند يې په جزا محکوم کړ او دمجرم په تشخيص کښې يې اشتباه وکړه.

اشتباه که هرڅنګه وي اوپه هرځای کښې وي د عفو وړ ده.

خدای دې سړی بې له اشتباه ګناه څخه ساتي.

هغه څوک چې اشتباه نه کوي او ګناه کوي لويه خطا کوي.(۱)

خان اوبهای

نه پوهيږم چې اصلي نوم يې څه و مګر خلکو عمراناصر باله.

زموږ په علاقه کښې ده غونډې بل بډای نه و. هرچابه ويل چې د قارون سريې ګرولی دی.

ده به خپلې پيسې په ګرويو او سودونو بندولې اوبيابه يې دفصل په وخت کښې دګټې بې حسابه غلې راټولولې.

خلک ورته محتاج و مګر هرچا ورته په درانه نظرنه کتل.

---

(۱) افغان جريده، ۱۳۵۱ کال دتلې د ، ۱نيټې ګڼه ۱ مخ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت سود خواره خلکو بدګڼل او هر چا ته سپک ښکاریدل.
دامتل به زښت ډیراو ربدل کیده چې هندو پیسې ګټې او پښتون کیسې ګټې.
ددنیا ما ل ته به خلکو د هندو ږیره ویلې.عمراناصر که فقیر نه و نو حقیر خو هرګوره و.
دی بډای و مګرخان نه و او بې پیسو یې نورڅه نه درلودل.
جاه و جلال، وقار او اعتبار د اولس مشرتوب داولس له خان ښاغلی کریم خان سره و عمرا هم دخان تر حمایت لاندې ژوند کاوه او دخان تابع و.
داځکه چې خان دسترخان درلود، حجرې او مهمانخانه یې لرلې نوکران او مزدوران یې په مخکې ګرزېدل چې تنخا اوډوډی به یې ورکوله.
خان به خیراتونه کول، بخششونه او انعامونه به یې ورکول او له خوار و غریب سره به یې مرسته هم کوله.
دعمراشونډې به هم دخان په کاسه غوړېدې او پخپل کورکښې به یې خوله نه خوږیده. نه یې په نس خوړله نه یې په تن لګوله.
آمد یې ډیر و او خرڅ یې هیڅ نه و، دبډای اوخان اصلي اواساسي فرق همدغه و چې:
هغه دنیا ټولوله اوده ښندله.
هغه خپل حساب زیاتاوه او مره یې پوره کوله.
ده خپل نوم ښه کاوه اوشان و شوکت یې ساته، لنډه دا چې هغه حریص او دی کریم و.
خاني دخلکو په نظرکښې معززه او محترمه وه.
بډایي لکه ډمه که هر څومره ښایسته وه هغومره بدنامه هم وه.
یو هندو هم بډای کیدای اوسېټ کیدی شو مګر خان کیدی نشو.
مشري او واکمني له خانی سره ترلې وه.
له بډای سره بې پیسو نورڅه نه ووکه و نو هغه ویره وه.
داحا ل په مرور دزمان ورو ورو بدل شو.
خان دخانی خوی او عادت هیرکړ.
دی هم په پیسو مین شو او حرص پرې غلبه وکړه، او س خان هغه خان نه دی چې پرون و.
اوس دخان سترګې پیسوته ورې دي او همدغې قبلې ته یې سرپه سجده ایښی دی.
دی اوس زر نه خاورې کوي بلکې د زرو د پاره خپل ځان اونوم خاورې کوي.
درحمان بابا دابیت اوس ده ته بیهوده اوبې معنی ښکاري چې وایي:
داهنر نه دی چې خاورې څوک سره زرکا چې زر خاورې کړي رحمانه هنر دادی
دپرونی خان زوی نن تاجر اوقاچاقبر دی.
هغه سودونه چې عمرا خوړل اوس یې دی خوري اولوی سیټ ورنه جوړ شویدی.
دیاوس سره اوسپین لعل و جواهر ډیرلري، مګر هغه پخوانی جوهر، وقار او جلال نلري.
خاني چې حامله شوه بډایي تربنه وزیږیده.
خواران اوغریبان که له ناکامه دبډایانو نوکري او مزدوري کوي له بډایانو سره ډیره سخته دښمني هم کوي.
داسې دښمني چې پخلا کیده پکې نشته.
خان که بډای او منفور شوخیر دی.
خدای دی حاکم او حکومت له دغه حاله ساتي.
حاکمانو ته نه ښایي چې بډایان شي اوخپله شخصي سرمایه زیاته کړي.
دولس مشران او زما مداران که دخلکو خدمتکاران کیدی نشي نواقلاً باید خانان شي نه هغه سیټان او بډایان چې کرکړې دلته وهي او هګی لرې مو له مخه په کوم بل ځای کښې اچوي.(۱)

(۱) کابل مجله، ۱۳۵۱ کا ل دتلی۲۴ نیټه، ۷ ګڼه

(c) ketabton.com: The Digital Library

فکر او کار

په موږ کښې ډیرلږ خلک شته چې هم فکرکوي هم کار کوي اواکثر ه داسې دي چې کارکوي فکرنه کوي چې فکر کوي کارنه کوي، دهمدې له امله زموږ اکثره کارونه خراب دي او یوه سمه صحیح نتیجه نشو اخیستلا ی.

زموږ داعادت دی چې یوکارپه داسې پیمانه شروع کوو چې زموږ له توان او استعداد سره تناسب نلري، وسایل او اسباب یې نه وي موجود، لاره او طریقه یې نه وي معلومه، موانع و مشکلات مونه وي سنجولی او ډیر وروسته پوه شو چې زموږ پدې فکر کښې غلطي وه، دقرغې بند، د لته بندسرک دبغرانهر اودا راز نورکارونه ددې خبرې شواهددي.

موږ ډیرځله له خپل معارف څخه شکایت کوو او وایو چې د۱۲ صنف په طلابو کښې داسې کسان شته چې املا یې غلطه ده او بې سواده پاتې دي مګرپه جواب کښې اورو چې موږ دومره ډیرصحیح اولایق معلمین نلرو چې ټولو مکتبونو ته ورسیږي اوتعلیمات صحیح شي.

دومره پیسې هم په بودجه کښې نشته چې ټولو شاګردانو ته کتابونه او تعلیمي وسایل مهیا شي، که موږ دا ومنو چې دغه عذرونه صحیح دي او صحیح معلمین نشته نو باید وزارت معارف له ابتدا څخه هماغومره مکتبونه تاسیس کړي وای چې لایق او صحیح معلمین او کتابونه ورته پیداکیدل او پالنه یې ممکنه وه مګر دامکتبونه باید په یوه ښاراو په یوه ولایت کښې نه وای بلکې په ټول افغانستان کښې وای. وروسته چې هر څومره وسایل اواسباب زیاتیدلای هغومره به یې مکتبونه هم زیاتول او دتناسب مراعات به یې کاوه که چیر ي دوئ او س هم شل مکتبه په صحیح صورت اداره کولایشي اوسل مکتبونه تاسیسوي زما خو ګمان دی چې ډیره لویه سهوه کوي ځکه چې له هغسې شلو مکتبونه سل تنه پوهان راوتلی شي مګر له دغسې سلو مکتبو نه شل تنه هم لایق کسان نه راوزي. زموږ دغسې کارونه داسې مثال لري لکه چې سړی یوه ژرنده او به لري او دوه ژرندې ورته ړدي نوپه نتیجه کښې یادواړه ودریږي یا خو داسې ګرزي چې دیوې ژرندې کارنشي ورکولی مګر ژرندې ګړي دوه، کوټې دوه ، پلونه او ناوې یوپه دوه تهیه کیږي او له ګټې یې تاوان ډیروي. فایده یې داده چې خلک وایي چې فلانکی خان دوه ژرندې او ژرنده ګړي لري.

زموږ تشکیلات همدا منشالري دیوه سړي کارته څلورتنه نیسو، دیوه مدیرت وړکارنه ریاست تشکیلوو.(۱)

وطن

یوماشوم په خپل کورکښې خاپوځې کوي او لکه دمرغۍ بچی په خپله ځاله کښې اوسي د هغه وطن ډیر ووکې اوډیر محبوب دی.

دهغه دکور غولی چې هر څومره وي وطن یې هم هغومره دی چې نه پکې غرشته، نه سیند نه ښاراو نه ډیرخلک. وروسته چې هغه ماشوم لوییږي او غټیږي وطن یې هم په هغه اندازه وسعت پیداکوي او علاقه یې زیاتیږي.

دده علاقه اول له خپل کلي، بیا له ښاراو وریسې له سمت او ولایت سره پیداکیږي او چې دغه ابتدایي مراحل طی کړي نو بیا دخپلې پوهې او اجتماعي تربیې په اندازه دوطن مفهوم او معنی سره اشناشي. یعنې څومره چې پوهه زیاته شي اوانسان عقلي رشد او بلوغ ته ورسیږي هغومره یې فکر انکشاف کوي او علاقه یې له وطن سره زیاتیږي. بالعکس څومره چې یوسړی له علم او له پوهې څخه لرې پاتې شي اولکه کشمیر اکا په ټول عمر کښې له لغمانه سره رودته نه وي تللی دهغه وطن یوازې لغمان دی اواسمان یې هم همغه دی چې په لغمان کښې لیده شي.

دغه شان سپین ږیری هم له ماشوم نه کم نه دی او په ډیرتنګ او محدود وطن کښې اوسیږي.

کشمیر اکا خو دیرش کاله پخوا مړشوی دی مګر ما څلور کاله پخواپه مشرقي کښې یو حاکم ولید چې پخپله هم د همدغه ولایت سړی و. ده ویل پخپل وطن کښې حکومت ښه نه دی اوسړی ښه اجراات نه شي کولی.

زه پدې خبره خپه نشوم چې حکمران صاحب ولې یوازې مشرقي خپل وطن ګڼي او د افغانستان نورولایات ورته پردی وطن معلومیږي

(۱) ولس جریده، ۱۳۲۰ کال، داسد ۸ نیټه ، ۷ ګڼه ، ۱ او ۲ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ياولې دغه سړی له دومره لړې پوهې سره دغومره لويې رتبې ته رسيدلی دی؟ بلکې زه ډير خوښ شوم چې حکمران صاحب يوازې خپل علاقه وطن نه ګڼي بلکه ټول ولايت ورته خپل وطن ښکاره کيږي او له کشمير اکانه دده وطن لوی او پراخه دی. په ديرش کالوکښې دغومره عرفاني ترقي زمونږ لپاره بس ده او په ډيرې خوشحالۍ ارزي.

ځينې کسان به وايي چې ديوه حکمران او يو ه دهقان مقايسه صحيح نه ده دهقان به اوس هم يوازې سره رود يا لغمان ته وطن وايي اوبس. مګر زه دا خبرنه کوم اوپدې ښه پوهيږم چې رتبې دپوهې او عقل په حساب نه دي ويشل شوي ډيرخلک شته چې رتبې نه لري يايې رتبې وړې دي مګر پاک خدای ډيرعقل ا وزياته پو هه ورکړې ده او يوبل چې درتبې له برکته په تيز رفتار موټرکښې ګرځي له عقله پياده دی. نو کيدای شي چې نن يو د هقان دوطن په معنی پوه شوی وي او يوحاکم لانه وي پوه شوی او اوس هم په پردي وطن او اجنبي ملک کښې حاکمي وغواړي. موږ بايد په ظواهرو ونه غوليږو او په رتبو يا جامو تيرنه او زو ډير خلک شته چې د ماموريت نوې خولۍ يې په سر کړيدي مګرپه سرکښې يې څه نشته، دډيرو اشخاصو پکړۍ او خولۍ زړې دي مګر په سر کښې يې نوي او تازه فکرونه شته.

له موضوع نه لږ غوندې هغه خوا ولاړم مګر ژر ملتفت شوم او بيرته خپل مطلب ته راګرزم. دوطن په معنی باندې پوهيدل علم او پوهه غواړي اوله وطن سره عشق اوعلاقه پيداکول اجتماعي رشد او بلوغ ته ضرورت لري.

وطن يوه کورته ويل کيږي په يوه کلي باندې دوطن نوم ايښودل مناسب نه دي. يوه ښاريا ولايت ته وطن ويل دخندا وړ معلوميږي په يوه وطن کښې ډير کلي، ډيرښارونه ډير ولايتونه موجود دي او راز راز هواپکې وي.

ځينې ځايونه ډيرتاوده، ځينې ډيرساړه ځينې معتدل وي وطن وړوکې کور ياکلی نه دی بلکې ډيرلوی اوسترکور دی او لوی خلک يې لوی ګڼي. دماشومانو او ناپوهانو په نظرکښې البته وړوکې راځي او يوازې همدوئ پکې ځائيږي.

يوکابلی، ننکرهاری، جنوبي وا ل، کندهاری، فراه وا ل، هراتی، ميمنه وا ل، مزازی، بدخشی، بغلانی په يوه کور په يوه کلي په يوه ښار اويوه ولايت کښې نه دي مګر په يوه وطن کښې دي او ديوه وطن دي.

ددغه وطن نوم افغانستان دی چې په ټولو يوشان حق او ټول پکې يوشان حق لري، دوطن په سيوري کښې ټول ځائيږي او دوطن په اوبو دټولو تنده ماتيږي وطن دټولو دی، په ټولو حق لري او ټول پکې حق لري.(۱)

ملت

زه غواړم د ملت په معنی باندې هغه څوک پوه کړم چې په کتابي خبروباندې نه پوهيږي او پوهول يې ګران کاردی. ديوه وطن ټولو خلکو ته چې ديوه پادشاه رعيت وي ملت ويل کيږي. يعنې څومره خيلونه او قامونه چې افغانستان کښې دي داټول يو ملت دی او په يوه نامه ياديږي چې هغه نوم افغان يعنی پښتون دی.

تردې نامه لاندې لکه چې خوګياني، شينواري، مهمند، سليمانخيل، ترهکي، اندړ، ځاځي، احمد زي، بارکزي، غلجي، او دراني ټول راځي دغه شان ازبک، ترکمن، هزاره، نورستاني، تاجک او نور په دغه نامه کښې شريك دي او ټولو ته افغان ويل کيږي د افغانستان ټول خلك په هره ژبه چې خبرې کوي اوهر رنګه کالي چې اغوندي څادرونه لري اوکه چپنې، څپلې په پښو کوي که پڼې يا موزې، کندهارۍ وي که کابلی ننګرهارۍ وي که هراتۍ دمزار وي که دميمنې، دجنوبي وي که دشمالي داټول يو دي اويو ملت ورته ويل کيږي چې نوم يې افغان دی.

دانور نومونه چې دافغانستان بيلا بيل قومونه او خيلو نه يې لري لکه بارکزي، اڅکزي، منګل، ځدران، ديګان ، ايماق او نور داسې مثا ل لري لکه ديوه سړي لاس، پښه، خوله، پوزه، سترګه، غوږ، زړه او نورغړي چې ډير نومونه لري مګر دسړي نو م يودی چې احمد يا محمود ورته وايي. نو څنګه چې يو وجود په دغو ډيرو نومونو باندې نه دوه کيږي او يوسړی سره له دې چې دوه لاسونه دوه پښې دوه سترګې، دوه غوږونه لري يو تن بلل کيږي يو ملت هم که هرڅومره قامونه پکې وي لکه يو وجود او يو تن باله شي اواصلي نوم يې يودی.

هماغه شان چې يو وطن څوقسمه هوا لري او يوځای يې بل ځای غوندې نه وي يوملت هم څوقسمه خلک لري چې څوک يو راز

---

(۱) ولس جريده، ۰ ۱۳۳ کال دسنبلې ۲۲ نيټه، ۱۲ ګڼه، ۱_۲ مخونه

(c) ketabton.com: The Digital Library

اوڅوک بل راز معلومېږي. هغه څوک چې دملت په معنی پوهېږي هغه ته دامعلومه ده چې له دغو خیلو نو او قامونو نه پورته یو بل نوم شته چې ټول قامونه پکې شریک دي او ډېره لویه لمن لري.
څنګه چې له سیندو څخه ویالې او له ویالونه لښتي بیلیږي، څنګه چې یه یوه ونه کښې شاخونه او په یوه شاخ کښې څانګې وي دغسې په یوه ملت کښې قامونه په یوه قام کښې کندې اوتپې شته چې دسیندونو ویالو او لښتیو مثا ل لري نو کندې پاتپې به ښلې وي مګر قام به یو وي قامونه به بیل وي خوملت به ښل نه وي.
ګورئ دپښتنو څومره ډېر قامونه دغلجي یادراني په نامه یادیږي مګرغلجي او دراني دواړه بیا د پښتون او افغان په نامه بلل کیږي. دافغانستان ټول او سیدونکي باید په دې خبره باندې پوره وپوهیږي چې دیو ملت خلک ټول یوشان ورونه دي او پښتون اوفارسي وان، سني او شعبه، غلجي او دراني، هراتی، ننګرهاری، کندهاری، مزاری په دغو بیلو بیلو نومونو یو له بله نه بیلیږي.
موږ په خپل وطن کښې ډیرې کورنۍ وینو چې څه یوه ژبه کوي او څه بله، یو وروړ چې په کابل کښې اوسیدلی دی هغه فارسي وایي او بل وروړ چې په ننګر هار کې اوسی هغه پښتو وایي مګر دواړه ورونه دي او هر یو هغه بل خپل وروړ ګڼي په یوه کور کښې داسې ورونه او خویندې هم شته چې پلارېې پښتو او موریې فارسي وایي یایې موریه پښتو اوپلار په فارسي خبرې کوي.
داسې کورونه هم شته چې یو مسلمان خاوند او یوه نا مسلمانه میرمین پکې ژوند کوي او دواړه د یوه اولاد مور و پلار بلل کیږي. نو هرکله چې یومسلمان او یو نا مسلمانه چې په ژبه، په دین په وطن اونسل کښې بیل دي په یوه کاله کښې خوږ ژوند کولای شي نوپه یوه لوی وطن کښې به ولې سني اوشعیه، پښتون او بل دیوه ملت په شان نشي اوسیدلی.(۱)

حقیقي غل

په رڼا ورځ یې دډېرو خلکو په مخکې ډیرڅه له موږ نه پټ کړه، ستا خوښه چې غل ورته وایې که نه!
زه خو یې غل بولم.
هو! غل دی مګر دپولیسانو په نظر کښې نه.
ددې غله لاس قاضي او مفتي نه پریکوي.
هیڅوک داغل نه نیسي او نه یې بندي کوي.
ددې غله په ړیره خلی نشته.
ده ډیر څه له موږ نه پټ کړي دي او ډیر زیان یې را اړولی دی ده له موږ نه سره و سپین نه دي پټ کړي.
دی ډیرلوی غل دی.
دده غلا ډېره لویه اوستره غلا ده.
دی ما ل نه پټوي.
دده غلا ته په عادي نظرمه ګورئ!
دی زموږ پیسې نه پټوي.
ده ته دما ل او د پیسو غل نه شو ویلای.
دی نور څه پټوي او ډیر مهم څه پټوي.
دی له موږ نه خپل ځان او خپل بدبد کارونه پټوي.
دی خپل حقیقت او ماهیت پټوي.
ځان پټول او حقیقت پټول ډیره لویه او ستره غلا ده داغلا دیوه ملت او مملکت کور ورانوي او ملکونه برباد وي.
داغل سترګې پټوي. په سترګو ننوزي.
له سترګو اوسترګو رو سره دښمني لري.
هو! داغل له سترګونه رانجه نه پټوي، سترګې پټوي دیله موږ نه ډیر حقایق پټوي او د حقیقت غل دی ، ده ته باید حقیقي غل ووایو.(۲)

---

(۱) ولس جریده ، ۱۳۳۰ کال دمیزان ۱۳۰۲_ ۱۴ ګڼه ، ۱_۲ مخونه. (۲) پښتو نثرونه، ۱۳۳۵ کال ، ۷۹ _ ۸۰ مخونه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

بندیوانه

ماستابندیان ولیدل، ستا زندان هماغه شان له خاینانو او مجرمانونه ډک دی.
ستاپه زندان کښې ډیررشوت خواره او د خیانت خاوندان واچول شوه مګر رشوتونه او خیانتونه ورک نه شول.
په هیواد کښې ورځ په ورځ ددوي ډله زیاتیږي.
په دوایروکښې درشوت بازار هماغسې تود دی اواجراات خراب دي.
اصول او قوانین که هر څومره سختې سزاګانې تعین کړي جرایم نه ورکیږي.
اوس څه بله چاره اوبل فکرپه کار دی.
دمملکت درد په دغو سزاګانو دوا نه شو.
وهل، ټکول بندیانول او وژ ل بې تاثیره شول، خلک په دغو عذابونو او تکیفونو عادي شول او دزندان ویره له سترګونه لاړه.
اوس بل علاج وکړه او بله چاره وسنجوه!
زندان اوبند یتوب موږ اصلاح نه کړو.
حبس او توقیف موږ له بدوکارونه، له خیانتونو، له رشوتو نو او غفلتونو راونه ګرزولو، راشه ! چې زه او ته په دې باب کښې غور وکړو او اصلاحاتو د پاره یو موثر علاج پیداکړو.
ما په دې فکر کښې ډیرې شپې سباکړي او دحل لاره مې موندلې ده که زما منې راشه! هغه بې ګناه بندي چې په هغه توره کوټه کښې پروت دی خوشې کړه او له زندانه یې راوباسه!
که هغه ازادشي دغه ټول مجرمین او خاینین به که خدای کول بې بندي توبه په سمه لاره روان کړي او کارونه به ښه شي، ته هغه پیژنې چې څوک دی اوڅه نومیږي؟
هغه داصلاحاتو نیکه، ددیموکراسۍ پلار ښاغلی (انتقاد) دی چې هیڅوک بدو کارونو ته نه پریږدي او په توره شپه کښې دکارنقص او عیب موندلی شي.
دهغه دید او نظر ډیر تیزدی او خیانت ترې نه ډیر په ویره کښې دی دهغه آزدي دعلم ، د ترقۍ اودفکر دپالنۍ لپاره ډیر ضرور دی.
راشه! دغه بې ګناه بندي دخدای لپاره او د مملکت دخیر او بهبود لپاره ازاد کړه.
که ته هغه نه پریږدې زه حاضر یم چې دهغه په عوض زندان قبول کړم او زنداني شم.
زه پوهیږم چې ترڅو لیکونکي او شاعران هغه چې نقادان دي او متملقین نه دي زندان قبول نه کړي او د مجرمینو په ځای دوئ په جیلخانو کښې ونه لویږي یو مملکت ښه ورځ نه شي لیدلی. داد لیکوالو وظیفه ده چې زندان ته ننوزي او دغه بندي راوباسې. که په یوه مملکت کښې حق او حقیقت مختنق وي او څوک څه نه شي ویلی، که انتقاد او رښتیا ویل لکه یو مجرم او خاین په زندان کښې وي هلته عدالت او دیموکراسي هیڅ نه شي راتلی او سعادت لکه وحشي مرغه له هغه ملکه تښتي.
هغه خاموشه فضا او تاریک محیط چې دحق ویلو ګنګوسې پکې څوک نه اوري او د حقیقت رڼا دوروکی هومره لیدله کیږي دجنایتونو او دخیانتونو لپاره ډیر مساعد معلومیږي او فاسد عناصر ډیرښه پالي.
که زندانونه هرڅومره لوی او پراخ شي مملکت به زندان شي مګر ودان به نه شي ځکه چې ودانی بې له حق ویلو او انتقاد کولو هیڅ امکان نه لري، ترڅو چې فکر ازاد نه شي او انتقاد ازادي پیدانکړي ددې خلکو ښه کیدل او په سمه لاره روانیدل محا ل معلومیږي.
انتقاد دبشریت ډیرلوی مصلح اوصحیح رهنما دی.
کوم عقل، کوم منطق، کوم قانون، کو م دین او مذهب، دی په مجرمینوکې قبول کړی او په زندان کښې یې اچولی دی؟ که انتقاد کول او حق ویل په دنیاکښې نه وي دا دنیا ډیر ژر ورانیږي حق او باطل ګډیږي.
دښو او بدو تمیزله منځه ځي، په ملک او وطن باندې داسې تیاره راځي چې خاین او صادق نه پیژندل کیږي، ظلم دعدالت ځای نیسي او له انسانانو ځناور جوړیږي.
بندیوانه!

(c) ketabton.com: The Digital Library

هغه وخت چې مځکه وه اوانسان پکې نه و.
هغه وخت چې حیواني ژوند لکه چینجی په تورو ختو او اوبو کښې ډوب و، ونو او بوټو د ژوند ورمې ته انتظار درلود.
هغه وخت چې پاک خدای دانسان دپیدایښت اراده وکړه او داسمان پرښتې بې خبرې کړې هغوئ دلوی خدای په حضور کښې په ډیر جرئت ووې:
ته هغه څوک پیداکوي چې په ځمکه کښې فساد کوي او وینې تویوي دانتقاد تاریخچه له همدغه وخت نه شروع کیږي.
پرښتې سره له خپل لږ علمه دخپل مالک او خالق په کړو کښې خبرې کوي.
هغه وخت چې انسانان پیداشول اوله انسانانو نه فرعونان جوړشول حضرت موسی له یوې امسا سره دفرعون په مقابل کښې ودرید او دده په کارونو او لویو دعوو یې انتقاد کاوه، فرعون دخدایی دعوه وکړای شوه مګر دانتقاد مخه یې ونه شوای نیولی او حق ویل ازادو.(۱)

ملي ناموس

نن د هر ملت په نظر کښې خپل ملي استقلال دیوه ډیرلوی ناموس حیثیت لري او له دینه لوی افتخار بل نه شته.
ددغه مقصد لپاره خلک سرونه ورکوي، مالونه، او اولادونه قربانوي اوبې استقلاله ژوند ډیرلوی ذلت ګڼي.
که چیرې ملي احساس او ملي شعورپه ډیرقوت موجودنه وای داستقلال قیمت به ډیرلږ او د دنیا لویې امپراتورۍ به نه ړنګیدې، استعماربه دغسې بده قیافه نه درلوده، او یو ملت به دبل ملت تر سیوري لاندې خوشحا ل و.
دغه ملي جشنونه چې هر مستقل ملت یې دخپل استقلال په یاد کوي او په ډیرقدر ورته ګوري، دملیت تجلیل، او احترام پکې پروت دی او همدغه معنی لري چې یوملت دبل ملت حاکمیت په ځان نه شي منلی.
موږ باید پدې خبره ډیرفکر وکړو چې ملي استقلال دملي احساس او شعور محصول دی. هر څومره چې دغه حس قوي وي هغومره به زموږ استقلال هم قوي وي.
د استقلال ساتنه دملت قوي جذبې ته ډیر شدید ضرورت لري که دغه احساس په یوه ملت کښې کمزوری شي هغه داستقلا ل په قدر او قیمت نشي پوهیدلی او د همدغسې ناپوهۍ په وجه دغه لوی نعمت ساتلی هم نه شي.
موږ باید خپل امتیازات، ملي شعور او ملی احساس ډیر ټینګ وساتو او دخپل استقلال تقویه ورپورې مربوط وګڼو.(۲)

پښتون دملت نوم دی دقام نوم نه دی

:د لیکوالو اول کاردادی چې لغات اوکلمات په ځای استعما ل کړي او دمعنی ډیر لحاظ وساتي
څوک چې دغه کارنه شي کولی هغه ته ادیب ویل بې ادبي ده. یوه ورځ د ادیبانو په یوه ټولنه کښې چا پوښتنه وکړه چې خوتیدلې اوبه، ایشیدلې او به ، سړې او به ، تودې او به او تړمې اوبه کومې کومې دي؟ یوه ادیب په دې باب کښې دومره خبرې وکړې چې یوه مقاله ترې جوړیږي. دغه شان لغوي تدقیق د ژبې دپوهانو او لیکوالو کاردی، نو رخلک له دغومره دقت او تدقیق نه بې برخې دي. له عوامونه اورو چې بې اسرافي ښه نه ده مګر غرض یې داوي چې اسراف ښه نه دی.
دوی دکاتب او سرکاتب په فرق لاښه نه دي یوه شوي او د هرچا چې توره پیخه په سروه میرزاصاحب ورته وایي، د امیانو په نظرکښې دځوان او زلمی د زاړه او بوډا د اخند او ملا فرق نشته، دوئ ډیر ځله چنچنې ته مرغۍ وایي او مویز میوه بولي. ډیر خلک شته چې ډوډۍ ته غله وو ایي او جوار یا غنم دانې بولي. دعام اوخاص دکلمې اوجزیې فرق کول د پوهانو او هوښیارانوکاردی. که بل څوک وي خو خیر، مګر که لیکونکي او پوهان دکابل او خورد کابل فرق ونکړي او پښتون لکه ځاځی یا

---

(۱) پښتو نثرونه ، ۱۳۳۵ کال، ۹۹_۱۰۲ مخونه. (۲) اصلاح ورځپاڼه، کابل، ۱۳۴۰ کا ل دسنبلې (۵) نیټه، ۱۰ګڼه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

احمد زی د قام نوم وګڼي له دینه لویه غلطي نشته. د ادب او پوهې په جهان کې دغه راز سهوه او دغه شان اشتباه لویه ګناه ده چې څوك يې نشي عفو کولی. ما ته داسې برېښي چې ځینې لیکوا ل او پوهان پښتون هم لکه ازبك، ترکمن، هزاره له څو قومونو نه یو قام حسابوي. قام د ملت په معنی نه، بلکې په هغه خاصه معنی چې د تنګ نظرو په نظر کې جلوه کوي، هغه چې د ملتو ټولنې ته مجلس اقوام وایي او قام د ملت په معنی استعمالوي نور خلك دي، موږ نه یو. دلته قام د مفهوم او معنی په لحاظ ډېر وړوکی دی چې په متې له قبیلې نه لږ غوندې لوی معلومیږي.
ځینې خلك خیل ته هم قام وایي یعني جبار خیل او معروف خیل بیل بیل قومونه ګڼي، سره له دې چې دواړه خیلونه د یوه قام یعني احمدزي څانګې دي او د دوه ورونو مثا ل لري. که موږ د خپلو خلکو معتدل ذهنیت او متوسط نظر په نظر کې ونیسو نو قام باید له دغسې خیلونونه پورته وګڼو او ټول احمدزي له جبارخیلو او معروف خیلو سره یو قام وبولو، دغسې قامونه چې مختلف خیلونه یکې ځايیږي پښتنو کې ډېر زیات دي چې زه ټول نشم شمیرلی مګر دا کولی شم چې هغه ډېر مشهور او لوی قامونه تاسو ته معرفي کړم لکه: مومند، ساپي، اپریدي، اورکزي، یوسفزي، خټك، وزیر، مسعود، شینواري، خوګیاڼي، بارکزي، پوپلزي، الکوزي، نورزي، علي زي، کاکړ، اڅکزي، ماموند، سالارزي، وردګ، سلیمان خیل، وتمانخیل، ځاځي، منګل، ځدران، بنګښ، دوړ، اندړ، خروټي، ناصر، تره کي، توري، احمدزي، توخي، هوتك ځینې نور واړه قامونه چې زما په تخمین په افغانستان او پښتونستان کې له سلو نه زیات نومونه لري هغه اوس پرېږدم او یوازې د دغو ذکر شوو قامونو په باب وایم چې دغه هر قام د تعداد او نفوسو په لحاظ په زرګونو او لکونو کورونه لري او په ډېرو څانګو او ښاخونو ویشل کیږي او ډېرې تپې ډېرې پښې ترینه بیلې شوې دي. اپریدي چې ما دلته یو قام وګاڼه هغوئ ځانونه ډېر قامونه ګڼي چې (زخه خیل، قمبر خیل، کوکي، اکاخیل، ملك دین خیل) يې بولي. شینوارو په څو وړو قامونو ویشل شوي دي. لکه مندیزي، سه پای، سنسکو خیل، علي شیر خیل، احمد خیل، لیاس خیل، رحیمداد خیل، حیدر خیل او داسې نور.
همدغه شان مومند او نور قامونه درواخله چې هر یو ډیرې څانګې او ډیر ښاخونه لري او هر هر ځای پراته دي، دغه ټول لوی او واړه قامونه چې په افغانستان او پښتونستان کې له هرات، میمنې او بدخشان نه نیولی تر کشمیر، سند او بلوچستان پورې په غرونو، ډاګونو، ښارونو، درو او ناوونو کې میشت دي او پنځلس شپاړس ملیونه نفوس ترې جوړیږي او دا نوم دومره لوی او درونډ نوم دی چې پرتو يې له آمونه تر اباسینده پر ډیره لویه او پراخه ځمکه پروت دی. سره له دغه عظمت او لویوالي که څوك پښتون د یو ملت نوم نه ګڼې او قوم يې بولي نوغره ته به غونډۍ وایي او وطن ته به کلی، سره له دې خبرې چې پښتون قام دابا سیند او آمو له سیمې څخه دباندې هم تپې ، تپې پروت دی.
پښتانه باید په دې پوه شي چې پښتون له قام اوقبیلې نه ډیرلوی اوډیر ستردی دانوم دومره وړوکی او کوچنی نه دی.
لکه چې ځینو ګومان کړی دی اوپه ډیر محدود نظر يې ورته کتلي دي. دپښتنو په نظرکښې غلجي او دوراني هم هغه نومونه دي چې هریوه ډیرلوی قامونه په غیږ کښې نیولي دي اولمن يې دقام له لمنې نه ډیره پراخه ده. نوپښتون خوپه هیڅ شان دومره نشي وړوکې کیدای چې زموږ دملک په اصطلاح څوک ورته قام ووايي او دځینو وړو قامونو په قطار کښې يې راولي هغه څوک چې قام او ملت په یو ه معنی اخلي هغه پښتون یو قام ګڼلی شي مګر په هغه بل حساب دا خبره هیڅکله دمنلو نه ده چې ډیرلوی سړی دکوچني په ورښې او زروکي کښې تاو کړای شي، او دماشوم په ځانګو کښې يې ځملوي. پښتون هغه څوک دی چې په یوه مملکت کښې هم نه دی ځای شوی او دوه مملکتونه افغانستان اوپښتو نستان پرې ډک دی نوکه دغومره مختلف او متعدد قامونه ملت ونه ګڼو او پښتون دملت نو م ونه بولو ډیرې لویې هستۍ ته په کم نظر ګورو او لویه ګناه کوو.
افغان او پښتون هغه دوه لفظونه دي چې دمعنی سراو بر، دا خوا، هغه خوایې لکه دیوې تلې دوه پلې یو برابر دي او هیڅ زیات وکم پکې نشته.
هماغه شان چې افغان دقام نوم نه دی دملت نوم دی د پښتون اطلاق هم پریوه ملت باندې کیږي او دا دوه لغتونه یو دبل ترجمه ده.
پښتانه باید له خیل، او زې له قام او قبیلې نه پورته یوه لویه هستي یعنی پښتون وپیژني او لکه دمرغۍ بچي په هګۍ یا ځاله کښې ایسارپاته نشي. ځان ته په کم نظر ونه ګوري او ځان وړوکې ونه ګڼې. موږ دامنو چې بارکزي یا احمدزي همدارنګه سلیمان خېل یاتره کي لکه هزاره، ازبک ترکمن، ایماق، نورستاني او نور ددې وطن لوی لوی قامونه دي او هریو دافغان ملت په تشکیل کښې

(c) ketabton.com: The Digital Library

ستره برخه لري مګر پښتون ددغه ملت له دغسې اجزاؤ او اعضاؤ څخه نه دی بلکې ددغه ملت یو بل نوم دی چې له افغان سره مرادف ګڼل کیږي.

څنګه حاکم ؟ رښتیا وایم

زه دلته نه وم بل چیرته وم، هلته خلك بل راز و، کارونه بل راز و، کورونه بل راز و، هلته ما هغه څه ولیدل چې تاسې به نه وي لیدلی هغه څه مې واوریدل چې تاسې به نه وي اوریدلی. هلته چا پسونه حلالول مګر د انسانانو ونډې به یې کله کله کوله. زما ځوومه ورځ وه چې یو ښکلي زلمي په رڼا ورځ د ځو تنو په مخ کې چا وواژه مګر دا دظلم واقعه دومره عادي او معمولي تیره شوه چې لوی حاکم خو پرې خبر هم نه شو، وروکې حاکم خبر شو خو ورته را نغی، د تحقیق د پاره یې دوه تنه راولیږل، په ولس کې هم څو تنه پیدا شول چې قاتل یې وښوده او حقه شاهدي یې پته نه کړه. مګر د کلي خان او ملك د قاتل له پلاره (پنځلس) زره روپۍ واخیستې او په حاکم په قاضي په چا او چا یې وویشلې، څه دوئ وخوړې او څه نورو، دوه زره پکې د مړي پلار واخیستې او په محکمه کې یې مجاناً ابرا وکړه ځکه چې نور تول په بله خوا وو او د ده له لاسه یوازې څه نه کیدل. مقتول له خپل پلاره د نورو زیات سکنی و ځکه هغوئ خونبها زیاته واخیستله، په قاتل باندې یو کا ل قید وخوت مګر پلار یې په یوه او بل پسې ګرزیده چې دا بې ګناه بندي خلاص کړي. دا واقعه خو مو واریده اوس بله واورئ. زموږ په کلي کې داسې خبرې ډیرې دي هغه بله ورځ له ملا صاحب سره ناست وم یو سړی راغیچې د خدای په لحاظ په حاکم یو خط راکړه چې نور مو ونه رېږوي. زما زوی سیند وری او پخپل اجل مړ دی مګر حاکم وایي چې چا وژلی او تاسې قاتل پټوئ ځکه مو په وهلو قایله وم ، دغه دی اوس یې زه او زما کډه غوښتي یو. دا خبره ما ته عجیبه غونډې ښکاره شوه او د حاکم صاحب په عقل و تمیز خندا راغله. وروسته چا وویل چې په رښتیا دغه هلك چا وژلی او په سیند کې یې غورزولی دی. مګر پلار یې پوهیږي چې څه مې له لاسه نه کیږي نو ولې ځان ته دښمني زیاته وم. دا راز خبرې ډیرې دي زه تولې نه کوم او له مړو نه تیریږم ژوندو ته راځم. یوه ورځ یو زلمی راسره ملګری شو ما له ده نه پوښتنه وکړه چې څه کار کوې ده د خپلې پریشانی کیسه داسې شروع کړه: موږ دیرش ځلویښت جریبه پتې درلوده نور تول را نه ظالمانو واخیست اوس دوه جریبه پاتې دي په دی کې هم موږ څوك په قراره نه پریږدي پلانکی صاحب وایي ستاسو په تره مې شپږ زره روپۍ دي او دري نیم زره یې سود کیږي ځکه مې ورور دا درې میاشتې وشوې چې بندي دی ما وویل کوم شرعي سند په منځ کې شته ویل یې نه، خو وایي چې عرفي سند لرمه، زموږ تره که څه هم مړ دی او حقیقت را ته نه دی معلوم مګر که هماغه شپږ زره واخلي او له سود نه تیر شي ور به یې کړم. ما تعجب کاوه چې څنګه په حقوقي دعوه کې یو سړیبې له شرعي سنده درې میاشتې بندي کیږي هغه زما تعجب رفع نکړ بلکه نور یې هم زیات کړ او وې ویل. کله چې کوم مشر سړی راځي او محبس ګوري حاکم زما ورور له پهره دار سره چیرته لیرې لیږي او بیا یې بیګاته بیرته په زندان کې اچوي، زموږ په بندیخانوکې که دغسې د غلا بندیان شته چې بې له رسمیته په حبس کې پراته دي ځینې داسې رسمي بندیان هم شته چې د ورځې په زندان کې وي او د شپې کور ته ځي دا افراط او تفریط چې یو ځای کړو د حاکم صاحب اعتدال پسندي ثابتوي زه تاسو ته دغسې حاکم ښودلی شم مګر نوم یې نه اخلم او حقیقت ته د کیسې رنګ ورکوم.

هم دغومره ده زموږ مطبوعاتي آزادي او له دینه پورته خپله دیموکراسي اجازه نه کوي.(۱)

((پای))

(۱) اولس جریده ، ۱۳۳۰ کال د سرطان ۱۸ نیټه، ۴ ګڼه، ۱-۲ مخونه.

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library